

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta
Historický ústav

Jaroslava Kacetlová

**Četnictvo na cestě od monarchie k republice. Budování
četnického sboru v Československu v letech 1918–1925**

Disertační práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Malíř, CSc.

Brno 2013

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně za použití uvedených pramenů a literatury.

V Brně 26. listopadu 2013

.....

Na tomto místě bych chtěla poděkovat všem, kteří mi při zpracování tématu četnictva pomáhali radami, ale i podporou a povzbuzováním. Poděkování patří zejména účastníkům Konferencí policejních historiků za jejich nezištnou pomoc konzultacemi a poskytováním materiálů a za vytvoření kolegiální atmosféry. Velkým přínosem bylo poskytnutí zahraniční literatury, za něž děkuji prof. Dr. Alfu Lüdtkemu (Universität Erfurt) a Dr. Josu Smeetsovi (Politieacademie Apeldoorn) Práce by nevznikla bez podpory mé rodiny a přátel. Zvláštní dík patří mému školiteli prof. PhDr. Jiřímu Malířovi, CSc.

OBSAH

Úvod	5
Dosavadní stav zpracování tématu bezpečnostních složek a rozbor pramenů a literatury.....	10
Situace četnictva ve dnech říjnového převratu 1918.....	16
Národnostní poměry v četnictvu	24
Budování četnického sboru	37
Převzetí četnictva ministerstvem vnitra a spory o jeho charakter	52
Pozice četnictva v systému státní správy	60
Snahy o politický vliv na četnictvo	70
Vnitřní poměry sboru	83
Vztah četnictva a obyvatelstva	99
Závěr.....	110
Prameny a literatura.....	114
Příloha – Organizační struktura četnictva v roce 1921 (na příkladu Čech a Moravy)	122

ÚVOD

Bezpečnostní složky představují v české historiografii doposud nepříliš zmiňované téma. Cílem předkládané práce je představit na příkladu četnictva místo a význam bezpečnostních sborů v historiografii a ukázat možnosti využití tohoto tématu pro výzkum otázek vývoje státu a společnosti.¹ Složky státní správy zabezpečující stabilitu systému každodenním vykonáváním stanovených povinností zůstávaly po dlouhou dobu stranou pozornosti historiografie. Jedná se totiž o poměrně nezajímavé složky z hlediska dynamiky vývoje, neboť představují v životě států jejich nejtrvalejší část a reformy veřejné správy jsou úkolem generací.² Služba četnictva ve „jménu zákona“ spočívající v ochraně těchto norem také není tak zajímavá oproti institucím, které tyto normy vytvářejí. Vedle tohoto srovnání s činiteli disponujícími rozhodující politickou pravomocí nevzbuzuje četnictvo svojí činností „konzervující“ poměry výraznější zájem ani v porovnání s jinými veřejnými činiteli, jimž příslušelo jakési „povznášení“ společnosti kultivací jejich širokých mas, jakými byli například učitelé, kněží, umělci, spisovatelé nebo žurnalisté.³ Četnická služba navíc nabízela svojí náročností a náplní jen málo půvabů, jakými přitahují pozornost povolání jiná, byť patřící v mnoha ohledech do podobného ranku státní služby, jako například železničáři nebo poštmistři. Zde je možno zdůraznit zásadní rys vystupování četníka, související s vojenskou organizací sboru, a sice odosobněné a uniformní vystupování, ale také zásahy do soukromého života, nepochybně přísnější než u civilních skupin státních zaměstnanců. Pozornost vzbuzuje nepoměrně více role bezpečnostních složek v jednotlivých událostech, nejvíce při demonstracích, než tyto složky jako takové.

O to méně se byrokracii obecně věnuje pozornost v souvislosti se státními převraty, které jsou zajímavé spíše z hlediska (znovu)obnovení parlamentních institucí (ústava, parlament, strany),⁴ zatímco byrokracie „spoluprožívá změny, ale trvá v jádru dále a přežívá zanikající státní systémy,

¹ Vznik četnictva na našem území, respektive na území celé habsburské monarchie, souvisí s formováním státního správního aparátu po zrušení poddanství a patrimoniální správy po revoluci v roce 1848, kdy stát na sebe přebíral řízení a zabezpečování chodu společnosti. Zajišťování vnitřní bezpečnosti patřilo k úkolům stěžejním. Po porážce maďarské revoluce v roce 1849 byl na území Uher zformován četnický pluk. Vzorem se stal četnický pluk fungující v území bývalého italského království, které připadlo Rakousku po Vídeňském kongresu. Odtud zbýval jen krok pro rozšíření četnictva na celé území monarchie, které bylo uzákoněno v lednu 1850. Jednalo se o vojensky organizovaný strážní sbor, jehož řízení bylo v kompetenci ministerstva války a částečně ministerstva vnitra. Jeho posláním bylo zamezovat hrozícímu porušování a překračování zákonů. Mělo tedy konzervovat stávající stav a potlačovat vše, co by „vybočovalo z normálu“. Jednalo se o složku státní správy stojící na jejím nejnižším stupni, která vykonávala rozkazy nadřízených politických úřadů a nedisponovala vlastní rozhodovací pravomocí.

Více k vývoji bezpečnostních složek před vznikem Československa v roce 1918 viz Macek, Pavel – Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I. Habsburská monarchie (1526-1918)*. Praha 1997.

² Mertl, Jan: *Byrokracie*. Praha 1937, s. 11.

³ Srov. Macháčová, Jana – Matějček, Jiří: *O středních vrstvách v českých zemích 1750-1950. Základní zjištění, hypotézy, náměty*. Opava 2002, s. 7.

⁴ Reinke, Herbert: *Polizei als Objekt und Subjekt politischen und sozialen Wandels*. *Kriminologisches Journal*, 2000, č. 3, s. 176.

dynastie a parlamenty i státy“.⁵ Přesto může zkoumání bezpečnostních složek v období převratu leccos nabídnout. Ačkoliv jich samotných se změny příliš netýkají, odráží je v sobě a představují jakési pomyslné oboustranné zrcadlo, ve kterém lze pozorovat dění ve sférách státní správy na straně jedné a ve společnosti na straně druhé. Navíc fungují jako převodní páka mezi těmito dvěma vrstvami a lze na nich sledovat reakce obyvatelstva na dění a opatření, kterými stát hodlal udržet svoji moc, tedy na jeho strategie zajišťování vnitřní obrany, které mimochodem prozradí mnohé o životaschopnosti a charakteru daného státního režimu. Četník představoval symbol státní moci a jako k takovému lidé přistupovali, ať už ve všednodenním styku, nebo mimořádnostech. Jistým specifickým rysem a do jisté míry omezením je to, že ačkoliv „žádný stav nepřijde tak často do styku s různými třídami obyvatelstva jako četnictvo, žádné povolání nemá tolik příležitostí, aby bezprostředně pozorovalo a zjistilo různé nedostatky veřejného života a morální vady obyvatelstva“⁶, přicházeli četníci do styku spíše s věcmi mimořádnými, vybočujícími z normálu, a nebyli v kontaktu s běžným životem a „neměli přístup do nitra člověka jako kněz a učitel“.⁷

Přestože bylo vnitřní prostředí sboru vůči změnám poměrně netečné, nemohli četníci zůstat vůči dění a dobovým společenským tendencím imunní. Za běžných podmínek pracoval tento naprogramovaný stroj podle přesných a propracovaných pravidel, a vzbuzoval tak jen málo pozornosti. Ani četnictvo samo svoji činnost příliš nereflektovalo a ostatně nemělo o přílišnou pozornost zájem. Ale v mimořádných obdobích politicko-společenských pohybů lze jinak těžko proniknutelnou slupku obklopující toto prostředí překonat díky reakcím příslušníků sboru, neboť nezůstávali vůči dění neteční. Převraty tedy nabízejí jedinečnou možnost k pozorování poměrů sboru jako celku, ale dokonce v jisté míře i samotných četníků a jejich potřeb a názorů. Příslušníci četnického sboru totiž jinak nezanechávají žádnou výraznější, osobitou stopu. Ačkoliv řešili celou škálu záležitostí, od běžných každodenních sousedských sporů, přes kriminální případy, až po protirežimní bouře, měli pole působnosti vymezené danými a přesnými předpisy, díky kterým zanikala a v běžných pramenech z jejich činnosti zaniká jejich osobitost, pro výkon této činnosti ovšem nezbytná. I přes jejich jedinečné možnosti pozorovat společnost v její syrové podobě nezanechávali po sobě žádné osobnější reflexe.

Funkce a proměny státního mocenského monopolu na přechodu mezi autoritativním režimem a demokraticko-parlamentním systémem nebyly doposud v odborné literatuře dostatečně podchyceny.⁸ Na jedné straně představuje policejní aparát autoritativního režimu vážný zásah do

⁵ Mertl, *c. d.*, s. 11.

⁶ Národní archiv (dále NA). Fond 1009 Generální velitel četnictva, Praha (1906)1918-1942(1945), (dále GVČ), k. 11, sign. 292dův./23, Zemské četnické velitelství pro Čechy (dále ZČV pro Čechy), č. j. 611dův./23 ze dne 8. 6. 1923.

⁷ Muzeum Policie ČR, Fond PZ/KP 1807/2001 František Hůzl, neinventarizováno.

⁸ Reinke, *Polizei als Objekt*, s. 177.

pravidel na přechodu k demokracii, ale na druhé straně je nezpochybnitelná jeho potřeba k uhájení nových politických, sociálních a hospodářských mocenských poměrů.⁹ Staré a nové demokracie chtěly zahrnout do účasti na vládě dříve vyloučené sociální skupiny a přesvědčit je, že mohou prosazovat svoje požadavky v rámci parlamentní demokracie.¹⁰ Jednotky, které zajišťovaly politickou stabilitu, hrály v tomto prostředí životní roli „první linie obrany“ proti výzvám vůči politickému zřízení.¹¹ S tímto rozporem v začlenění převzatých bezpečnostních složek do nových poměrů se lze vypořádat poukázáním na změnu správního uspořádání a na následky této změny pro definování moci příslušných právě platných institucí.¹² Přitom je třeba vzít v potaz, že proces změn bezpečnostního aparátu je těžko zobecnitelný a vždy záleží na konkrétní situaci a záměrech nového režimu.¹³

Vedle viditelných změn v konkrétním uspořádání státního aparátu přinesl převrat změny i v „nehmatatelných“ záležitostech, které však byly pro funkčnost celého systému podstatné. Jednalo se o rozpad systému hodnot příslušníků státního aparátu postaveného na sounáležitosti s panovnickou dynastií. Z druhé strany pak svoji roli hrála ztráta nedotknutelnosti státního aparátu z pohledu veřejnosti, související jak s odporem vůči všemu „rakušáckému“, tak i s obecnějšími posuny, které vyvolala politizace společnosti a podíl všech jejích vrstev na vládě, především vzestup statutu a sebevědomí nižších vrstev.¹⁴ Ačkoliv chtěla nová republika vystavět svoji identitu na nových ideálech a odmítnutí minulých řádů, bylo pro ni životně důležité udržet chod stávajícího aparátu, který nemohla kvůli jeho početnosti a také erudici jeho příslušníků vystavět v krátké době od základu nový, aby vyhovoval ideologickým požadavkům, jež odmítaly sepětí s bývalým režimem.

Do tématu četnictva v době převratu se promítá situace státu a jeho snaha zvládnout všechny problémy jeho počáteční existence, tedy udržet v chodu státní aparát, jehož autorita u obyvatelstva značně poklesla. První kapitola je věnována bezprostřední popřevratové situaci, kdy bylo četnictvo revoluční mocí vyřazeno z chodu, ale postupně se prokazovala jeho nenahraditelnost. Tato již beztak komplikovaná situace četnictva však byla ztížena organizačními problémy, zejména nutností doplnit početní stav sboru. Této problematice jsou věnovány další dvě kapitoly. V četnictvu totiž rázem vznikla vedle převzatých profesionálů, ovšem s nálepkou „rakušáctví“, početná skupina nových příslušníků, která měla potenciál pohnout se statickými poměry ve sboru. Pro fungování

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Blaney, *c. d.*, s. 1.

¹¹ Tamtéž.

¹² Reinke, *Polizei als Objekt*, s. 177.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří – Vykoupil, Libor: *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. Brno 2006, s. 7.

sboru bylo potřeba vyřešit také problémy plynoucí z převzetí četníků německé národnosti. Další organizační záležitosti, na níž závisela funkčnost sboru, byla vlastní podoba a uspořádání četnického sboru. Tato diskuze, která se otevřela v souvislosti s vnitřními, ale i vnějšími bezpečnostními poměry státu, je námětem samostatné kapitoly. Šlo o to, do jaké míry zachovat souvislost četnického sboru s armádou a jeho dosavadní vojenskou organizaci. Každopádně si byl nový stát vědom toho, že se musí v této oblasti vypořádat se zdánlivým paradoxem, že demokracie potřebuje k ochraně o to pevnější ruku. Výsledné podobě četnictva je věnována samostatná kapitola, která ji vysvětluje v kontextu obecných principů fungování bezpečnostních sborů v rámci státního aparátu.

Zatímco celá předchozí část práce popisuje situaci četnictva spíše z oficiálního pohledu a na základě konkrétních „hmatatelných“ problémů, snaží se poslední tři kapitoly o vhléd do různých záležitostí vnitřních i vnějších vztahů četnictva, které jsou na první pohled poměrně skryté a obtížněji postižitelné. Nicméně o to barvitěji dokumentují prostředí, v němž se četnictvo ocitlo a fungovalo. Především bylo potřeba četnictvo samotné ochránit a izolovat od vlivů nově chápaných občanských svobod, které do něj vnášeli nově přijatí příslušníci, ale i různé zájmové skupiny zvenčí, zejména určité politické směry, které se snažily o ovládnutí tohoto důležitého státního pilíře moci. Nové poměry se promítly do vnitřního prostředí četnického sboru asi nejvýrazněji tím, že otrásly dosavadním přísným systémem podřízenosti a poslušnosti velitelům, a bylo potřeba hledat cesty, jak stávající fungující systém udržet, a přitom skloubit s dobovými požadavky. Poslední kapitola je věnována vztahu obyvatelstva k četnictvu, které pro ně představovalo symbol státu. Sledovat lze ovšem jen tu část celého vztahu obyvatelstva ke státu, která byla „filtrována“ přes četnictvo, jež z pohledu obyvatelstva představovalo omezovatele a potíratele jeho nároků, které mu dle jeho názoru nová doba poskytovala.

Práce pojednává o četnickém sboru jako celku a jejím cílem je popsat prostředí, které četníky obklopovalo a vymezovalo rámeček jejich jednání. Situace četnictva je bezpochyby zajímavým obohacením náhledů na popřevratovou situaci nově vzniklé republiky, a to jak jejich mocenských strategií, tak i společenského klimatu. Cílem není detailní popis daných jevů, ale spíše vystižení jejich základních rysů a jejich zasazení do celkových souvislostí působení sboru v těchto podmínkách. Jde o postihnutí pohybů uvnitř četnického sboru, které převrat vyvolal, a o jeho reakce na ně. Časové ohraničení se odvíjí vždy od konkrétního popisovaného jevu, tedy v jakém časovém horizontu byl vyřešen a stav přešel do „normálu“. Dá se říci, že se situace četnictva normalizovala v polovině dvacátých let. Následné období je pro četnictvo etapou rozvoje, symbolizovaného zdokonalováním kriminalistické služby a zakládáním specializovaných útvarů, což souvisí se stabilizací situace celého státu. Práce pojednává o jevech typických pro četnický sbor obecně, a

proto se teritoriálně soustřeďuje ponejvíce na oblast Čech a Moravy, neboť zbývající území se v popřevratové době vyznačovala ještě dalšími specifiky v konsolidaci státní správy.

Předmětem výkladu se nestal konkrétní člověk nebo určitý vzorek lidí, ale četnický sbor jako jakýsi „organismus“, jehož životaschopnost a fungování je odvislé od vnitřních vztahů jeho jednotlivých součástí a také od podmínek, které jsou mu k životu dány zvenčí. U výkonných složek sice platí, že není až tak důležitý konkrétní jednotlivý člověk, protože jeho činnost byla vymezena přesně danými předpisy a vystupování se neslo v zásadě pokud možno co největší nestrannosti a odosobnění s potlačením emocí, nicméně i přes tuto skutečnost nelze aspekt „konkrétního člověka“ zcela pominout. Nikdy totiž nelze zcela vyloučit, a to i přes mnohdy nepatrný prostor vymezený pro individuální lidské jednání, veškerou tvůrčí svobodu myšlení a jednání člověka: „Člověk je víc než objekt dějin, vnáší do dějinného procesu podle situace své rozpoložení, navazuje samostatné vztahy a utváří svůj život natolik aktivně, jak je to jen možné, to platí pro elity i obyčejné lidi.“¹⁵ Tyto skutečnosti nelze navzdory výše zmíněným okolnostem vyloučit ani u četnictva, a to tím spíše, že i přes řízení jejich činnosti předpisy závisela jejich úspěšnost v této oblasti a dosažení autority u obyvatelstva také na jejich osobních vlastnostech a schopnostech. Navíc bylo zcela nemožné při tak těsném a každodenním styku s obyvatelstvem oprostít jejich vystupování zcela od osobních projevů. Jistým limitem zahrnutí tohoto aspektu do koncepce práce jsou však možnosti, které poskytuje pramenná základna k tématu četnictva. Důvodem výše zmíněného zvoleného přístupu je skutečnost, že k dispozici jsou převážně jen prameny pocházející z činnosti četnické správy a reflektující dané záležitosti „shora“. Každodenní běžný styk s lidmi tak zůstává v podstatě skrytý a opět až na případy služebních zakročení nebyl systematicky reflektován. Nicméně i tak bylo možné zvolenou metodu pojetí sboru jako celku a popisování celkových tendencí doplnit také o konkrétní příklady dění, které dané závěry potvrzují, případně je doplňují o další souvislosti.

¹⁵ Dülmen, Richard van: *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*. Z něm. originálu přeložil Josef Boček. Dokořán, Praha 2002, s. 40.

DOSAVADNÍ STAV ZPRACOVÁNÍ TÉMATU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK A ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY¹⁶

Historiografie objevila možnosti využití tématu bezpečnostních složek poměrně pozdě. Platí to nejen pro naše prostředí, které je v tomto ohledu zatížené specifickým historickým vývojem, který nedovoloval pojmout téma bezpečnostních složek v předcházejících obdobích objektivním způsobem. Rovněž v západní Evropě a severní Americe lze zaznamenat počátek systematického zájmu o bezpečnostní složky a dějiny kriminalistiky až poměrně pozdě, a to v porovnání s rozvojem sociálních dějin, jejichž nedílnou součástí se toto téma stalo. Důvody lze hledat v jisté odtazitosti tohoto tématu a v upírání pozornosti na složky státního aparátu s rozhodovací pravomocí. První moderně pojaté práce zabývající se kriminalitou a jejími politickými a sociálními aspekty se začaly objevovat až od poloviny sedmdesátých let minulého století.¹⁷ Od té doby však dějiny kriminality prodělaly rychlý a široký rozmach a v jejich rámci právě i dějiny samotných bezpečnostních složek jakožto „zprostředkovatelů“ těchto jevů do oficiální roviny. Pro dějiny kriminality je typická interdisciplinárnost, ale i poměrně úzké napojení na praxi bezpečnostních složek, kdy se výzkum z velké části soustřeďuje kolem jejich vzdělávacích institucí.

V našem prostředí bylo toto téma použito spíše jako prostředek sloužící komunistickému režimu k diskreditaci meziválečného Československa. Výsledkem je první systematické zpracování dějin prvorepublikového četnictva v práci Ivana Bohaty¹⁸, založené sice na výzkumu archivních pramenů ve fondech prvorepublikové četnické správy, ovšem dobově podmíněně interpretovaných. V podobném duchu se dostalo pozornosti i prvorepublikové státní policii.¹⁹ Československá a posléze česká historiografie rozvíjející se po roce 1989 ponechala výkonné složky státního aparátu stranou pozornosti. Iniciativa vzešla z prostředí samotných bezpečnostních složek, kdy dvojice autorů působící na Policejní akademii České republiky, Pavel Macek a Lubomír Uhlíř, vydala trilogii mapující dějiny bezpečnostních sborů na našem území v období let 1526 až 1989.²⁰ Práce byla založena na studiu dobových norem a odborných příruček a týká se především organizačního vývoje a otázek praktického výkonu služby, tudíž se nezaměřuje na zasazení bezpečnostních složek do širšího dobového politického či sociálního rámce. Přesto se jednalo v této době o průkopnický

¹⁶ Pozornost je věnována vývoji zpracování tématu státních pořádkových bezpečnostních složek meziválečného období u nás i v zahraničí. Stranou pozornosti tak zůstává zejména výzkumná a publikační činnost pracovníků Archivu bezpečnostních složek, případně Ústavu pro studium dějin totalitních režimů, zaměřené na specifické období komunistické diktatury.

¹⁷ Reinke, Herbert: *Crime and criminal justice history in Germany. A report on recent trends*. Crime, History & Societies, 13, 2009, č. 1, s. 117-119.

¹⁸ Bohata, Ivan: *Protílidová úloha četnictva v letech 1918-1938*. Praha 1978.

¹⁹ Týž: *Místo a úloha policie v státním aparátu buržoazního Československa v letech 1918-1938*. Praha 1980.

²⁰ Macek, Pavel – Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I. Habsburská monarchie (1526-1918)*. Praha 1997. Týž: *Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918-1939)*. Praha 1999.

Týž: *Dějiny policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát (1939-1945)*. Praha 2001.

čin a uvedení tohoto tématu do širšího povědomí, přestože zásadním motivem bylo přehledné zpracování dějin bezpečnostních složek pro potřeby posluchačů Policejní akademie. Pro tyto účely vydala zmíněná dvojice autorů ještě několik dalších publikací, věnujících se dílčím otázkám výkonu bezpečnostních složek nebo i dějinám sborů zahraničních.²¹

Přibližně ve stejné době, na konci devadesátých let, má své počátky specifické „odvětví“ policejní historie, a sice popularizační počiny zacílené na širokou veřejnost. I přes jejich charakter je třeba věnovat jim zde pozornost, protože tvoří podstatnou část tohoto výzkumu, byť poněkud svébytnou, ale k jeho koloritu patří neodmyslitelně. Popularizace bezpečnostních složek a jejich činnosti v očích široké veřejnosti ostatně byla jedním z hlavních impulzů pro jeho započetí. Nejvýraznější osobností je v tomto ohledu Michal Dlouhý, nejen jako tvůrce filmového seriálu Četnické humoresky, ale také jako autor série knih s povídkami z četnického prostředí, které mají základ ve studiu archivních pramenů a jsou provázeny komentáři a reáliemi četnického sboru.²² Přes jistý stupeň poplatnosti uměleckým požadavkům, zejména v případě Četnických humoresek, se těmto počínům podařilo ztvárnit a sdělit řadu zajímavých, běžnému pozorovateli skrytých, skutečností týkajících se bezpečnostní služby, zejména díky tomu, že se tvůrci sami v prostředí bezpečnostních složek profesně pohybují.

Stěžejní část ve výzkumu zůstala „v rukou“ bezpečnostních složek i nadále. Z titulu jeho funkce přísluší Muzeu Policie České republiky. Výsledkem jeho činnosti je nejen bohatá sbírka, která se může srovnávat s podobnými institucemi v zahraničí, ale i činnost publikační, zaměřená jak na vývoj jednotlivých bezpečnostních sborů, tak i na jednotlivá odvětví jejich činnosti.²³ Pro bezpečnostní složky je však příznačné, že mají potřebu zkoumat vlastní minulost nejen z odborného, faktografického hlediska, ale i z potřeby vyrovnat se svým způsobem s vlastní historií, přirozeně kontroverzní. Projevem těchto snah je pozoruhodný projekt Konferencí policejních historiků, které se konají každoročně od roku 2007 v Muzeu Policie ČR. Iniciativa vzešla od pracovníků Policie ČR. Výstupem z jednotlivých konferencí jsou Almanachy příspěvků z Konference policejních historiků. Jednotlivé konference nejsou nijak tematicky ohraničeny, dá se však konstatovat, že zájem je ve velké míře upnut na dějiny četnictva v období meziválečné Československé republiky. Vedle toho, že se jedná o největší bezpečnostní sbor, jak rozsahem, tak i univerzálností použití, je zde třeba zmínit především ten moment, že období meziválečného Československa představuje éru rozkvětu bezpečnostní služby, která slavila úspěchy nejen po vlastní odborné stránce. Důležité je totiž také období konce třicátých let, v němž lze hledat nesporné

²¹ Z těchto publikací lze jmenovat například: Kol. aut.: *Z dějin evropských a jiných bezpečnostních sborů I. (vybrané kapitoly)*. Praha 2002; Uhlíř, Lubomír: *Dějiny evropských policejních sborů*. Praha 2007.

²² Tuto sérii vydává nakladatelství Pragoline. Za zmínku stojí zejména publikace *Četnické trampoty* (Pragoline, Praha 2006), která popisuje život a kariéru četníka.

²³ Vedle řady článků zejména v profesních periodikách Policie ČR se jedná i o monografické práce přístupné na knižním trhu. Za všechny lze jmenovat například: Machutová, Marcela a kol.: *Historie dopravní policie*. Praha 2009.

příklady prospěšnosti jejich činnosti pro samotnou existenci republiky, a sice v zapojení do jednotek hájících bezpečnost a integritu státu v pohraničních oblastech.²⁴ Tento moment souvisí s faktem, který je ostatně pro pochopení charakteru a vývoje policejnehistorického bádání u nás stěžejní, a sice že celý projekt konferencí byl motivován především potřebou hledání opor pro budování stavovské cti, hrdosti a firemní kultury u policejního sboru. Převážnou část účastníků konferencí tvoří profesionální policisté. Výsledkem jejich práce je několik publikačních počinů, pojímajících dějiny bezpečnostních sborů po odborné policejní a faktografické stránce.²⁵ Činnost těchto badatelů, byť se jedná o historiky amatérské, tvoří další stupeň policejnehistorického výzkumu u nás. Nezanedbatelným okruhem jejich činnosti je sběratelství, díky němuž jsou „objevovány“ dokumenty a památky jednotlivých příslušníků bezpečnostních sborů, které jinak v drtivé většině zůstávají mimo akviziční činnost archivů či muzeí. Jejich přínos je však v neposlední řadě důležitý i z toho hlediska, že se jedná o znalce tohoto prostředí a jeho specifik a „zákonitostí“, které zůstávají ostatní veřejnosti nepřístupné. To je potvrzením již zmíněného charakteristického rysu policejnehistorického bádání, který spočívá v úzkém provázání s činiteli a institucemi působícími v rámci bezpečnostních sborů.

Řady účastníků konferencí však postupně rozšiřují historikové odborní. V současnosti vyrůstá nová generace studentů historie, kteří se pokoušejí hledat ve svých kvalifikačních pracích možnosti zpracování tohoto tématu. V roce 2010 byla na Univerzitě Karlově obhájena diplomová práce Martina Klečackého, zabývající se procesem převzetí četnictva habsburské monarchie československým státem v roce 1918, v níž důkladně zpracoval zejména otázku četníků německé národnosti a způsoby navýšení počtu četnictva.²⁶ Regionální sondu ve své diplomové, a posléze rigorózní práci přinesl Petr Klinovský z Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.²⁷ Zpracoval oblast Děčínska, navíc se zaměřil právě na exponované období druhé poloviny třicátých let. Průřez činností všech československých pořádkových složek v období celé existence meziválečného Československa nabízí ve své disertační práci na příkladu Chebska Ondřej Kolář z Univerzity Palackého, přičemž se zaměřuje na popsání okruhu činnosti těchto složek a dále na postihnutí a klasifikaci jevů ohrožujících veřejnou bezpečnost.²⁸

²⁴ Tématům Stráže obrany státu se věnuje zejména Jaroslav Beneš a Radan Lášek, kteří publikovali několik monografií.

²⁵ Za všechny je možné jmenovat například: Herajt, Tomáš: *Historie policie v letech 1918-1945. Policejní ředitelství v Plzni*. Dvůr Králové nad Labem 2010; Rulc, Jiří: *Dějiny služební kynologie*. Praha 2010.

²⁶ Klečacký, Martin: *Převzatí rakouského četnictva československým státem 1918-1919*. Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, Praha 2010.

²⁷ Klinovský, Petr. *Četnictvo a Stráž obrany státu na Děčínsku v letech 1935-1938*. Rigorózní práce, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně Ústí nad Labem, Filozofická fakulta, Ústí nad Labem 2010.

²⁸ Kolář, Ondřej: *Státní pořádkové složky na Chebsku v době první Československé republiky*. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra historie, Olomouc 2012.

Za zmínku stojí i několik studií Ondřeje Koláře zpracovávajících dílčí témata z dějin prvorepublikového četnictva: Kolář, Ondřej: *Nacistické hnutí na Chebsku očima Československých bezpečnostních složek 1933-1938*. *Historica Olomucensia*, 38, 2010, s. 89-97; Týž: *Problematika četnictva v interpelacích Národního shromáždění 1918-1925*. *Historica Olomucensia*, 42, 2012, s. 115-123.

Pro další inspiraci a posun českého policejnehistorického bádání a pro rozšíření významu výzkumu těchto témat pro společenské vědy je třeba zaměřit do zahraničí. Poměrně zajímavé je v tomto ohledu například Německo, a to značným rozvojem této „disciplíny“, ačkoliv systematický zájem o toto téma lze klást až do počátku devadesátých let minulého století. Nicméně se během této nedlouhé doby stačila rozvinout do široké interdisciplinární diskuze reflektující nejen potřebu vyrovnání se s vlastní minulostí, do níž právě bezpečnostní složky poskytují důležitý vhled, ale také aktuální celospolečenské problémy. Jako příklad lze uvést jeden z nedávných počínů, kterým je publikace *Polizei, Gewalt und Staat im 20. Jahrhundert*²⁹, pojednávající o tématu bezpečnostních složek jako mocenského nástroje v historické perspektivě jejich postavení a role za různých režimů. Tyto studie však mají přispět k diskuzi o této roli bezpečnostních složek tváří v tvář současnému, dynamicky se proměňujícímu chápání lidských a občanských práv a jejich hranic. Vedle interdisciplinarity je pro německý výzkum příznačný typický rys policejnehistorického bádání, a sice úzké sepětí s policejní praxí jak pro potřeby osvěty v jejich vlastních řadách, tak i kvůli nutnosti odborného náhledu na specifické služební otázky z jejich strany.³⁰

Další inspiraci, nebo prostor pro zapojení, mohou čeští policejní historikové hledat v několika publikačních počinech „nepolicejní“ historiografie české provenience. Inspirací pro tuto práci se staly zejména dvě publikace, týkající se armády a mocenských struktur Československé republiky na prahu její existence. Kniha *Válka a armáda v českých dějinách*³¹ se snaží postihnout, co tyto dva pojmy znamenaly pro dějiny české společnosti ve sféře kulturní a sociální. Ačkoliv bezpečnostní sbory v mnohých ohledech tak závažným fenoménem nejsou, má kniha pro policejní historiografii význam díky svému metodologickému pojetí otázek, které se promítají i do existence bezpečnostních složek, tedy jak se v armádě, ve válce i ve vojenství odrážely hlavní fenomény doby. Konkrétně se jedná například o popřevratové řešení národnostních záležitostí, podobu armády v kontextu nových demokratických podmínek či otázku zařazení legionářů a z toho všeho vyplývající míru kontinuity instituce armády a snahu o nalezení uspokojivého a zároveň funkčního kompromisu mezi osvědčenými schémata a přizpůsobením se novým poměrům.

Metodologický návod k řešení otázek kontinuity a diskontinuity se v širším kontextu celé státní správy snaží podat kniha *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR*

²⁹ Lüdtker, Alf – Reinke, Herbert – Sturm, Michael: *Polizei, Gewalt und Staat im 20. Jahrhundert*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2011.

³⁰ V roce 1990 vzešla od Alfa Lüdtkeho z Institutu Maxe Plancka iniciativa k zahájení každoročního setkávání policejních historiků v rámci výročního zasedání Asociace německých historiků. Od následujícího roku se konají samostatná Kolokvia policejní historie, kde se nad předem danými, široce interdisciplinárně pojatými tématy setkávají historici, sociologové, politologové a kriminalisté, kteří se zabývají historií bezpečnostních složek. V roce 1989 byla založena Gesellschaft für Polizeigeschichte, která si kromě sdružování profesionálních i amatérských zájemců o policejní historii klade za cíl budování historického povědomí mezi policisty. Jejím fórem je časopis *Archiv für Polizeigeschichte*. Mimo tohoto periodika mají německy mluvící policejní historikové k dispozici ještě *Kriminologisches Journal*, který se dějinami kriminalistiky zabývá v širším sociologickém rámci.

³¹ Koldinská, Marie – Šedivý, Ivan: *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*. Praha 2008.

(1918–1921).³² Přinesla informace k této problematice v různých prostředích státního aparátu, od převzatých složek státní správy přes armádu až po úřady, které bylo třeba nově vybudovat od základů, jako například ministerstvo zahraničních věcí, jež tak představují různé stupně zachování kontinuity odlišnou mírou promísení starých elit s novými, případně nositele „nového ducha doby“.

Řešení těchto otázek, tedy proměny státního aparátu v době politických převratů s ohledem přímo na bezpečnostní sbory, nabízí zatím jen literatura zahraniční, i když i zde se jedná o počiny poměrně nedávné. S tímto tématem se pokusil v roce 2000 vypořádat Herbert Reinke ve své studii *Polizei als Objekt und Subjekt politischen und sozialen Wandels*.³³ Na příkladu odlišného vývoje organizace a kompetencí bezpečnostních složek v sovětské zóně a ve spojeneckých zónách poraženého Německa v roce 1945 si stanovil úkol odstranit deficit v nedostatečném uchopení funkcí a proměn státního mocenského monopolu, zejména v problematické fázi přerodu od diktátorského k demokraticko-parlamentnímu systému. Onen již zmíněný problém spojený s přebíráním státních institucí, spočívající ve sporu mezi jejich spojitostí s předchozím režimem na jedné straně, a jejich potřebností na straně druhé, lze v případě bezpečnostních složek vyjádřit následujícím způsobem: převzetí policie autoritativně-diktátorského režimu představovalo vážný zásah do pravidel na přechodu k demokracii, ale současně byla policie nezbytná k jištění nových politických, sociálních a hospodářských mocenských poměrů.³⁴ Jako jediné uspokojivé východisko k rozřešení tohoto dvojitého postavení policie lze nabídnout tezi o změně institucionálního řádu a následcích této změny pro vymezení moci příslušných právě platných institucí.³⁵

V nedávné době vyšla z výzkumu mezinárodního kolektivu autorů publikace *Policing Interwar Europe*.³⁶ Jednotliví autoři popisují situaci a roli bezpečnostních složek v poválečné Evropě v kontextu prudkých společenských proměn, kdy se k účasti na vládě dostaly dříve vyloučené sociální skupiny. Tento beztak náročný proces byl navíc zkomplikován rozvrácenými poválečnými sociálními a ekonomickými podmínkami, které daly vzniknout masovým opozičním hnutím a až nedemokratickým politickým projevům. Obhájení nově nastolených pořádků bylo odvislé od schopnosti daného režimu udržet funkční a loajální bezpečnostní síly, což se projevovalo v obecném trendu napříč Evropou, spočívajícím v navyšování početního stavu, v zakládání specializovaných jednotek schopných rychlého zásahu a v neposlední řadě také v militarizaci sborů, která měla zabránit pronikání podvrtných živlů. Z jednotlivých studií rovněž vyplynulo, že i přes rozdílnou situaci jednotlivých států bylo potřeba zachovat pragmatický přístup, oprostěný od

³² Kol. aut.: *Moc, vliv a autorita v procesu utváření meziválečné ČSR (1918-1921)*. Praha 2008.

³³ Reinke: *Polizei als Objekt*, s. 176-182.

³⁴ Tamtéž, s. 177.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Blaney, Gerald (ed.): *Policing Interwar Europe. Continuity, Change and Crisis 1918-1940*. Palgrave Macmillan, 2007.

přílišného dogmatismu a ideologičnosti.³⁷

Stěžejním podkladem této disertační práce byl pramenný materiál pocházející z činnosti četnické správy. Ponejvíce bylo využito materiálů jejích vyšších stupňů, v nichž bylo reflektováno dění ve sboru. Jednalo se především o zemská četnická velitelství a generální velitelství četnictva, kam se sbíhaly zprávy podřízených velitelství, kterým příslušelo řešení otázek výcviku a vyučování mužstva, sledování kázně, kontrola výkonu služby vůbec a záležitosti správní a hospodářské. V podstatnější míře nebyly zahrnuty materiály úřadů politické správy, které řídily četnickou službu, protože problematiku záležitosti byly řešeny i četnickými velitelstvími a popis vlastního „každodenního“ výkonu služby nebyl námětem této práce, jelikož obsah a způsob výkonu četnické služby nedošel zásadnějších změn. Obě linie řízení četnické služby, jak přes četnická velitelství, tak přes úřady politické správy, se sbíhaly u ministerstva vnitra. Poněkud ztížené je detailnější zpracování vývoje četnictva po vzniku republiky a v podstatě po téměř celá dvacátá léta na Moravě, protože materiály z tohoto období nejsou pro moravské prostředí dochovány, a to platí pro všechny stupně četnické správy, od četnických stanic až po brněnské zemské četnické velitelství.³⁸ Naproti tomu vykazuje mimořádně dobrou zachovalost a zpracování fond Zemského četnického velitelství v Praze,³⁹ jenž je klíčovým pramenem pro sledování všech tehdejších aktuálních záležitostí sboru, které je v tomto fondu možno sledovat ve věcně uspořádaných celcích. Fond generálního velitelství četnictva⁴⁰ nabízí spisovnu důvěrnou a všeobecnou se spisy řazenými chronologicky. Fond ministerstva vnitra⁴¹ poskytuje materiály především k záležitostem personálním a hospodářským, ale také například k parlamentním interpelacím týkajícím se četnictva.

Pro zkoumání tématu četnictva jsme z převážné části odkázáni na prameny úřední provenience. Pro četnické prostředí nejsou bohužel typické vzpomínky, deníky a další prameny osobní povahy, případně jen v nepatrné míře. Pro nahlédnutí do zákulisí četnického sboru je proto třeba vyhledávat různé alternativy. Ty nabízejí například zprávy četnických velitelů o poměrech v četnictvu a návrhy na řešení různých záležitostí. Za zvláštní zmínku stojí zejména generální velitel četnictva gen. Karel Vyčítal, který stál v čele četnického sboru od září 1921 až do roku 1930 a z jehož činnosti pochází celá řada zajímavých vyjádření a pojednání k různým tématům četnického sboru, a to jak svým počtem a rozsahem, tak především propracovaností a zřejmou snahou tohoto velitele o nalezení řešení mimořádně složitého postavení četnictva ve sledovaném období.

³⁷ Tamtéž, s. 10.

³⁸ Jednou z mála výjimek jsou materiály některých četnických stanic Blanenska, uložené ve Státním okresním archivu Blansko.

³⁹ NA. Fond 1084 Zemské četnické velitelství Praha (1836)1850-1945(1956), (dále ZČV Praha).

⁴⁰ NA. Fond 1009 Generální velitel četnictva, Praha (1906)1918-1942(1945), (dále GVČ).

⁴¹ NA. Fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I, Praha 1918-1953, (dále MV-SR).

SITUACE ČETNICTVA VE DNECH ŘÍJNOVÉHO PŘEV RATU 1918

Četnictvo, spolu s vojskem, bylo při vypuknutí revoluce vnímáno jako obávaná síla, jejíž reakce nebylo možné dopředu odhadnout a v prvních okamžicích převratu byl její postoj značně nejistý. Tyto obavy plynuly především z přítomnosti sedmisetčlenné asistence štýrských a maďarských četníků, která byla do Prahy povolána po předchozím pokusu o převrat z 14. října 1918. V kasárnách pražského zemského velitelství na Malé Straně se nacházelo dalších dvě stě českých četníků, kteří se v té době účastnili výcvikových kurzů. Rovněž v Brně byla přítomna početnější formace četníků. Také v tomto případě se jednalo o četnictvo domácí o síle dvou set mužů, soustředěné k pravidelnému výcvikovému kurzu.⁴² Četnická velitelství úřadovala až do vypuknutí převratu běžným způsobem a totéž platilo i o výkonu služby na jednotlivých četnických stanicích v ostatních městech a na venkově.

Dalo by se očekávat, že se převratové události stanou pro četnictvo, které bylo významnou součástí mocenského aparátu, význačnou kapitolou, ať už by v závislosti na následném vývoji byla hodnocena kladně, nebo záporně. Jeho pozice v samotném převratu by se však dala shrnout do několika vět. Dle vzpomínek jednoho z četníků, kteří se nacházeli v pražských četnických kasárnách, zůstalo tamní mužstvo dne 28. října bez velení, protože „většina velitelů byla nepřítomná a mužstva si nikdo nevšímal“.⁴³ Četníci v Brně byli soustředěni v kasárnách a měli nařízenou pohotovost.⁴⁴ V Praze byl klíčovou postavou tamní zemský četnický velitel generálmajor Václav Řezáč, který již během války spolupracoval s Maffií a zasloužil se o to, že četnictvo i přes několik výzev k zásahu zůstalo ve chvílích převratu v kasárnách.⁴⁵ Četnická asistence se dokonce začala rozjíždět domů, podobně jako cizí vojenské jednotky. Rovněž v Brně četnictvo nezasáhlo. Vlastně zde zůstalo doslova mimo dění. V památku Velitelství četnického oddělení v Brně byla situace četnictva ve dnech převratu hodnocena slovy: „U zemského četnického velitelství v Brně bylo v kritický den 28. října 1918 zaujato vedoucími činiteli vyčkávací stanovisko. Scházel zde muž, který by byl rázem situaci rozřešil. Venkovské četnictvo nedostávalo z ústředí patřičných pokynů.“⁴⁶ Namísto vyřazeného četnictva na sebe vzaly výkon bezpečnostní služby v ulicích různé dobrovolnické jednotky složené převážně z členů Sokola.

Tento vývoj situace četnictva za převratu je třeba vysvětlit v souvislostech jeho postavení výkonného orgánu státní exekutivy. Jako takový byl veden a zařízen tak, že neměl prostor pro

⁴² Vicovský, Václav: *Naše četnictvo za války a o převratu*. In: Kudela, Josef (ed.): *Státní převrat z roku 1918 v Brně (soubor vzpomínek)*. Moravský legionář, Brno 1933, s. 40.

⁴³ NA. ZČV Praha, k. 1041, i. č. 866.

⁴⁴ Vicovský, c. d., s. 40.

⁴⁵ K roli Václava Řezáče viz Klečacký, Martin: *Generálmajor Václav Řezáč – četnickým důstojníkem z monarchie do republiky*. Almanach příspěvků VII. konference policejních historiků Muzeum Policie ČR, Praha 2012, s. 285-308.

⁴⁶ Moravský zemský archiv (dále MZA). Fond B 33 Národní výbor 1918, k. 1, i. č. 1.

vlastní iniciativu a rozhodování a příslušela mu pozice vykonavatele nařízení nadřízených orgánů. Převrat pro něj znamenal mezidobí, v němž stávající moc ztrácela síly k zásadnější akci, včetně případného použití četnictva, a moc nastupující v četnictvu v prvních chvílích viděla nevyzpytatelného partnera a raději se spolehla na vlastní, provizorně budované, síly. Vlastní situaci ve sboru popsal ve svých vzpomínkách jeden z četníků ve smyslu, že „uvnitř sboru nebyla revoluční činnost organizována nijak a případná účast v revoluci byla jen činem jednotlivců“.⁴⁷ I přes odtržení četníků od událostí se v nich nepochybně odehrávaly vnitřní myšlenkové pochody, bohužel však o nich nezůstala až na pár nepatrných výjimek žádná svědectví.⁴⁸ Skutečností však je, že četnictvo – alespoň české národnosti – převratu nikterak v cestě nestálo a jako celek hodlalo vstoupit do služeb nového státu.

Četnictvo bylo převzato do služeb československého státu na základě tzv. recepčního zákona, přijatého odpoledne 28. října Národním výborem pod číslem 11/1918, jímž se úřady a instituce podřizovaly Národnímu výboru a měly pokračovat ve své činnosti podle tehdejších platných zákonů a nařízení. Generální velitel četnictva Václav Řezáč následného dne rozeslal celému četnickému sboru rozkaz č. j. 18250, ve kterém informoval o dohodě místopředsednictví s Národním výborem jako představitelem národní suverenity ohledně spolurřízení veřejné správy.⁴⁹ V tomto rozkazu také vydal základní pokyny pro výkon služby. Služební řeči četnictva v českých zemích byla čeština a služba se vykonávala v čepici s národními odznaky. Organizace četnictva zůstala nezměněna. Následně probíhalo přebírání četnictva do státních služeb. Členové brněnského národního výboru vzali na vědomí, že mu zdejší zemské četnické velitelství dalo četnictvo k dispozici, na své schůzi 30. října 1918 a o tomto rozhodnutí pak informovali úřady politické správy.⁵⁰ Četníci pak asistovali při obsazování vojenských objektů a za pomoci sokolstva odzbrojovali odjíždějící vojáky a projíždějící transporty.⁵¹ V Praze mělo četnictvo podle vzpomínek jednoho ze zúčastněných zasáhnout do revoluce snad jedině tím, že 29. října asistovala stovka ozbrojených četníků zástupcům Národního výboru při vyjednávání s maďarským plukem, který odmítal opustit Prahu beze zbraní.⁵² Tito četníci pak byli posláni k obsazování Slovenska.⁵³

Generální velitel četnictva reagoval na vývoj situace a aktuální problémy v dalším rozkaze

⁴⁷ NA. ZČV Praha, k. 1041, i.č. 866.

⁴⁸ O situaci četnictva při převratu však nevyovídají o moc více ani dokumenty úřední povahy. Sledovat lze jen vývoj jednání generálního velitele četnictva s Národním výborem, při němž vydával obecné pokyny k výkonu služby pro celý četnický sbor. Jinak se úřady politické, případně vojenské správy o četnictvu zmiňují pouze okrajově, což ostatně odpovídá charakteru role četnictva v převratu. Podrobněji k pramenům reflektujícím roli a situaci četnictva za převratu viz dále.

⁴⁹ NA. ZČV Praha, k. 283, i. č. 782.

⁵⁰ MZA. B-33 Národní výbor 1918, k. 1, sign. 1.

⁵¹ Vicovský, c. d., s. 42.

⁵² NA. ZČV Praha, k. 1041, i. č. 866.

⁵³ Tamtéž; Picka, Karel: *Vzpouřa (historický román ze života četníků)*. Hradec Králové 1938, s. 234.

vydaném 30. října, který obsahoval podrobnější pokyny k výkonu služby.⁵⁴ Především informoval, že všechny úřady úřadují v nezměněné podobě a v platnosti zůstávají všechny zákony, nařízení, předpisy a rozkazy. Problematickou otázkou jazykovou řešil pokynem, že rozkazy budou pro četnictvo v českých oblastech vydávány česky a v německých oblastech německy a česky. Dopisování s četnickými stanicemi v německých oblastech se mělo dít německy, aby nedošlo k narušení služby. Dopisy měly být přijímány v jakémkoliv jazyce. Dosavadní tiskopisy a razítka zůstávaly nadále v platnosti. Hlavním úkolem četnictva zůstávalo udržování veřejného pokoje, bezpečnosti a pořádku. V případě politických demonstrací nebo nepokojů mělo četnictvo postupovat jen pod vedením politických úředníků nebo určených delegátů národních výborů. Součástí rozkazu bylo i ujištění, že včasné platy pro četnictvo byly zajištěny.

Na venkovské četnické stanice doputovaly první rozkazy četnické zprávy často až 30. nebo 31. října. O převratu se četníci dozvídali od starostů nebo poštovních úředníků, ale nezdá se, že by četníci někde zasahovali. Ve větších městech se politická správa obracela v případě potřeby na místní posádková velitelství.⁵⁵ Četníci sundávali ze stanic německé tabule, přelepovali zvonky a odstraňovali z uniforem rakouské odznaky a připevňovali si červenobílé stužky.

Za pozornost, a snad i doslovnou citaci, stojí další prohlášení k celému četnickému sboru, které generál Řezáč sestavil u příležitosti svého jmenování generálním velitelem četnictva.⁵⁶

Věškerému četnictvu československému!

Jmenován Národním výborem v Praze generálním velitelem četnictva v celém československém státě, zasílám Vám svůj první pozdrav.

V nejvážnějších okamžicích, neváhal jsem se odpoutati od starého systému a převedl Vás pod prapor Národního výboru, do klína pravé vlády naší milované vlasti, pod vládu, k níž pne nás neochvějně slovanský náš cit.

Znám dobře Vaši pili a Vaše zakořeněné přesvědčení o nutnosti svědomitého a nezištného konání povinností.

Vaše nestrannost a kázeň získaly Vám úctu všeho občanstva již i za staré vlády.

Jsem přesvědčen, že nadšení Vaše pro náš nový, drahý stát jako nejmocnější vzpruha tyto Vaše ctnosti ještě na nejvyšší přivede stupeň.

Nová československá vláda, na jejíchž bedrech spočívá obrovská práce, kterou v dozoré době vykonati dlužno, spoléhá na Vaši lásku k vlasti, kázeň a součinnost.

Jsem si jist, že vždy a za všech poměrů ukážete se hodni této vzácné důvěry.

gen. Řezáč v. r.

⁵⁴ MZA. B-33 Národní výbor 1918, k. 1, sign. 463 s, i. č. 443, Generální velitel četnictva č. j. 18250 ze dne 30. 10. 1918.

⁵⁵ NA. ZČV Praha, k. 1041, i. č. 866.

⁵⁶ NA. ZČV Praha, k. 283, i. č. 782, Generální velitelství četnictva, datum sine, č. j. sine.

Ladění tohoto provolání však značně kontrastovalo se skutečnou situací, v níž se příslušníci četnictva po převratu nacházeli. Četníci měli na základě rozkazů pokračovat ve výkonu běžné služby, ale naráželi na odpor obyvatelstva, které četníky vnímalo jako pilíř habsburské moci a „nemile je snášelo, že už nejsou potřeba a že si lid dokáže v republice pořádek udržet“.⁵⁷ Četnická správa narážela na překážky také ze strany národních výborů. Asi největším problémem byli veřejnosti nepohodlní konkrétní četníci, kteří v nových podmínkách ztratili autoritu. Národní výbory proto naléhaly na překládání těchto četníků. Četnická správa se snažila těmto zásahům bránit. Například zemský četnický velitel na Moravě plk. Josef Lang adresoval brněnskému národnímu výboru žádost, aby působil na národní výbory, aby se snažily napomoci obnovení autority četnictva jeho podporováním ve výkonu služby.⁵⁸ Zemské četnické velitelství se samo pokoušelo řešit tyto případy personálními změnami, plk. Lang však zároveň upozorňoval, že jsou tím postiženi i lidé nevinní a překládání ve větší míře by navíc ochromilo činnost sboru. Generální velitel četnictva dokonce žádal Národní výbor o vydání nařízení pro všechny národní výbory, aby „četnické velitele a četníky nezbavovaly jejich působnosti, ale jejich službu podporovaly“.⁵⁹ Reagoval na několik hlášených případů, kdy různí činitelé zabavovali na četnických stanicích předrevoluční spisy. Požadoval, aby do spisů četnických stanic nesměl nikdo nahlížet bez zplnomocnění Národního výboru v Praze. Všechny stížnosti měly být předkládány zemským četnickým velitelstvím. Podobně jako v jiných dokumentech pro politickou správu zde nechyběla žádost, aby „četníkům nebylo nikde pro jejich dřívější službu křivděno“.⁶⁰

Tento přístup národních výborů, který v různých místech znamenal větší či menší bojkot činnosti četnictva, značně přispěl ke komplikaci bezpečnostní situace. Během několika dnů po převratu se rozmohla trestná činnost, zejména krádeže a loupežná přeapadení, nebo se objevily případy neoprávněné „sklizně“ úrody z polí velkostatků místním obyvatelstvem či rabování obchodů. Neudržitelnost poměrů postupně národní výbory donutila, aby začaly četnictvo používat jako svůj výkonný orgán, nicméně k tomuto kroku přistoupily až se zpožděním. V nedatovaném prohlášení, pravděpodobně z počátku listopadu, vyzývá brněnský národní výbor k respektování a podrobování se úřadům a četníkům, protože „již nebyli úřady vlády rakouské, ale konali správu v mezích tehdejších zákonů jménem Národního výboru a z jeho příkazu“.⁶¹ O případných stížnostech mělo rozhodovat místodržitelství v Brně. Na závěr byl připojen apel, že „kdo našich úřadů neposlouchá a činí jim potíže, ohrožuje v zárodku stát, který nám vybojovali nejlepší lidé naši

⁵⁷ NA. ZČV Praha, k. 1041, i. č. 866.

⁵⁸ MZA. B 33, k. 2, i. č. 338, sign. 1771s., Zemské velitelství četnictva pro Moravu č. j. 1216 res. ze dne 5. 11. 1918.

⁵⁹ GVČ, k. 46, č. j. 21/1918 ze dne 8. 11. 1918.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ MZA. B-33 Národní výbor 1918, k. 5, i. č. 1258.

mořem útrap a krve“.⁶²

Bezpečnostní situace však nadále zůstávala kritická. Vedle nepokojů a hladových bouří, způsobených nedostatečným zásobováním, k tomu podstatnou měrou přispívali vracející se vojáci, na nichž se více či méně podepsaly traumatizující prožitky z fronty a po návratu i střet s realitou rozvrácených poměrů po stránce morální a hospodářské. Jejich prostřednictvím se mezi obyvatelstvo dostalo velké množství zbraní. Výjimkou proto nebyly ani organizované ozbrojené případy, zejména na železnicích. Narostl rovněž počet ozbrojených útoků na četníky končící jejich zraněním nebo smrtí. Prevence těchto případů byla nemožná kvůli nedostatečnému počtu četnictva a utvořených četnických asistencí, které byly přemístovány podle potřeby. Tato situace vedla k úvahám o zřízení dalších bezpečnostních sborů. Národní výbor proto navrhoval svolat schůzi za účasti sokolstva a bezpečnostních orgánů o zřízení republikánských gard.⁶³ Uvažovalo se o jejich vyzbrojení z vojenských zásob. Ke zřízení podobných bezpečnostních sborů však pravděpodobně nikde nedošlo. Četnictvo bylo pro státní režim klíčové, protože bylo plně postaveno pod kontrolu a řízení státu, a navíc se díky jeho pevné a propracované organizační struktuře jednalo o velmi akceschopnou sílu. V celkovém přístupu nového režimu k otázce četnictva jako bezpečnostní složky pod kontrolou státní moci je cítit snaha stávající fungující systém zachovat, podpořit jej a netříštit jeho síly. Mimo tyto zásady a principy budování bezpečnostního aparátu mohly k zdrženlivému postoji vůči navrhovaným inovacím přispět i přehmaty ze strany provizorních strážních jednotek, složených ze sokolů a dalších „neprofesionálů“, které v převratovém období suplovaly některé úkoly pořádkové služby namísto vyřazených bezpečnostních sborů. Obtížná byla už jejich samotná kontrolovatelnost kvůli jejich nezakotvení v systému státní správy.

Při zpětném pohledu vyjadřovali představitelé státní správy s činností četnictva od prvních chvilí existence nového státu spokojenost a považovali jej za spolehlivý aparát, který se postupně osvědčil nejen při hájení jeho existence za mimořádných poměrů, ale odpovídal i jeho duchu za běžných poměrů. Hynek Bulín se ve své knize vyjadřuje o působení četnictva slovy: „Vděčně vzpomínám, že četnictvo tehdy sloužilo věrně, obětavě a vytrvale; v těch dobách bylo nejspolehlivější oporou mladé moci státní.“⁶⁴ Formálním potvrzením vstupu četnictva do služeb Československé republiky – mimo oblast samozvaných provincií v pohraničí a kromě případů odmítnutí vstupu do služeb Československa ze strany četníků německé národnosti – bylo složení přísahy četnictva.⁶⁵

⁶² Tamtéž.

⁶³ NA, ZČV Praha, k. 284, i. č. 782, Presidium místodržitelství – Presidium zemské správy politické Národního výboru čís. 37103, č. j. 37103 ze dne 29. 11. 1918; MZA, B 33, k. 5, i. č. 1229, Okresní Národní výbor ve Valašských Kloboukách, č. j. sine ze dne 4. 11. 1918.

⁶⁴ Bulín, Hynek: *Jiskry a plameny. Vzpomínky na dobu zápasů i vítězství*. Nákladem vlastním, Brno 1930, s. 128.

⁶⁵ O problematice četnictva v samozvaných německých provinciích a četnictva německé národnosti vůbec bude pojednáno ve zvláštní kapitole

Na konci listopadu 1918 hlásil zemský četnický velitel v Brně plk. Lang, že četnictvo v českých zemích složilo přísahu československému státu.⁶⁶ Přísaha brněnských důstojníků a mužstva proběhla společně s přísahou brněnské vojenské posádky 13. listopadu 1918. Příslušníci moravských četnických oddělení přísahali buď v brněnských kasárnách ve dnech okolo 20. listopadu 1918, případně v místě velitelství daného četnického oddělení. Přísahy se prováděly za přítomnosti zástupců národních výborů. O provedené přísaze se vedly seznamy s podpisy četníků.⁶⁷

Téma „28. října“ zůstalo pro četnictvo neustále živé. Jakkoliv se nám nezachovala autentická dobová svědectví z pohledu četníků, lze se setkat s několika prameny vzniklými při nejrůznějších příležitostech v dobách pozdějších, ve kterých četníci formou vzpomínek a úvah reflektují svoje tehdejší postavení. Kontext vzniku těchto pramenů a jejich účel dávají tomuto tématu nové souvislosti. Četníci se ve zpětném pohledu snažili vyrovnat se svou tehdejší situací a nalézt svoje místo v převratových událostech a hlavně oprávnění k přihlášení se k ideám, se kterými nová republika vznikla. Zajímavý prostor pro reflexi převratu poskytly události na konci třicátých let. Atmosféra nebezpečí ohrožujícího republiku dala vzniknout románu Vzpouza.⁶⁸ Autor, sám příslušník četnictva, zde podrobně líčí situaci v pražských četnických kasárnách v převratových dnech a zasazuje ji do celkového dění v Praze. Snaží se dokázat vlastenectví četníků a úsilí přispět i přes jejich omezené možnosti ke vzniku republiky, což mělo sloužit jako důkaz, že se republika může i v nové krizi na četnictvo spolehnout.

Dalším pramenem z téže doby jsou dochované příspěvky pro pamětní publikaci, kterou se četnická správa chystala vydat u příležitosti 20. výročí vzniku samostatné republiky.⁶⁹ Četníci pro tuto publikaci psali a zasílali návrhy textů a velká část byla věnována právě říjnovému převratu 1918.⁷⁰ Za pozornost stojí skutečnost, že téměř ve všech dochovaných příspěvcích je možno vycítit jakýsi „hořký podtón“ a ve všech probleskovaly s větší či menší intenzitou narážky na problémy, kterým četníci ve službě čelili. Ty, které se týkaly převratu 1918 a popřevratového období,

⁶⁶ NA. MV-SR, k. 467, i. č. 2496, sign. 17/2/1.

⁶⁷ Přísaha se skládala v postojí „pozor“ s čapkou na hlavě, obvyklé zdvižení ruky odpadlo. Po přečtení přísahy měli přísahající zvolat „Tak přísaháme!“.

Text přísahy zněl:

„Přisáhám při všem, co jest mně svaté a v plné shodě se svým svědomím, že budu poslušen vlády státu československého Národního výboru v Praze a všech, vládou ustanovených velitelů svých; přísahám, že budu bez odmluvy plniti její nařízení vždy a všude i v nebezpečí, bez váhání a odporu, že svých vojsk neopustím, ale i život ochotně dám na obranu vlasti a za její svobodu; přísahám, že budu své druhy milovati, k ním věrně státi, v nebezpečí se navzájem neopouštěti, ale až do konce brániti, tak jak mně káže mužná čest a vědomí povinností občanských. Tak přísahám.“

NA, MV-SR, k. 467, i. č. 2496, sign. 17/2/1.

⁶⁸ Picka, c. d.

⁶⁹ NA. ZČV Praha, k. 1041, i. č. 866. K vydání publikace pravděpodobně nedošlo.

⁷⁰ Další významnou skupinu příspěvků tvořily vzpomínky na setkání s prezidentem Tomášem Garrigueem Masarykem v rámci výkonu služby v místech, kde se prezident vyskytoval. Příspěvky však pokrývaly tématicky a časově četnickou službu v celém jejím rozsahu po celé dvacetiletí existence samostatného československého státu.

zmiňovaly hlavně opomíjení četníků ze strany státní správy v prvních dnech po převratu, nerespektování ze strany obyvatelstva či nedostatečné zajištění četnictva prostředky k výkonu služby. Závěry příspěvků vesměs hovoří o postupném přesvědčování lidí o prospěšnosti četnictva, které však bylo velmi pozvolné a trvalo měsíce. Z příspěvků bylo patrné, že přístup lidí po převratu byl pro četníky šokem a těžko toto odmítání nesli, protože na ocenění za výkon služby stavěli svoji hrdost.

Jedna vzpomínka byla věnována přísaze na Staroměstském náměstí po převratu. Čelo průvodu tvořilo vojsko a za ním bylo zařazeno četnictvo. Vojsku lidé provolávali slávu, ale když procházeli četníci, prý všichni ztichli: „To jsou četníci ...“⁷¹ Autor vzpomínky tehdy „poprvé zalitoval toho, že je četník“.⁷² Dle svých slov se však „nedivil lidem, když si vzpomněl, jak četníci potírali aprovizaci. Ale lidé nevěděli, že to bylo z donucení (...) obyvatelstvo chtělo po četnících, aby nepřekáželo odboji, zároveň však velitelům nebo politickým představitelům docházela udání za jejich nečinnost (...)“⁷³

O důležitosti tématu 28. října svědčí památníky četnických stanic a velitelství. Výnos ministerstva vnitra z ledna 1921 stanovoval, že četnictvo má zavést památníky na všech stanicích a velitelstvích a v zápisech se vrátit zejména k převratovým událostem v říjnu 1918, aby „(...) nebyly zapomenuty činy četnictva jako důležité složky československé státní správy, neboť přispělo k upevnění základů československého státu“.⁷⁴

Svébytnou skupinu pramenů tvoří neoficiální četnické časopisy *Bezpečnost* a *Četnický obzor*, případně další periodika, která na ně byla personálně navázaná, jako například *Zájmy československých státních zaměstnanců*. Tyto časopisy byly vydávány soukromými osobami, pravděpodobně s podporou strany československých socialistů, a snažily se vnášením kontroverzních témat rozdmýchat v řadovém četnictvu opozici vůči četnické správě.⁷⁵ Nejvhodnější příležitostí k tomu se jim stala kritika důstojníků a velký prostor k tomu poskytlo právě téma převratu. V tomto případě kritizovaly jejich vyčkávací postoj ke vzniku republiky, a naopak vyzdvihovaly kladný přístup a snahu četnického mužstva, které „bez ohledu na své pány důstojníky se všude okamžitě podřídilo rozkazům Národního výboru a neohlíželo se nikterak opatrnicky, co tomu řeknou jeho páni velitelé anebo snad páni ve Vídni“.⁷⁶ Vedle toho útočily i na pocit zneuznání četnictva společností: „(...) Ačkoliv český národ nemůže svému výkonnému četnictvu v národním ohledu nic vytknout a v těch nejtěžších chvílích prokázalo českému lidu neocenitelné služby, přece

⁷¹ NA. ZČV Praha, k. 1041, i. č. 866.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Jednací řád četnictva, I. díl. Služební předpisy čs. četnictva, výnos ministerstva vnitra č. j. 31.841/13/1928, § 47.

⁷⁵ Tématu těchto časopisů a dalších aktivit jejich redakčních kruhů bude věnována pozornost v kapitole „Snahy o politický vliv na četnictvo“.

⁷⁶ *Zájmy československých státních zaměstnanců*, neodvislý list státního zaměstnanectva všech kategorií se stálou přílohou *Věstník československého četnictva*, 13. prosince 1923, ročník 22, číslo 24, s. 5.

dodnes zástupcové tohoto lidu neuznali výkonné četnictvo za hodné, aby je postavili do řad plnoprávných občanů (...) uváží-li se objektivně, jaké výsady požívá dnes správní důstojnictvo v demokratické republice, které pro svůj národ nemělo nic, leda trochu posměchu a nadávek, a porovná-li se s ním postavení výkonného četnictva, pak musí každý jen trochu lidsky cítící občan nám dáti za pravdu, že na výkonném četnictvu byl československou demokracií spáchán obrovský, nikdy neodpustitelný hřích (...)“⁷⁷

Jevy příznačné pro převratové dny provázely četnictvo v určité míře i nadále. Jednalo se především o obhájení jeho pozice v nových podmínkách a překonání vnitřního pocitu zneuznání, které četníci těžce nesli. Jakkoliv byl převrat pro četnictvo velkou zátěží a přinejmenším v prvních dnech povážlivě otřásl jeho postavením, svoji pozici obhájilo. Zásadním předpokladem pro toto bylo, aby dostalo svým úkolům. Na této cestě za trvalým uznáním však muselo vyřešit řadu organizačních záležitostí, plynoucích zejména z jeho personální situace. Vedle toho muselo pracovat na neméně náročném úkolu, který po něm byl požadován nejen zvnějšku, ale i z řad četnictva samotného, a sice přizpůsobení dobovým poměrům.

⁷⁷ Tamtéž.

NÁRODNOSTNÍ POMĚRY V ČETNICTVU

Křehká pozice nového státu, který potřeboval upevnit svoje postavení konsolidací mocenského aparátu, byla záhy po jeho vzniku zkomplikována děním na podstatné části jeho území. Mimo obtížnou situaci na Slovensku a Podkarpatské Rusi se jednalo o pohraniční oblasti Čech, Moravy a Slezska, kde byly ustaveny provincie hlásící se k Německému Rakousku. Postavení tamní německé správy však bylo značně nejisté. Někde vedle sebe fungovaly československé a německé úřady nebo správní moc přecházela podle aktuálního vývoje situace z jedné strany na druhou.⁷⁸ Tato situace se samozřejmě promítla i do postavení četnictva. Samozvané úřady jej nemohly ve své mocenské hře s československou správou pominout kvůli jeho významu, plynoucímu z jeho úkolů, početnosti, pravidelného rozmístění a v neposlední řadě také z jeho výzbroje.

Způsob podřízení četnictva se v jednotlivých provinciích lišil. Jeho přebírání řídil německo-rakouský Státní úřad pro vojenství (Staatsamt für Heereswesen), nástupce dřívějšího ministerstva zeměbrany. Četnictvo v provincii Sudetenland, které ostatně bylo z drtivé většiny německé národnosti, bylo na základě jeho rozkazu ze dne 13. listopadu 1918 podřízeno zemskému četnickému velitelství v Opavě, nezávislému na československé četnické správě.⁷⁹ V provincii Böhmerwaldgau agitovali důstojníci z velitelství z území Německého Rakouska a vyzývali tamní mužstvo, aby se odtrhlo od zemského četnického velitelství pro Čechy v Praze.⁸⁰ Linecké zemské četnické velitelství pak vydalo 16. listopadu 1918 rozkaz o připojení německých četnických stanic v okresech Prachatice, Krumlov a Kaplice. Tamní české četnické stanice měly i nadále podléhat pražskému zemskému četnickému velitelství.⁸¹

Zajímavý vývoj měla situace v provincii Deutschböhmen. Generální velitel četnictva gen. Řezáč vyslal do sídla tamní zemské vlády v Liberci podplukovníka Julia Stingla jako inspekčního důstojníka, aby dohlížel na „nezapojování četnictva v provincii do politických bojů a na nestranný výkon služby“.⁸² Dalším jeho výslovným úkolem bylo udržení dosavadní organizace četnictva a jeho podřízenosti pražskému zemskému četnickému velitelství. Podplukovník Julius Stingl se však sám postavil do čela nově ustaveného zemského četnického velitelství pro provincii Deutschböhmen jako zemský velitel. Liberecké velitelství oznámilo 23. listopadu československé četnické správě v Praze své ustavení a podřízení německo-rakouskému úřadu pro vojenství spolu

⁷⁸ Klímek, Antonín: *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek XIII. 1918-1929. Paseka, Praha–Litomyšl 2000, s. 34.

⁷⁹ NA. ZČV Praha, k. 284, i. č. 782, ZČV 21151/18, Landesgendarmereikommando fürs Sudetenland, č. 324 res. ze dne 17. 11. 1918.

⁸⁰ NA. GVČ, k. 46, GVČ č. j. 229 ze dne 26. 11. 1918; NA. GVČ, k. 46, Velitelství četnického oddělení v České Lípě č. j. 1114 ze dne 23. 11. 1918.

⁸¹ NA. GVČ, k. 46, Zemské četnické velitelství v Linci č. j. 369 ze dne 16. 11. 1918. Bližší kritéria k rozdělení stanic na „české“ a „německé“ nebyla v tomto rozkazu stanovena.

⁸² NA. GVČ, k. 46, GVČ č. j. 301 ze dne 3. 12. 1918.

s velitelstvími na území provincie.⁸³ Četníkům, kteří složili přísahu vládě Deutschböhmen, bylo zajištěno přijetí k německorakouskému četnictvu. Četníci české národnosti a ti, kteří nechtěli dále sloužit, měli být odzbrojeni. Generální velitel četnictva v Praze reagoval na toto prohlášení rozkazem pro všechna četnická velitelství a stanice, že neuznává žádného jiného velitele, a zprostil Julia Stingla služby.⁸⁴

Reakce československé četnické správy je možné sledovat na relativně dobře zachovalém materiálu týkajícím se právě provincie Deutschböhmen. Generální velitelství četnictva vydalo rozkaz, že četnické stanice musí zůstat podřízeny pražskému zemskému četnickému velitelství a nesmějí přijímat rozkazy žádných jiných velitelství, jinak ztratí nárok na platy a na přijetí do československých služeb.⁸⁵ Veškeré četnické stanice měly nahlásit, které mužstvo se podřídilo československému státu, a požitky měly být vypláceny jen těm četníkům, o kterých se vědělo nebo kteří prokázali, že nesložili slib německo-rakouské vládě.⁸⁶

Zemské četnické velitelství v Praze také požadovalo předložení seznamů četníků podle národnosti. Tento rozkaz vyvolal mezi četníky německé národnosti velký rozruch, protože se rozšířila zpráva, že budou do jednoho roku propuštěni. Generální velitel četnictva se snažil o dementování této zprávy, která byla šířena kvůli zmanipulování mužstva, aby se zřeklo poslušnosti československému státu. Přesto tato zpráva měla velký vliv na rozhodnutí těch četníků, kteří se přihlásili k zemskému četnickému velitelství pro Deutschböhmen.⁸⁷ Zprávy velitelů četnictva pro generálního velitele se shodovaly v tom, že jasnou motivací tohoto kroku byly existenční otázky, tedy obava z propuštění z československých státních služeb. Hledisko národnostní nebylo žádným pravidlem a četníci se prý ani v nově nastalé situaci nedokázali rychle zorientovat.⁸⁸ Spíše pro sebe takzvaně volili „menší zlo“ podle vyhlídek na další působení ve službě. Dalším důvodem jejich rozhodnutí byly obavy z tamního radikálního obyvatelstva.⁸⁹ Přesto v provinciích dle vyjádření četnické správy zůstalo „velké množství“ četníků německé národnosti, kteří se tamním vládám nepodřídili.⁹⁰ Chování státních zaměstnanců obou národností, kteří se ocitli na území provincií, bylo vůbec nejednoznačné a lze se v něm setkat s celou škálou možných přístupů, včetně skládání slibu oběma stranám.⁹¹

⁸³ NA. GVČ, k. 46, GVČ č. j. 391 ze dne 9. 12. 1918, Zemské četnické velitelství pro provincii Deutschböhmen č. j. 2 ze dne 25. 11. 1918, na základě výnosu Staatsamt für Heereswesen č. j. 1155 ze dne 13. 11. 1918.

⁸⁴ NA. GVČ, k. 46, GVČ č. j. 391 ze dne 9. 12. 1918.

⁸⁵ NA. GVČ, k. 46, sign. 172, GVČ č. j. 172 ze dne 21. 11. 1918.

⁸⁶ NA. ZČV, k. 284, i. č. 782, ZČV v Praze č. j. 19871/18 ze dne 22. 11. 1918; NA. GVČ, k. 46, GVČ č. j. 229 ze dne 26. 11. 1918; NA. GVČ, k. 46, Velitelství četnického oddělení v České Lípě č. j. 1114 ze dne 23. 11. 1918.

⁸⁷ NA. ZČV, k. 284, i. č. 782, MV č. j. 630/1918/VIa ze dne 28. 11. 1918.

⁸⁸ NA. GVČ, k. 46, Velitelství četnického oddělení v České Lípě č. j. 1114 ze dne 23. 11. 1918

⁸⁹ NA. GVČ, k. 46, GVČ č. j. 254, Velitelství četnického oddělení v Trutnově č. j. 2154 ze dne 26. 11. 1918.

⁹⁰ NA. GVČ, k. 46, GVČ č. j. 373 ze dne 2. 12. 1918.

⁹¹ Krlín, Jan: *Výměny úředníků státní správy v českých zemích v letech 1918-1920*. *Paginae historiae* 6, 1998, s. 219.

Pocity četníků ve víru a nejistotě tehdejšího dění může dokumentovat prohlášení, které vydali velitelé četnických stanic v českolipském oddělení, které zůstaly věrné československému státu:

„Níže podepsaní, jako svobodní republikáni a věrní synové vlasti, prohlašují vůli k přísaze věrnosti vládě země, která proklamuje vůli k zachování klidu a pořádku a k zabránění občanské války, za předpokladu dodržení prohlášení prezidenta Spojených států severoamerických ‚svobodného národního vývoje‘ a odpovídajícího úsilí pana ministerského předsedy Dr. Kramáře, stejně jako pana ministra Klofáče, o ‚dobré sousedské soužití‘. Podepsaní žádají nejvyššího představeného, Vaše Vysokoblahorodí, o další blahosklonnost a ponechání ve službě, aby až do zmíněné chvíle složení přísahy věrnosti bylo četnictvo vnímáno s nadhledem a nezneužíváno jako ‚kopací míč národnostních vášní‘ a existence četníků nebyla ohrožována, protože musí zajistit službu v německých oblastech. Do té doby dávají podepsaní své čestné slovo, že budou vykonávat službu věrně a poslušně podle dosavadních předpisů.“⁹²

Celkově se způsob řešení situace v provinciích ze strany československé správy nesl v intencích perspektivy znovuzískání těchto území pod její pravomoc. Proto bylo pro ni strategické, aby četníci, kteří se k ní hlásili, zůstali na svých postech navzdory všem „nepříjemnostem, a mnohdy i příkořím, kterým byli vystaveni“.⁹³

Brzké sesazení očekával strážmistr Josef Mrnka, velitel četnické stanice v Mladkově, oddělení Náchod.⁹⁴ Žádal pražské zemské četnické velitelství o instrukci, jak má postupovat, když on složil přísahu československému státu a podřízený místostrážmistr Otto Kunzmann vládě provincie Sudetenland, a Zemské četnické velitelství v Opavě navíc určilo stanici k přidělení Sudetenlandu. Zemské četnické velitelství v Praze jej upozornilo na svoji výhradní pravomoc k přesazování četníků, ovšem pro případ, že by byl vypuzen násilím, mu povolilo odejít do Jablonného, kde nebylo obsazeno místo velitele stanice.

Snaha o nekompromisnost četnické správy při hájení postů na četnických stanicích v těchto územích – i když samozřejmě nemohla být vždy důsledně uplatňována – přinášela na druhou stranu nutnost jisté benevolence při hodnocení postojů četníků v těchto oblastech. Tato otázka byla citlivá zejména u důstojníků kvůli jejich exponovanému postavení. V dané situaci nebylo řešením, aby se četniční důstojníci nechali pro odpor vůči německé vládě zbavit místa a internovat či vyloučit ze země, protože by byli nahrazeni radikálními německými důstojníky dosazenými vládou provincie.⁹⁵

Československá vláda začala s obsazováním provincií, jakmile to dovolil stav ozbrojených sil, ačkoliv souhlas spojeneckých mocností k tomuto kroku získala až dodatečně. Četnictvo, které se postavilo československému vojsku na odpor, bylo odzbrojováno.⁹⁶ Naopak četnictvo německé národnosti, které se československé vládě podvolilo, bylo dle již dříve vydaných a uplatňovaných zásad opatřováno legitimacemi, aby nebylo odzbrojováno a „zbytečně obtěžováno“, protože se pro

⁹² NA. GVČ, k. 46, Velitelství četnického oddělení v České Lípě č. j. 1114 ze dne 23. 11. 1918.

⁹³ NA. GVČ, k. 46, sign. 37/18, ZČV pro Čechy č. j. 3 ze dne 7. 11. 1918.

⁹⁴ NA. ZČV, k. 284, i. č. 782, ZČV v Praze č. j. 21151/18, Četnická stanice v Mladkově č. j. 202 ze dne 30. 11. 1918.

⁹⁵ NA. GVČ, k. 46, sign. 37/18, ZČV pro Čechy č. j. 1 ze dne 6. 11. 1918.

⁹⁶ NA. ZČV Praha, k. 285, i. č. 782, ZČV pro Čechy č. j. 22613/18, MV č. j. 1778/18/VIa ze dne 26. 12. 1918.

československou správu do budoucna jednalo o klíčové činitele pro udržování pořádku mezi obyvatelstvem německé národnosti.⁹⁷

Správa zemského četnického velitelství pro provincii Deutschböhmen se provizorně přemístila do Lince.⁹⁸ Rozkaz k přemístění do Lince obdrželo veškeré mužstvo, včetně četníků na zkoušku, které mělo nastoupit cestu přes hranice do Saska popřípadě Bavorska. Dřívějším rozkazem jim prý již bylo zajištěno, aby byli v Horním Rakousku přijati výhradně k bezpečnostní službě. Četníci, kteří složili přísahu československé vládě, ztratili nárok na převzetí. V Linci bylo možné se hlásit do 31. prosince 1918.

Po potlačení iredentistických snah v německém pohraničí opustilo území Čech a Moravy přibližně čtyři sta četníků německé národnosti a osm set jich ve službách československého státu zůstalo.⁹⁹ Československý stát si uvědomoval nebezpečí, které plynulo z nedostatku četníků německé národnosti v těchto oblastech. Ztratil by tím znalce místních poměrů, kteří byli klíčoví pro udržování klidu mezi německým obyvatelstvem. Ministerstvo vnitra proto povolilo poukázání platů i těm četníkům v německém území, kteří složili slib německo-rakouské vládě „kvůli nedostatečné informovanosti“.¹⁰⁰ Podmínkou byl slib věrnosti československému státu a znalost češtiny v té míře, aby byli schopní v ní úřadovat. V následném období si část uprchlých četníků podala žádost o přijetí zpět do sboru československého četnictva, jednalo se však o nevýznamnou část. Například na Moravě si žádost o přijetí zpět podalo deset ze sedmdesáti šesti uprchlých četníků.¹⁰¹ Jejich žádosti byly vyřízeny kladně.

Pro nabírání dalších uchazečů k četnictvu po převratu bylo ohledně národnostní otázky stanoveno výnosem ministerstva vnitra z prosince 1919, aby k doplnění stavu bylo v první řadě přijímáno mužstvo národnosti československé.¹⁰² Mužstvo jiné národnosti mohlo nadále být přijímáno jen v tom případě, že mužstvo národnosti české nebo slovenské nedostačovalo. Poměr četnictva jiné národnosti nesměl u jednotlivých zemských četnických velitelství převyšovat poměr národností tamního obyvatelstva a i tak muselo být minimálně 50 % mužstva národnosti české nebo slovenské. Dále se měli zemští četniční velitelé snažit, aby do poněmčeného a pohraničního území zařazovali jako velitele jen vyzkoušené Čechy nebo Slováky a aby na těchto stanicích byla nejméně polovina mužstva česká nebo slovenská. Na tomto místě je však třeba předeslat, že uchazečů německé národnosti se k četnictvu hlásilo minimálně a celý sbor byl postupně čechizován, jak o tom bude pojednáno dále.¹⁰³

⁹⁷ Tamtéž, ZČV v Praze č. j. 22613/18, MV č. j. 1778/18/VIa ze dne 26. 12. 1918.

⁹⁸ Tamtéž, ZČV pro Čechy č. j. 21585/18, Zemské četnické velitelství Deutschböhmen č. 204 ze dne 13. 12. 1918.

⁹⁹ NA. GVČ, k. 11, sign. 35dův./1922, ZČV pro Čechy č. j. 45dův./22 ze dne 6. 2. 1922.

¹⁰⁰ NA. GVČ, k. 46, GVČ č. j. 229 ze dne 16. 12. 1928; tamtéž, MV č. j. 1475/18/VIa ze dne 12. 12. 1918.

¹⁰¹ Tamtéž, ZČV pro Moravu č. j. 398 ze dne 8. 2. 1919.

¹⁰² MZA. ZČV Brno, k. 89, i. č. 362, MV čís. 53113/1919/13.

¹⁰³ Podobnou tendenci měl národnostní vývoj v důstojnickém sboru armády. Viz Koldinská – Šedivý, *c. d.*, s 264.

Vedení četnického sboru v průběhu doby obecně vyjadřovalo s německými četníky spokojenost. Loajalita německých četníků vyplývala především z jejich existenční závislosti na ponechání v četnickém sboru, protože se obávali možnosti předčasného penzionování.¹⁰⁴ Motivací německého četnictva ke vstupu do československých služeb byla jistě i poměrná konsolidace poměrů v československém státě, na rozdíl od Rakouska.¹⁰⁵ Nelze pominout ani pověstnou četnickou disciplinovanost, danou vnitřní pevnou organizací četnického sboru, která zajišťovala jeho značnou stabilitu a fungování. Zajímavou skutečností bylo, že četnická správa na četnících německé národnosti mohla ocenit a také oceňovala, že nebyli tak náchylní vlivům agitátorů, kteří se pokoušeli narušit poměry v četnickém sboru (jednalo se například o zmíněné neoficiální četnické časopisy kritizující poměry v četnickém sboru).¹⁰⁶ Generální velitel četnictva se k záměrům s německým četnictvem vyjádřil v tomto smyslu: „Čechy z nich ovšem neuděláme, to myslím není ani v úmyslu četnické správy, ale můžeme je spravedlností a nepředpojatostí vychovat na věrné, spolehlivé a loajální republikány, a tu jsme myslím na dobré a pravé cestě.“¹⁰⁷ Toto vyjádření lze však brát spíše jako přání než konstatování skutečnosti. I když se vztah četnictva německé národnosti k československé správě postupně ustálil a jeho působení bylo korektní, existovaly jisté problémy, jejichž způsob řešení svědčil spíše o nutnosti než o vůli k vzájemnému soužití.

Prvořadým úkolem bylo osvojení úředního jazyka, což byl problém citlivý i s ohledem na veřejnost. Svědčily o tom například stížnosti veřejnosti na nesprávné používání češtiny v úředním jednání, které měly v průběhu roku 1919 vzrůstající tendenci.¹⁰⁸ Původní představa ministerstva vnitra byla, že k naučení češtiny bude poskytnuta lhůta dvou let, aby na počátku roku 1921 byl už každý člen četnického sboru schopen úřadovat česky.¹⁰⁹ Do té doby měla být četníkům ponechána možnost úřadovat „všemi jazyky v zemi obvyklými“. Ve směrnicích, které se týkaly četníků neznalých češtiny, lze sledovat, že ministerstvo vnitra své koncepce v přístupu k četníkům neznalým češtiny postupně vyvíjelo a upravovalo, aby reagovalo na aktuální situaci, zejména na nepříliš uspokojivé výsledky dosahované četníky v jazykových zkouškách (o průběhu jazykových zkoušek viz dále). Nakonec se prosazovaly spíše mírnější postupy, aby byly hájeny „zájmy státu a skutečné požadavky výkonné četnické služby“.¹¹⁰

Zemský četnický velitel pro Čechy, jehož obvodu se tento problém dotýkal nejvíce, se

¹⁰⁴ NA. GVČ, k. 7, sign. 360dův., GVČ č. j. 360 dův. ze dne 20. 12. 1921; NA. GVČ, k. 2, sign. 326dův./19, ZČV pro Slezsko č. j. 10dův. ze dne 7. 7. 1919.

¹⁰⁵ NA. GVČ, k. 7, sign. 360dův., GVČ č. j. 360 dův. ze dne 20. prosince 1921; NA. GVČ, k. 2, sign. 326dův./19, ZČV pro Slezsko č. j. 10dův. ze dne 7. 7. 1919.

¹⁰⁶ NA. GVČ, k. 11, sign. 35dův./1922, ZČV pro Čechy č. j. 45dův./22 ze dne 6. února 1922. K působení podvratných živlů v četnictvu viz kapitola „Snahy o politický vliv na četnictvo“.

¹⁰⁷ NA. GVČ, k. 7, sign. 360dův., GVČ č. j. 360 dův. ze dne 20. 12. 1921.

¹⁰⁸ MZA. B-72, k. 92, i. č. 362, MV č. j. 60316/1919/13 ze dne 29. 11. 1919.

¹⁰⁹ NA. MV-SR, k. 314, sign. 16/2/11, MV č. j. 2815 ze dne 19. 12. 1918.

¹¹⁰ NA. GVČ, k. 11, sign. 35dův./1922, ZČV pro Čechy č. j. 45dův./22 ze dne 6. 2. 1922.

pokoušel stanovit obecné zásady vztahu s německými četníky a doporučoval řídit se zásadou „Suaviter in modo, fortiter in re – Vlídne ve způsobu, ale co do věci silně“.¹¹¹ Upozorňoval, že „tření a problémy jazykové, které jsou příčinou staletého sporu hraničících národů, nelze odstranit v několika letech zákonem nebo nařízením“, a připomenul výrok prezidenta T. G. Masaryka: „Nesmíme si dělati nepřátele.“¹¹²

Kvůli osvojování služebního jazyka četnická správa uvažovala o vzájemném překládání německých a českých příslušníků sboru. Tento záměr však komplikovalo několik okolností. Především se jednalo o obecný nedostatek vycvičených českých četníků, který byl ještě umocněn nutností odesílat četníky na Slovensko.¹¹³ Četnické velení však vůbec muselo přistupovat k přesazování četníků s opatrností, protože mohlo z mnoha důvodů narušit výkon služby.¹¹⁴ Výkon služby mohl být ovlivněn i nepřímo změnou hmotných a rodinných poměrů četníků. Samozřejmě bylo třeba postupovat i s ohledem na německé obyvatelstvo, aby mu nebyly zavdávány příčiny ke stížnostem. Okresním četnickým velitelům a velitelům četnických stanic v průmyslových oblastech bránilo v učení zatížení bezpečnostní službou, avšak ani přesazení do českého území, kde by měli příležitost naučit se češtině lépe a rychleji, by jejich situaci nevyřešilo, protože se jednalo většinou o lidi „starší, už nepříliš schopné rychlého učení“.¹¹⁵ Všechny tyto okolnosti mohly mít za následek, že se „zmocní většiny přesazených jakási malomyslnost a nastoupí i ztráta sebedůvěry, čehož dalším následkem bude, že nutno počítati v dohledné době po přesazení s odchodem těchto zajisté prvotřídně vyzkoušených a vyškolených bezpečnostních orgánů, poněvadž jsouce národnosti německé nebudou se moci za dnešních poměrů v ryze českém kraji nijak uplatnit“.¹¹⁶ Přesazení německého velitele do českého území mohlo mít také vliv na kázeň, protože by podřízené mužstvo vycítilo, kdo agendu ve skutečnosti vede, a velitele by nerespektovalo. Generální velitel četnictva tedy doporučoval, aby nařízená a doposud neprovedená přesazení jednotlivých okresních četnických velitelů byla zrušena, ale jen tehdy, pokud by „zrušení jednou již daných rozkazů nepůsobilo nepříznivě na kázeň a autoritu podřízených“.¹¹⁷ Některé případy mohly být řešeny podle jednoho z předchozích rozkazů, podle kterého by na četnické stanice v území pohraničním a zněmčeném, jejichž velitelé ještě dokonale neovládají služební řeč, bylo zařazováno mužstvo české národnosti.¹¹⁸ K tomu měli být vybíráni jednotlivci vhodní k případnému zařazení na místa zástupců velitelů stanic. Tento způsob řešení problému byl však komplikován již výše zmíněným nedostatkem vhodných četníků a celkovým podstavem četnictva.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ NA. MV-SR, k. 314, sign. 16/2/15, MV č. j. 1335/18/VIa ze dne 12. 12. 1918.

¹¹⁴ NA. GVČ, k. 5, sign. 10dův./21, GVČ č. j. sine ze dne 2. 1. 1921.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Tamtéž.

Velitel četnického oddělení v Plzni rytm. Šustr poukazoval na konci prosince 1918, že situace německých četníků, kteří neovládali češtinu, je zoufalá, ačkoliv se mnohdy jednalo o kvalitní četníky, kteří se nijak vůči českému obyvatelstvu a záležitostem neprovinili ani před říjnovým převratem.¹¹⁹ Navrhoval, aby bylo zakročeno u vlády, aby než se poměry ustálí, byla úřední nařízení zasilána v češtině a němčině do obvodů, kde je převážná většina stanic obsazena německými četníky. Zemský četnický velitel pro Čechy rytm. Hammer nařídil, aby na příslušné stanice plzeňského oddělení, o kterých Šustr ve své zprávě hovořil, bylo zařazeno po jednom četníkovi, který ovládá češtinu, což bylo provedeno.

Na druhou stranu nemohli být sebelepší němečtí četníci a důstojníci bez znalosti češtiny tolik platní jako čeští, kteří za ně museli část služební náplně přebírat. Navíc je třeba vzít v potaz celkový nárůst úkolů oproti době před převratem. Pro důstojníky byla stanovena lhůta pro prokázání znalosti češtiny, a to buď vysvědčením o absolvování určitých škol s vyučovací řečí českou, popřípadě slovenskou, nebo vysvědčením o úspěšně vykonané zkoušce jazykové a literárněhistorické, do konce dubna 1921.¹²⁰ Mužstvo lhůtu nakonec stanovenou nemělo, respektive byly poskytovány další lhůty k přihlášení k opravným zkouškám. V polovině roku 1922 se mělo zkoušce podrobit celkem 1305 vrchních strážmistrů a strážmistrů, z toho 776 z Čech, 248 z Moravy, 235 ze Slezska a 46 ze Slovenska, z Podkarpatské Rusi nikdo.¹²¹ Generální velitel kvůli úsporám v očekávaných vysokých finančních nákladech na provedení zkoušek navrhoval, aby se zkoušky konaly v sídlech velitelství oddělení a komise se skládaly z velitele oddělení, tamního okresního velitele a jednoho vrchního strážmistra, kteří češtinu dokonale ovládali. Podle návrhu měla zkouška obsahovat diktát na 30 až 40 řádek, koncept služební hlášení, souvislý výklad a četbu v češtině nebo slovenštině.

Ve zkoušce neobstálo 491 zkoušených z Čech, 67 z Moravy, 152 ze Slezska a 7 ze Slovenska.¹²² Zemská četnická velitelství k neuspokojivým výsledkům dávala svá vyjádření a návrhy. Nejvýznamnějším jevem byla zřejmá neochota k osvojení služební řeči, a to u většiny starších, hlavně vrchních strážmistrů, velitelů stanic v německém území a pohraničí. Obecně bylo pocíťováno i to, že zkouška a důsledky možného neúspěchu ani nebyly zkoušenými brány příliš vážně. Vedle toho představitelé četnické správy samozřejmě uznávali, že mnozí neměli kvůli výkonu služby v německém území vhodné podmínky pro přípravu, nicméně to nebylo hodnoceno jako základní příčina neuspokojivých výsledků. Ve zprávách se objevovalo, že je třeba brát ohledy na četníky vyššího věku, kteří ve službě obecně dosahovali výborných výsledků. Mezi návrhy

¹¹⁹ NA. ZČV Praha, k. 285, i. č. 782, sign. 22684/18.

¹²⁰ NA. MV-SR, k. 314, sign. 16/2/11, MV č. j. 93658/1921 ze dne 5. 12. 1921.

¹²¹ NA. MV-SR, k. 314, GVČ č. j. 310 pr. 4200/21 ze dne 25. 1. 1922.

¹²² NA. MV-SR, k. 314, GVČ č. j. 310 ze dne 26. 9. 1922.

Podobně byly jazykové zkoušky stanoveny pro důstojníky armády, které proběhly v roce 1923. Ani zde nebyly výsledky vůbec příznivé. Viz Koldinská–Šedivý, *c. d.*, s. 263.

dalšího postupu figurovalo poskytnutí určité lhůty k opakování zkoušky, od půl do jednoho roku, včetně upozornění na možnost přeložení do výslužby nebo propuštění ze sboru v případě neúspěchu, případně i přeložení dotyčných četníků do českých území po dobu přípravy na zkoušku. Generální velitel četnictva odmítal ostrý postup proti liknavým a navrhol lhůtu pro opravnou zkoušku jeden rok. Ministerstvo vnitra stanovilo, že neznalost nebo nedostatečná znalost služební řeči prozatím neměla být důvodem k neuspokojivému hodnocení výkonu služby dotyčného, a tím k zastavení požitkového postupu.¹²³ V podobném duchu mělo být přihlíženo k okresním četnickým velitelům, kteří pro pokročilý věk a náročnou službu, zejména v průmyslových oblastech, neměli dostatek prostoru pro učení češtiny, pokud se jednalo o „spolehlivé a republice oddané“ velitele.¹²⁴

V opravném termínu se zkoušce podrobilo 247 četníků v Čechách, 48 na Moravě, 131 ve Slezsku a 12 na Slovensku, z nichž neobstálo celkem 172 zkoušených.¹²⁵ Zemská četnická velitelství se zalekla počtu neúspěšných kvůli celkovému nedostatku vrchních strážmistrů. V návrzích se objevovala doporučení na povolení ještě jednoho, posledního opakování zkoušky s šestiměsíční lhůtou. Ministerstvo vnitra prohlásilo opět výsledek zkoušek za neuspokojivý. Proti neúspěšným mělo být zavedeno superarbitrační řízení, pokud pro to byly podmínky, nebo jim měl být zastaven platový postup pro neuspokojivý výkon služby¹²⁶, a to až do doby než zkouškou prokážou, že ovládají služební jazyk v potřebné míře. Ke zkoušce se mohli přihlásit kdykoliv, nejdříve však 1. července 1924. V působnosti jednotlivých zemských velitelství byl ponechán rozsah a způsob zkoušek a také rozhodnutí, zda ponechají doposud neúspěšné velitele stanic na jejich postech. Celkově však byl přístup četnické správy k řešení jazykové otázky benevolentní a spíše ji samovolně vyřešilo postupné penzionování německých četníků.

Četníci německé národnosti byli trnem v oku mnohým českým činitelům v německém území, kteří využívali různých příležitostí k jejich kritice pro údajnou nedostatečnou podporu tamní české menšiny a jejich aktivit.¹²⁷ Mnoho stížností na ně docházelo od občanů i představitelů politické správy. Jen zřídka v nich však bývaly uvedeny věcné důvody a vesměs poukazovaly jen na neznalost služebního jazyka a nálady místní české menšiny. Generální velitel četnictva proto apeloval, aby byly popisovány konkrétní případy, ke kterým mohl zaujmout stanovisko a řešit je.¹²⁸ Vyšetřováním však nebývalo dotyčným četníkům nic prokázáno. Zemský četnický velitel pro Čechy

¹²³ NA. ZČV, k. 903, i. č. 810, MV č. j. 97780/1922/13 ze dne 20. 1. 1923.

¹²⁴ GVČ. k. 9, sign. 504dův./22, GVČ č. j. 504dův./22 ze dne 31. 8. 1922.

¹²⁵ NA. MV-SR, k. 314, sign. 16/2/15, MV č. j. 82816/23 ze dne 21. 11. 1923.

¹²⁶ *Zákon ze dne 19. března 1920 čís. 186 Sb. z. a n. o úpravě služebních požitků československého četnictva*. Sbírnka zákonů a nařízení státu československého, částka 60. Praha 1920, § 10; *Zákon ze dne 13. července 1922, čís. 230 Sb. z. a n., o sborech stráže bezpečnosti*. Sbírnka zákonů a nařízení státu československého, roč. 1922, částka 80. Praha 1922, čl. 1.

¹²⁷ NA. GVČ, k. 11, sign. 35dův./1922, ZČV pro Čechy č. j. 45dův./22 ze dne 6. 2. 1922.

¹²⁸ NA. GVČ, k. 7, sign. 360dův./1921, GVČ č. j. 360 dův. ze dne 20. 12. 1921.

v únoru 1922 prohlašoval, že se v rámci tohoto velitelství nestal jediný případ, kdy by četníkovi německé národnosti bylo prokázáno státu nepřátelské jednání nebo smýšlení.¹²⁹ Spíše se mnohdy ukázalo, že obvinění měla vedle dobově vyhocených národnostních aspektů příčinu v obyčejné osobní zášti, což byl pro četnictvo typický jev, kterému nahrávalo již jeho postavení a úkoly bezpečnostního sboru.

V lednu 1919 podal holič a obchodník z Tasova v okrese Velké Meziříčí, který byl důvěrníkem Československé strany socialistické, stížnost na velitele tamní četnické stanice německé národnosti kvůli jeho chování k Čechům před říjnovým převratem.¹³⁰ Pod stížnost se podepsalo ještě několik místních občanů. Šetření prováděl okresní četnický velitel za přítomnosti tasovského starosty a členů obecního výboru. Stížnost byla prakticky založena jen na faktu, že dotyčný velitel je německé národnosti a jeho přeložení je nutné kvůli zachování veřejného klidu, ovšem bez uvedení konkrétních důvodů. Během vyšetřování bylo projednáváno několik případů, kdy bylo kritizováno jeho jednání vůči českým občanům, jež bylo vnímáno jako zbytečně příkré, ale ukázalo se, že postupoval v rámci platných předpisů. Dále se zde objevilo typické udání na jeho chování v době převratu, a sice že neoslavoval vznik republiky, nesundal si kokardu a ponechal německou tabuli na četnické stanici. Svědci však hovořili o momentu, kdy mu v místním hostinci byla připjata trikolóra a provolávána sláva a v podstatě nemohla být řeč o nějakém rozhořčení ze strany místních obyvatel. Podobně jako v mnoha dalších případech vyšlo najevo, že stížnost byla založena na osobní zášti, protože ji podali lidé, kterým četnický velitel dokázal trestný čin, pro který pak byli odsouzeni. Pro četnického velitele hovořilo vedle potvrzení ze strany členů místního národního výboru o vzorném vedení stanice i to, že jeho manželka byla Češka a syna vychovávali česky.

V obvodu moravského zemského četnického velitelství pocházelo mnoho stížností od Národní jednoty pro východní Moravu se sídlem v Olomouci. Typickou ukázkou byla žádost ve smyslu, aby „v německých oblastech severní Moravy bylo postaráno o bezpečnost českého obyvatelstva a úředníků dosazením naprosto spolehlivého četnictva v potřebném počtu, jelikož nynější stav k udržení pořádku naprosto nestačí“.¹³¹ Zemské četnické velitelství v Brně hlásilo, že u četnictva v územích se smíšeným nebo ryze německým obyvatelstvem nelze mluvit o nespolehlivosti. Početní stav četnictva označilo za dostačující, aby četnictvo mohlo čelit výtržnostem nebo větším nepokojům. Z četnického mužstva bylo 70 % národnosti české a většina velitelů byli Češi. Velitelé byli rovněž pokládáni za spolehlivé. Podle výnosu ministerstva vnitra z dubna 1922 měly být četnické stanice v oblastech osídlených německým obyvatelstvem obsazeny četníky československé národnosti z 30 % a v oblastech smíšených z 50 %.¹³² V čele četnických stanic v územích s německým osídlením stáli většinou velitelé německé národnosti. Rovněž bylo poukazováno na skutečnost, že – ani v případě bezproblémovosti tohoto kroku vzhledem k postojům místního německého obyvatelstva – nebylo možné nahradit četníky české národnosti,

¹²⁹ NA. GVČ, k. 11, sign. 35dův./1922, ZČV pro Čechy č. j. 45dův./22 ze dne 6. 2. 1922.

¹³⁰ NA. MV-SR, k. 471, sign. 17/97/8.

¹³¹ NA. MV-SR, k. 467, i. č. 2496, sign. 17/2/49, MV, č. j. 28501 ze dne 1. 4. 1922.

¹³² Tamtéž.

protože četnický sbor neměl ještě dostatek vycvorených vhodných nástupců.¹³³

Vedle žádostí týkajících se národnostního složení četnického sboru v určitém území vznášely národní jednoty požadavky rovněž na jednotlivé příslušníky četnického sboru. V jedné žádosti šlo například o obsazení četnické stanice v Rejpotíně (velitelství četnického oddělení v Šumperku) velitelem české národnosti.¹³⁴ Dosavadní velitel byl sice německé národnosti, ale při vyšetřování proti němu nebyla vznesena žádná stížnost. Navíc na stanici sloužili další dva Češi, a tak národnostní poměr na stanici odpovídal pokynům. Při řešení tohoto případu bylo přihlédnuto i k rodinným poměrům – syn totiž navštěvoval gymnázium v Šumperku. Velitel navíc chtěl brzy odejít do penze.

Národní jednota pro jihozápadní Moravu obvinila okresního strážmistra v Židlochovicích ze stranickosti vůči německému obyvatelstvu a žádala jeho přeložení.¹³⁵ Dle stížnosti Národní jednoty obyvatelstvu byli občané v Židlochovicích mimo jiné proti okresnímu strážmistru popuzeni tím, že posílal dítě do německé školky. Obyvatelstvo prý bylo toho názoru, že by v čele měl stát „člověk český s pochopením pro český lid“.¹³⁶ Dle nadřízených velitelů byl židlochovický okresní strážmistr vzorným a spolehlivým četníkem a pro svou objektivnost a taktní chování byl vážen. V krátké době se naučil česky a ani za války se vůči českému obyvatelstvu nijak neprovinil.

Kritiky personálních poměrů nebylo ušetřeno ani samotné velení Zemského četnického velitelství na Moravě. Na postu zemského četnického velitele přešel do služeb československého státu tehdejší velitel plk. Josef Lang, který byl německé národnosti.¹³⁷ Někteří činitelé upozorňovali na jeho nevhodnost kvůli národnosti, četnická správa s ním však vyjadřovala spokojenost a považovala jej za spolehlivého a loajálního. Spolu s Janem Černým se za něj postavil i Hynek Bulín, který se o něm vyjádřil slovy: „(...) Němec, ale jeden z těch, kdo uměli být dobrými služebníky. Za těžkých poměrů plnil svůj úkol svědomitě a poctivě, děláje nejen, co mu bylo přikázáno, nýbrž pečuje i z vlastního popudu, jak by se svými lidmi nejlépe zdolal veliké břímě doby.“¹³⁸ K důvodům jeho ponechání ve službě patřila i obava, že by se po jeho odvolání odtrhla část německého četnictva, která po převratu na Moravě zůstala. Ihned po vzniku státu přijel do Prahy a složil přísahu. Na čelná poddůstojnická místa v Brně dosadil poddůstojníky české národnosti. Vůči četníkům na jižní Moravě, kteří se připojili k Dolním Rakousům, prosazoval linii četnické správy. Generální velitel četnictva mu přidělil pobočníky a náměstka české národnosti. V případě hrozby politického převratu na Moravě měl náměstek mjr. Alois Jirka jednat dle rozkazu, který uchovával v zapečetěné obálce. V tomto rozkazu nařizoval generální velitel četnictva plk. Langovi, aby složil funkci, které se měl následně ujmout mjr. Jirka. Začátkem roku 1920 však plk. Lang odešel na zdravotní dovolenou, z níž již zpět do služby nenastoupil a ve funkci jej vystřídal

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ NA, MV-SR, k. 469, sign. 17/20/1, MV č. j. 23998/1920 ze dne 22. 4. 1920.

¹³⁵ NA, MV-SR, k. 469, sign. 17/29/3.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Narodil se v Lysé nad Labem roku 1866, jeho otec byl Němec a matka Češka. U četnictva sloužil od roku 1893 v Haliči a v Čechách. Na plukovníka byl povýšen 1. února 1918. V roce 1920 byl povýšen na generála. NA, GVČ, k. 2, sign. 285dův./19, GVČ č. j. 285dův. ze dne 10. 6. 1919.

¹³⁸ Bulín, *c. d.*, s. 128.

plk. Jindřich Jedlička.

Vývoj národnostních poměrů na moravských četnických stanicích za Langova působení rovněž nijak nenapovídal tomu, jak byl napadán za údajné nadřování německým četníkům.¹³⁹ Od převratu tam bylo přijato 435 četníků na zkoušku, mezi nimi bylo jen šest Němců, kteří českou řeč ale úplně ovládali. Stav důstojníků a mužstva u všech oddílů v Brně, kde ihned po převratu převládal živel německý, byl do června 1919 upraven na padesát členů, z toho šest Němců. Ve smíšeném a německém obvodu jižní Moravy bylo v polovině roku 1919 celkem 32 četnických stanic, na kterých sloužilo 113 mužů národnosti české a 22 německé. Velitelé oddělení v těchto oblastech (tj. ve Znojmě a v Jihlavě) byli české národnosti. České mužstvo tam bylo dosazeno plk. Langem jako náhrada za mužstvo německé národnosti uprchlé do Rakouska.

Snahou četnické správy bylo integrovat četníky německé národnosti do nových poměrů, a tím snad i napomoci konsolidaci samotných vztahů mezi jednotlivými národnostmi. Mezi návrhy bylo například i bezplatné vydávání německy psaného tisku v národním duchu pro stanice obsazené těmito četníky. V úvahu připadaly Prager Abendblatt a Pražské noviny.¹⁴⁰ Tyto návrhy však velmi pravděpodobně realizovány nebyly. Zlepšení vztahu obou národností měla napomoci také výuka a osvětové působení v oblasti československých dějin. Dle návrhu zemského četnického velitele pro Slezsko z července 1919 mohl „správně vystihnout význam 28. října 1918 jen ten, kdo zná naši minulost (...) i pro četnictvo německé národnosti je důležité poznat nezbarveně československou minulost, aby na československý národ pohlíželo jinak než velká většina německého obyvatelstva, která československý národ posuzuje jen pod zorným úhlem německého, převážně šovinistického časopisectva (...) poznání, byť pro začátek pouze povrchní, československé kulturní úrovně a národní mentality sblížilo by obě národnosti více než doposud a povstala by obapolná vážnost a úcta mezi četnictvem národnosti německé a české, která dosud přes všechno kamarádství četnictvu vštěpované, není všude taková, jaká by měla pro celkový prospěch naší společné vlasti býtí.“¹⁴¹

I kdyby byly tyto ideály realizovatelné a mohly tímto způsobem alespoň trochu přispět ke zlepšení vztahů obou národností, nebyla výchova německého četnictva nakonec tak důležitým tématem. Počet německých četníků ve sboru se neustále zmenšoval, hlavně odchodem do penze, neboť se z velké části jednalo o služebně starší příslušníky. Částečně byl tento proces urychlován superarbitracemi těch četníků, kteří svoji spolehlivost zpochybnili. Nakonec tedy bylo spíše třeba čelit problému nedostatku německého mužstva a velitelů četnických stanic, protože nových uchazečů německé národnosti se do služeb četnictva hlásilo jen mizivé množství.¹⁴² Stav četnických

¹³⁹ NA. GVČ, k. 2, sign. 285dův./19, GVČ č. j. 285dův. ze dne 10. 6. 1919.

¹⁴⁰ NA. GVČ, k. 2, sign. 326dův./19, ZČV pro Slezsko č. j. 10dův. ze dne 7. 7. 1919.

¹⁴¹ NA. GVČ, k. 2, sign. 358dův./19, ZČV pro Slezsko č. j. 351dův. ze dne 22. 7. 1919.

¹⁴² Podobně to bylo i se zájmem Němců o službu v armádě. Viz Koldinská–Šedivý, *c. d.*, s. 264.

stanic byl v počáteční fázi urychleně doplňován nově přijatými a náhradními četníky. Dle vzpomínek jednoho z tamních četníků se na mnohých místech ještě v roce 1921 úřadovalo v němčině, protože tito noví četníci byli odkázáni kvůli nedostatku zkušeností na starší četníky, kteří byli většinou německé národnosti.¹⁴³ Případně situace vypadala tak, že byli na stanicích společně četníci, z nichž někteří uměli jen německy a ostatní jen česky, „a tak každý pracoval jinak a každý si poradil tak, jak uměl“.¹⁴⁴ V neposlední řadě bylo upozorňováno i na to, že mnozí mladí čeští četníci neměli snahu naučit se německy z klamného pocitu, že obyvatelstvo bude povinné s nimi jednat česky.¹⁴⁵ Panovaly oprávněné obavy, že českým četníkům nebude německé obyvatelstvo důvěřovat a bude na ně hledět s tím, že byli „vyslání k jeho utiskování“.¹⁴⁶

Stanice v menšinových oblastech byly také doplňovány přesazováním českých četníků. Z jejich pohledu znamenala zdejší služba značné potíže, třeba už jen mnohem větší drahotou a bytovou nouzí v porovnání s vnitrozemím. Děti těchto četníků neměly možnost navštěvovat české školy. Snad všichni přesazení četníci houfně žádali o zrušení těchto přesazení, což však četnická správa kvůli tehdejší situaci rezolutně odmítala. Stávalo se, že se četníci poté obraceli na vyšší místa, „často i nelegální cestou“,¹⁴⁷ nebo na různé vlivné osobnosti. Nechuť bylo možno sledovat nejen u starších četníků s dětmi školou povinnými, ale i u mladých, kteří teprve sloužit začali. Bránili se také četníci s dětmi v místech s početnou českou menšinou, kde byla zřízena menšinová škola. Důsledkem bylo, že mnozí přesazení velitelé, kteří chtěli přeložit jinam, se službě a výchově podřízených četníků příliš nevěnovali. Stížnosti menšin a tisku na poměry v tamním četnictvu tedy byly mnohdy oprávněné.¹⁴⁸ Zemský četnický velitel pro Čechy apeloval, že „není možné, aby státní zřízenec dbal jen svých osobních zájmů a opomíjel povinnosti vůči státu a celku (...) zdálo se, že u mnohého jsou vyšší zájmy věcí vedlejší“.¹⁴⁹ Uznával však, že služba, zejména v německojazyčném pohraničí v Čechách, znamenala pro tamní četníky mnohem větší zátěž než ve vnitrozemí. Jednalo se o hornatý kraj s čilým průmyslem, který četníkům přinášel těžší existenční podmínky než v oblastech zemědělských. Nespokojenosti četníků s těmito poměry přinášela nedostatky ve výkonu služby a znamenala i nebezpečí, že si začnou opatřovat prostředky nezákonnou cestou, například korupcí. V tamních průmyslových oblastech také byla v tehdejší krizi téměř pravidlem soustředění četnictva o nedělích a svátcích, a četníci tak byli připraveni o možnost využít těchto dní k zařízení svých záležitostí či k odpočinku. Návrhy zemského četnického velitele pro Čechy na přiznání platových přídavků, případně náhradu volna za odvelení při soustředěních,

¹⁴³ NA. ZČV Praha, k. 1041, i.č. 866.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ NA, GVČ, k. 11, sign. 35dův./1922, ZČV pro Čechy č. j. 45dův. ze dne 6. 2. 1922.

¹⁴⁶ Tamtéž; NA. ZČV Praha, k. 1041, i. č. 866.

¹⁴⁷ NA. GVČ, sign. 15dův./23, ZČV pro Čechy, č. j. 56dův. ze dne 2. 5. 1923.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Tamtéž.

pravděpodobně realizovány nebyly. Nezbyvalo opět, než apelovat na služební a morální zásady četnického sboru, tedy v tomto případě na „vlasteneckou povinnost a národní cítění podřízeného četnictva, aby neochvějně vytrvalo na místech, kam bylo odveleno“.¹⁵⁰

Četnická správa nemohla postupovat v těchto otázkách nijak striktně, ale spíše se snažila o cestu „nejmenšího možného odporu“ v zájmu zachování funkčnosti sboru a také z toho důvodu, že mnohdy bylo obtížné zaujmout jasné stanovisko, což souvisí se složitostí národnostních poměrů meziválečného Československa vůbec. Personální problematika každopádně ovlivňovala činnost sboru zásadním způsobem a její řešení bylo prvořadým úkolem četnické správy.

¹⁵⁰ Tamtéž.

BUDOVÁNÍ ČETNICKÉHO SBORU

Po výkyvech ve vztahu četnictva a národních výborů v převratových dnech se pozice četnictva v rámci státní správy stabilizovala a četnictvo začalo opět plnit svůj úkol hájení veřejného klidu, pořádku a bezpečnosti. Muselo však vyřešit tíživý personální podstav, který byl způsoben několika příčinami. Zásadně se na početním stavu podepsalo povolávání četníků na válečnou frontu za 1. světové války. Na druhou stranu v té době narůstaly hrozby nepokojů kvůli problémům v oblasti zásobování obyvatelstva. Tato situace dokonce rakouskou správu dohnala v průběhu roku 1918 k plánování navýšení stavu četnictva,¹⁵¹ z čehož je zřejmé, že stav považovala za kritický, když se k tomuto finančně náročnému a organizačně komplikovanému kroku odhodlala. Plánovaná navýšení však již realizovat nestačila a mladá republika převzala četnický sbor v nepříliš uspokojivém stavu. Je však otázkou, nakolik by případný nábor četnictvo stabilizoval, protože k dispozici by sotva byli kvalitní uchazeči, kterým by mohl být poskytnut odpovídající výcvik. Spíše se dá říci, že neprovedením navýšení byla mladá republika ušetřena značných potíží s těmito četníky. Na stavu četnictva se následně podepsaly již zmíněné problémy a dezerce četnictva v pohraničních oblastech a neopominutelnou roli sehrála též pandemie španělské chřipky, která naše území zasáhla v říjnu 1918 a zanechala stopy na stavu některých úřadů a četnických stanic.¹⁵² Prvořadým úkolem nové státní moci proto bylo zajištění funkčnosti četnického sboru jeho početním navýšením a provedením odpovídajícího výcviku. Mezitím byl výkon bezpečnostní služby zajišťován různými způsoby, především za pomoci armády. Vojsko sehrávalo důležitou roli hlavně v těsně popřevratovém období, kdy bylo využíváno nejen při mimořádných událostech, ale i v běžné hlídkové službě, protože četnictvo všechny oblasti zabezpečit nemohlo.

Vrchní vojenské velitelství v Praze například bylo 19. listopadu 1918 generálním velitelem četnictva požádáno, aby převzalo strážní službu v Praze a okolí, kterou konalo četnictvo od počátku listopadu.¹⁵³ Bylo totiž potřeba přesunout tyto síly k výkonu bezpečnostní služby na venkově. Celkem se jednalo o 56 mužů.

Vojenské síly byly využívaným prostředkem k zabezpečení některých úkolů bezpečnostních složek samotných i nadále. Začátkem roku 1920 upozorňovalo ministerstvo národní obrany, že oddíly vojska stále konaly službu, která měla být obstarávána četníky, finanční stráží, policií a zvláštními orgány civilní správy, jako byl například doprovod potravinových vlaků, stráže při bankovních strážních úřadech, při tiskárnách, na nádražích hlídání obilí a různých denních potřeb a podobně.¹⁵⁴ Pro vojsko již byla tato situace neudržitelná kvůli vysokým nákladům, kázní a odčerpání sil, které kvůli tomu nemohly být cvičeny pro vlastní vojenské úkoly. Trestné činy spáchané v této službě navíc nespádaly pod vojenskou trestní pravomoc. K 1. březnu 1920 chtělo

¹⁵¹ MZA. B-72 Zemské četnické velitelství Brno 1964-1949 (dále ZČV Brno). k. 89, i. č. 362.

¹⁵² Kárník, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918-1938). Díl první Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha 2003, s. 50.

¹⁵³ NA. GVČ, k. 46, sign. 142, Generální velitelství četnictva č. j. 142 ze dne 19. 11. 1918.

¹⁵⁴ NA. GVČ, k. 4, sign. sine.

ministerstvo národní obrany omezit všechny stráže pouze na místa, která měla důležitost z vojenského hlediska.

Vojsko se však v bezpečnostní službě příliš neosvědčilo a politické úřady neměly ve vojenské asistenci přílišnou důvěru. Jednak nemělo, a ani nemohlo mít, profesionální průpravu pro zajišťování běžné pořádkové služby, a jednak neprokázalo spolehlivost při zásazích v mimořádných událostech a nepokojích. Vojsko nebylo na extrémní stresové situace připraveno a vojáci často podléhali panice, v níž byli náchylní sahat okamžitě po zbraních.¹⁵⁵ Některé armádní jednotky při svých nasazeních způsobily nepřiměřenou nebo spontánní reakcí incidenty, zejména při nepokojích v pohraničních menšinových oblastech. Na druhou stranu nebyly řídké ani případy, kdy vojíni konající asistenční službu projevovali k výtržníkům spíše sympatie. Tyto nedostatky lze rovněž přičíst na vrub dobové situaci, ve které nebyly podmínky pro stabilizaci armády, ale zároveň zde hrály roli charakteristické jevy, a sice že armádní výcvik nemohl vojáky zbavit pocitů sounáležitosti s prostředím, odkud pocházeli, a s místní kulturou a hodnotami. Úřady se proto začaly dožadovat spíše služeb četnictva, které bylo naopak proslulé disciplinovaností a výcvikem. Oproti policii zase vynikalo svojí dislokací po celé zemi a systémem organizace, umožňujícím operativní nasazení.¹⁵⁶ Jednalo se o rozhodující bezpečnostní sílu, a prvořadým zájmem tedy bylo zajištění funkčnosti četnického sboru jeho personálním zabezpečením. Šlo o přebírání dosavadních četníků a doplnění početního stavu četnického sboru, ale samozřejmě také o jeho navýšení úměrné vnitřním i vnějším bezpečnostním poměrům mladé republiky.

Podle nařízení ministerstva vnitra z ledna 1919 byli z bývalého rakouského četnického sboru bez žádosti automaticky přejímáni českoslovenští státní příslušníci, ustanovení na systemizovaných místech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, pokud se hrubě neprohřešili proti existenci nebo integritě státu.¹⁵⁷ Cizí státní příslušníci, ustanovení na zdejších systemizovaných místech, kteří ovládali češtinu natolik, že byli schopni v ní úřadovat, mohli být převzati na základě své žádosti podané ministerstvu vnitra, jestliže si hodlali opatřit československou státní příslušnost. Nebylo možné přijmout cizí státní příslušníky nebo osoby s československou státní příslušností získanou teprve po 28. říjnu 1918, neznalé české úřední řeči, i kdyby byli ustanoveni na systemizovaných místech, a dnem 1. února 1919 jim měly být zastaveny platy. Výjimka mohla být učiněna jen u mužstva ve zvláště odůvodněných případech. Do služby se v četných případech hlásili zpět i reaktivovaní četníci. Kvůli citelnému nedostatku četníků zmocnilo ministerstvo vnitra zemská četnická velitelství k přijímání nových četníků, pokud vyhovovali předchozím podmínkám, a

¹⁵⁵ Koldinská–Šedivý, *c. d.*, s. 259.

¹⁵⁶ Více viz kapitola „Pozice četnictva v systému státní správy“.

¹⁵⁷ MZA. ZČV Brno, k. 89, i. č. 362, MV čís. 968-1919/6a ze dne 23. 1. 1919.

přítom jim byla prominuta ustanovení platná pro uchazeče o četnickou službu týkající se věku nebo rodinného stavu.¹⁵⁸

Řada četníků s domovským právem na území nově vzniklé republiky sloužila v jiných částech bývalé monarchie. Nejednalo se sice o početně příliš zásadní skupinu, ale pro četnickou správu byli zajímaví svou kvalifikací, která jim umožňovala okamžité zapojení do výkonu služby. V listopadu 1918 stanovilo generální velitelství četnictva, že až do ustálení poměrů mohou zemská četnická velitelství přijímat i toto četnické mužstvo.¹⁵⁹ Podmínkou byla domovská příslušnost na území československého státu, spolehlivost a složení předepsané přísahy.¹⁶⁰ Tímto způsobem však nebylo možné přijímat důstojníky. Později se mělo přejít k doplňování četnictva obvyklým způsobem.

Pro přijímání mužstva z různých částí monarchie platily různé podmínky.¹⁶¹ Pozornost četnické správy se obrátila především ke sboru četnictva v Bosně a Hercegovině, kde ve státních službách působilo několik set československých státních příslušníků. Pro četníky z bosenského sboru platilo, že měli být přijati jako četníci na zkoušku bez ohledu na jejich skutečnou hodnost.¹⁶² Kvůli protestům ze strany bývalých bosenskohercegovinských četníků proti těmto podmínkám změnilo ministerstvo vnitř v srpnu 1919 se zpětnou platností toto ustanovení částečně tím, že bývalým příslušníkům mužstva uherského a bosenského četnictva, převzatým do služeb československého četnictva, měla být ponechána jejich dosavadní hodnost.¹⁶³ Po uplynutí jednoho roku od převzetí k československému četnictvu mohli být pověřeni definitivním velením četnické stanice ti bývalí maďarští nebo bosenskohercegovinští strážmistři I. nebo II. třídy, kteří byli ve svých bývalých sborech nejméně rok definitivními veliteli stanic, a byli pro tuto službu uznáni po důkladném přezkoušení veliteli okresů a stanic československého četnictva. Kurzy absolvované v maďarském nebo bosenskohercegovinském četnictvu nahrazovaly pro další postup absolvování hodnostní školy.¹⁶⁴

Zemské četnické velitelství pro Čechy však proti tomuto výnosu, aby bosenskohercegovinským četníkům bylo přiznáno jejich dřívější hodnostní pořadí, vzneslo námitky.¹⁶⁵ Jako důvod uvedlo jejich nerovnocenné odborné vzdělání a vyškolení a menší upotřebitelnost ve srovnání s místními četníky. Protestovalo také proti možnosti individuálního posuzování jednotlivých případů.

¹⁵⁸ MZA. ZČV, k. 14, i. č. 196, denní rozkaz č. 7 ze dne 15. 4. 1919. Podmínky pro uchazeče k četnictvu upravoval § 19 zákona ze dne 25. prosince 1894, ř. z. č. 1 z roku 1895, o četnictvu království a zemí na radě říšské zastoupených.

¹⁵⁹ NA. GVČ, k. 46, sign. 135, GVČ č. j. 135 ze dne 18. 11. 1918.

¹⁶⁰ Následně byl tento rozkaz doplněn o řešení případů, kdy četník české národnosti měl domovskou příslušnost mimo území československého státu. V tomto případě bylo podmínkou, aby si opatřil příslušnost na území Československa. Pokud si již žádost podal a bylo možné očekávat její kladné vyřízení, mohl být přijat provizorně ještě před vyřízením žádosti.

NA. GVČ, k. 46, sign. 144, GVČ č. j. 144 ze dne 21. 11. 1918.

¹⁶¹ MZA. ZČV Brno, k. 89, i. č. 362.

¹⁶² Titulárním i skutečným strážmistřům se ponechávala distinkce místostrážmistra. Po šesti měsících uspokojivé služby pak měli být definitivně přijati k československému četnictvu. Při vyměřování platebních a penzijních požitků se jim započítávala léta strávená u bosenskohercegovinského četnictva. Definitivně převzatým místostrážmistřům, kteří měli u bosenskohercegovinského četnictva hodnost skutečných strážmistřů, měla být v co nejkratší době dána příležitost ke složení zkoušky pro velitele stanic, aby mohli co nejdříve opět dosáhnout hodnosti skutečného strážmistra.

¹⁶³ MZA. ZČV Brno, k. 89, i. č. 362, výnos MV čís. 38483-1920/13 ze dne 2. 7. 1920.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ NA. MV-SR, k. 314, sign. 16/2/5, MV č. j. 39810 ze dne 28. 8. 1920.

Ministerstvo vnitra zastavilo přejímání příslušníků jiných četnických sborů rakousko-uherské monarchie do československého četnictva v červenci 1920, s výjimkou vracejících se zajatců a internovaných osob.¹⁶⁶ V jiných výjimečných případech si ponechávalo výhradní rozhodnutí o přijetí, přičemž dotyčný musel na základě potvrzení od zástupce československé republiky v daném státě dokázat, že mu bylo zabráněno, aby se vrátil dříve. Kromě toho se musel prokázat i potvrzením od svého bývalého nadřízeného, že vystoupil z tamních služeb dobrovolně a že po převratu nebyl v soudním nebo disciplinárním vyšetřování. Nutným předpokladem přitom ve všech případech bylo domovské právo v některé obci Československé republiky před 28. říjnem 1918.

V řadách četnictva zůstali i po vzniku republiky náhradní četníci, kteří byli přidělováni z vojska jako náhrada četníků odvelených k úkolům polního četnictva. Tento vývoj měl neblahý vliv na výkon četnické služby, jak o tom pojednával generální velitel četnictva ve své rozsáhlejší úvaze o vývoji četnictva koncem války a po převratu. „Za války však odešly nejlepší síly do pole a v zázemí byl sbor doplňován náhradními četníky, zpočátku odpovídajících kvalit, ale postupně jich bylo třeba na frontě a byli nahrazeni lidmi staršími a morálně nezpůsobilými. Často byl na stanici sám velitel nebo i mladší četník se dvěma nebo třemi takovými lidmi (...)“¹⁶⁷ Po převratu začaly na četnickou správu denně docházet žádosti bank, úřadů a firem o udělení dovolené jejich zaměstnancům, kteří v té době jako vojáci konali službu jako náhradní četníci, aby mohli nastoupit ve svém zaměstnání.¹⁶⁸ Propouštění dotyčných osob však v některých případech situaci četnické správy značně komplikovalo, protože se i přes obecnou nevalnou kvalitu tohoto mužstva jednalo v některých případech o odborníky. Zapracování nových sil trvalo řádově měsíce, pokud vůbec byl kvůli všeobecnému nedostatku sil nalezen vhodný adept.

Například u zemského četnického velitelství v Brně sloužil jako pobočník zemského velitele setník Josef Wencl, který byl magistrátním úředníkem hlavního města Prahy. Zemské četnické velitelství žádalo o prodloužení jeho ponechání ve službě do konce ledna 1919, protože kvůli nedostatku důstojníků jej nebylo možné nahradit a zapracování důstojníka pobočnické kanceláře trvalo nejméně dva měsíce.

Provizorní opatření však byla kvůli řešení neutěšené personální situace nevyhnutelná i po válce. Pozornost četnické správy se obrátila k armádě, odkud po dohodě s velením vojsk začala přijímat jako výpomocné četníky spolehlivé vojíny, kteří se vrátili domů.¹⁶⁹ Výpomocní četníci měli být využiti pouze k posílení hlídek. Zemské četnické velitelství v Praze mohlo takto přibrat 2000

¹⁶⁶ MZA. ZČV Brno, k. 91, i. č. 362, výnos MV čís. 26954/1920/13 ze dne 1. 7. 1920.

¹⁶⁷ NA. GVČ, k. 6, sign. 242dův./21, GVČ, č. j. 242dův./21 ze dne 5. 1. 1922.

¹⁶⁸ NA. GVČ, k. 46, sign. 227, GVČ č. j. 227 ze dne 24. 11. 1918.

¹⁶⁹ NA. GVČ, k. 46, sign. 33, GVČ č. j. 33 G ze dne 10. 11. 1918.

mužů a velitelství v Brně 600 mužů.¹⁷⁰ Na dané stanici směl být stav mužstva navýšen maximálně o systemizovaný stav podřízeného mužstva (byla-li stanice obsazena třemi muži včetně velitele, mohli být přijati maximálně dva výpomocní četníci). Přednost měli dobrovolníci. Aby byly přijaty jen osoby spolehlivé, měli velitelé stanic vybrat jen vojíny osobně jim známé nebo příslušné do jejich služebních obvodů, aby se mohli informovat o jejich spolehlivosti. Pokud v obvodu stanice takové osoby nebyly a dodala je četnická doplňovací velitelství, mělo být šetření o jejich spolehlivosti prováděno až po jejich přijetí. Osvědčené síly pak měly přednostní právo při definitivním přijímání do svazku četnictva. Obecně však výpomocným četníkům nárok na definitivní převzetí do četnického sboru nevznikal a výpomocné síly měly být po stabilizování personálních poměrů v četnictvu opět rozpuštěny.¹⁷¹

Navyšování počtu četníků přesto neprobíhalo podle představ a ministerstvo vnitra v průběhu roku 1919 kvůli kritické bezpečnostní situaci na venkově naléhalo na zvyšování počtu výpomocných četníků a četníků z povolání a na urychlené odesílání četníků na zkoušku na stanice. Za těchto podmínek bylo nutné rezignovat na předchozí prošetřování o morální způsobilosti a spolehlivosti uchazečů. Například na Zemské četnické velitelství v Praze přicházely až stovky mužů denně. Tímto způsobem se mezi uchazeče četnické služby dostali i uchazeči nespolehliví, a dokonce byly zaznamenány případy krádeží v četnických kasárnách.¹⁷² Vedle těchto mravně nezpůsobilých uchazečů navíc vojenská velitelství posílala také mužstvo, které k četnictvu ani vstoupit nehodlalo. Generální velitelství četnictva proto zemským četnickým velitelstvím dalo rozkaz – v naději na dodatečné schválení ministerstvem vnitra, aby se způsob přijímání četníků „krátkou cestou“ zrušil a aby byli přijímáni až na základě provedeného šetření. Početní stav četnictva dosáhl v červenci 1920 celkového počtu 10 770 četníků a zvyšoval se dále až na 15 438 v roce 1924.¹⁷³

Bylo rovněž nutné upravit přijímání a vzdělávání četníků na zkoušku. Ministerstvo vnitra povolilo výjimku, že bylo možné použít ve výkonu bezpečnostní služby četníky na zkoušku, kteří dosud byli v teoretickém výcviku, pokud v daných případech nešlo nasadit vojenské asistence.¹⁷⁴ Tito četníci na zkoušku však mohli sloužit jen v hlídkách nebo četách pod velením zkušených důstojníků a poddůstojníků a v žádném případě nesměli konat službu jednotlivě. Velkým problémem bylo zajištění jejich teoretického a praktického výcviku z důvodu zajištění vyučovacích prostor a vhodných školitelů pro tak velký počet nově přijatých. Navíc byla pro část přijatých četníků účast na tomto teoretickém výcviku těžko splnitelná kvůli vytížení ve službě, a nemohli být

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ MZA. ZČV Brno, k. 89, i. č. 362, MV č. 22749/1919/13b ze dne 20. 6. 1919.

¹⁷² NA. GVČ, k. 1, sign. 61dův./19, GVČ č. j. 61dův./19 ze dne 18. a 25. 2. 1919; Tamtéž, ZČV v Praze č. j. 47dův. ze dne 16. 2. 1919.

¹⁷³ Macek – Uhlíř, *Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918-1939)*, s. 191, 197.

¹⁷⁴ MZA. ZČV Brno, k. 89, i. č. 362, MV č. 21876/1919/13b ze dne 13. 6. 1919.

proto přijati do stavu definitivního mužstva. Náležitě neprobíhal ani výcvik na stanicích. Výjimkou nebyly četnické stanice, kde byl pouze jeden starší četník, který samozřejmě nestačil na všestranné vedení a výchovu nově příchozích četníků na zkoušku.

V polovině února 1919 oznamovalo generální velitelství pražskému zemskému četnickému velitelství, že je potřeba navýšit stav četnictva o 2647 četníků na zkoušku (2447 pro pěší zálohy a 200 pro plánované jízdní zálohy).¹⁷⁵ V té době se také vyjednávalo o přidělení většího počtu legionářů do sboru jako četníků na zkoušku. Pro tyto legionáře mělo být rezervováno celkem asi 1400 míst. Generální velitelství upozorňovalo, že provedení školení takto vysokého počtu uchazečů je v Praze nemožné, protože k jejich školení by vedle politických úředníků bylo zapotřebí asi 120 okresních strážmistrů. Problém byl i s materiálním zabezpečením, protože by bylo potřeba asi 60 místností k vyučování a celá četnická kasárna. Pokud by se školily oddíly po 600 až 800 mužích postupně po jednotlivých kurzech, trvalo by to nejméně jeden rok. Navíc by toto zdlouhavé řešení nevyhovělo akutnosti tohoto požadavku. Jako možné řešení zemský četnický velitel v Praze navrhoval umístit jednotlivé kurzy do sídel několika vojenských posádek. Generální velitel četnictva dal k této variantě souhlas. Při vyjednávání se však zemskému četnickému veliteli dostávalo odpovědí, že erární budovy jsou do posledního místa obsazeny. Zemský četnický velitel dále upozorňoval na to, že kvůli urychlení celé akce bylo nutné, aby aspiranti četnické služby od svých těles přešli s plnou výzbrojí a výstrojí.

V této beztak komplikované situaci bylo třeba ještě vzít v potaz kompletní vybudování četnického sboru na Slovensku a samozřejmě i Podkarpatské Rusi.¹⁷⁶ Situace na Slovensku byla řešena tak, že četnickým stanicím byl vydán rozkaz, aby odeslaly mužstvo, které se ke službě na Slovensku dobrovolně hlásilo. Velkým problémem bylo odeslání odborných sil, například účetních důstojníků, s jejichž nedostatkem se potýkala i zemská četnická velitelství v Čechách a na Moravě. Personální požadavky slovenského velitelství však nemohly být splněny ani u řadového výkonného mužstva. Všichni, kdo byli na základě své přihlášky na Slovensko zařazeni, měli být po tříměsíční uspokojivé službě povýšeni do vyšší hodnosti, ale před povýšením se dotyčný musel zavázat k tříleté službě na Slovensku. Ani přes slibované výhody v povyšování se četníci ke službě na Slovensku v dostatečném počtu nehlásili, a proto měli být k odeslání určeni rozkazem, přičemž se měl brát ohled na otce početných rodin. Příslušníci četnictva, kteří se k tříleté službě na Slovensku nezavázali, nenabývali nároku na povýšení, ale byli po uplynutí jednoho roku, jestliže o to požádali a nebylo-li to nemožné, vystřídáni náhradníky, kteří opět byli povinni konat službu na Slovensku nejméně jeden rok.¹⁷⁷ Nadále mělo být od všech uchazečů o službu v četnictvu vyžadováno, aby při vstupu do sboru podali prohlášení ke službě v četnictvu obecně, bez omezení na určité zemské četnické velitelství. Tito uchazeči pak byli povinni sloužit dle potřeby na území celého československého státu.

¹⁷⁵ NA. ZČV Praha, k. 87, i. č. 752, GVČ č. j. 6 ze dne 14. 2. 1919; GVČ č. j. 4 ze dne 27. 1. 1919.

¹⁷⁶ Podrobněji k roli četnictva při obsazování Slovenska do přelomu roku 1918/1919 viz Lukeš, Michal: *K úloze četnictva na Slovensku v roce 1918*. Historie a vojenství, č. 2, 1998. s. 53-63.

¹⁷⁷ MZA. ZČV Brno, k. 89, i. č. 362, MV čís. 8998/1919/13b ze dne 31. 3. 1919.

V květnu 1919 činil stav četnictva na Slovensku celkem 2144 mužů.¹⁷⁸ Z toho bylo 496 četníků z povolání, převzato bylo 50 bývalých maďarských četníků a prezentováno bylo 375 četníků na zkoušku. Z Čech a Moravy bylo přiděleno 124 četníků na zkoušku, 47 náhradních četníků a 1052 asistenčních vojáků. Obsazeno bylo 90 okresních a 336 obyčejných četnických stanic a zřízeno 16 oddělení. Plánovalo se zřízení ještě dalších 8 až 13 oddělení, 18 až 36 okresních četnických stanic a 123 až 201 obyčejných četnických stanic. Do školy četníků na zkoušku, která začínala v polovině května, bylo povoláno 218 mužů.

Z obvodu Zemského četnického velitelství pro Moravu se v červenci 1919 nacházela ve službě na Slovensku asi čtvrtina z celého početního stavu mužstva.¹⁷⁹ Tento úbytek byl prozatím doplněn 563 asistenčními muži a 10 náhradními četníky. U doplňovacího oddělení byli 104 četníci na zkoušku, kteří měli být zařazeni na stanice počátkem srpna. Početní stav četnictva na Moravě v druhém pololetí roku 1919 (kromě důstojníků správních a účetních) byl 1904 mužů, včetně 11 reaktivovaných a 6 náhradních četníků.¹⁸⁰ Systemizovaný stav obnášel 1924 mužů. Z toho bylo odveleno 38 mužů na Slovensku, 258 mužů polního četnictva a 86 mužů ve Slezsku. Mimo to mělo zdejší velitelství přiděleno celkem 520 asistenčních mužů, z nichž 165 bylo odveleno mimo oblast Moravy. Všechny stanice byly pod systemizovaným stavem.

Činnost četnictva na Slovensku byla hodnocena ze strany civilních i vojenských úřadů kladně, neustále se však požadovalo navýšení jeho početního stavu.¹⁸¹ Problém nedostatku četnictva ve všech částech republiky provázal sbor i nadále. Počátkem roku 1920 ministerstvo vnitra konstatovalo, že kvůli nedostatku vhodných aspirantů, a také z důvodu nemožnosti provádět v potřebné míře teoretický výcvik, bude tento úkol řešen postupně v následujících letech.¹⁸² Neuspokojivý početní stav mužstva vzhledem k bezpečnostním poměrům nebylo možné mírnit ani přibíráním výpomocných četníků, a to kvůli nedostatečným zásobám zbraní a výstroje.

Například Zemské četnické velitelství na Moravě povolalo jen 500 výpomocných četníků z 900 povolených.¹⁸³ Ani pražské velitelství nemohlo přijmout plný počet 1700 výpomocných četníků. Navíc ještě byla obě velitelství žádána slezským zemským četnickým velitelem o výpomoc při doplňování stavu tamního četnictva. Morava vyhovět nemohla, z Čech bylo odesláno 80 aspirantů.

Snahy o navýšení počtu četnictva provázely plány na navýšení počtu četnických stanic.¹⁸⁴ Vzdálenost kterékoliv obce od četnické stanice v obvodu neměla být větší než 4 km. Každá obec měla být zahrnuta alespoň jednou denně do obchůzky četnické hlídky.

V obvodě Zemského četnického velitelství pro Moravu mělo být na základě povoleného

¹⁷⁸ NA. GVČ, k. 1, sign. 264.

¹⁷⁹ NA. MV-SR, k. 467, i. č. 2496, sign. 17/2/25, ZČV v Brně, č. j. 4293 ze dne 23. 7. 1919.

¹⁸⁰ NA. MV-SR, k. 467, i. č. 2496, sign. 17/2/25, ZČV v Brně č. j. 3dův. ze dne 5. 1. 1920.

¹⁸¹ NA. GVČ, č. j. 350dův. ze dne 23. 11. 1920. Problémem bylo i umístění četnictva do vhodných budov, kterých měla státní správa nedostatek.

¹⁸² NA. GVČ, k. 3, sign. 2dův./1920, MV č. j. 1203 ze dne 6. 2. 1920.

¹⁸³ NA. GVČ, k. 50, sign. 568/1920, MV 13944 ze dne 6. 3. 1920.

¹⁸⁴ NA. GVČ, k. 1, sign. 84dův./18.

zvýšení počtu četnictva pro rok 1921 zřízeno 135 nových stanic a více stanic mělo být zesíleno.¹⁸⁵ Provedení bylo stanoveno na dobu od června do října 1921. Nakonec se však v tomto roce podařilo zřídit jen 62 nových četnických stanic.¹⁸⁶

Vedle navyšování početního stavu bezpečnostních sborů bylo obecným trendem poválečné Evropy také zřizování specializovaných pohotovostních jednotek schopných rychlého zásahu proti nepokojům.¹⁸⁷ Návrhy na vytvoření specializovaných jednotek četnictva k těmto úkolům zazněly počátkem roku 1919 i ze strany československého ministerstva vnitra.¹⁸⁸ Důvodem byly přetrvávající nepokoje a hledání lepšího způsobu jejich řešení, které by nevyžadovalo odvolávání mužstva z již beztak nedostatečně oslabených stanic. V Praze mělo být přijato alespoň 300 mužů, v Brně alespoň 200 a v Opavě nejméně 100 mužů. Vedle toho ministr vnitra požadoval vytvoření menších rezerv (alespoň po 30 mužích) v průmyslových a hornických střediscích, ve kterých také chtěl vytvořit oddíly jízdního četnictva o 10 až 20 mužích.¹⁸⁹ Na vybraných důležitých stanicích měl být zdvojnásoben početní stav mužstva. Mužstvo stanic nemělo být k asistencím a koncentracím vůbec využíváno. Od zavedení jízdního četnictva bylo nakonec upuštěno, protože by plnilo svůj účel jen v přechodné době pro zamezení výtržnostem a demonstracím. Pro výkon běžné četnické služby nebyli jízdní četníci využitelní. Jako vhodnější řešení bylo navrhováno zesílení stanic v okresních městech a důležitých střediscích.¹⁹⁰

Speciální pozornost vyžadovala otázka střežení hranic kvůli akutnímu nebezpečí vyvážení majetku z republiky zejména do Rakouska a kvůli velkému rozsahu pašeráctví. Neopominutelným problémem byly také přechody hranic politickými agitátory za účelem protistátní propagandy.¹⁹¹ Zemským četnickým velitelstvím mělo být k tomuto účelu přechodně přiděleno mužstvo z řad vojska, a to 300 mužů pražskému zemskému četnickému velitelství, 600 mužů brněnskému a 100 mužů opavskému.¹⁹² Tito vojáci, jako aspiranti četnické služby, měli vykonávat službu pohraniční

¹⁸⁵ NA. MV-SR, k. 314, sign. 16/2/4, ZČV pro Moravu, k č. j. 2253/pk ze dne 26. 4. 1921.

¹⁸⁶ Tamtéž, ZČV pro Moravu, k č. j. 91 ze dne 18. 1. 1922.

¹⁸⁷ Blaney, *c. d.*, s. 3

¹⁸⁸ NA. ZČV Praha, k. 87, i. č. 752, Presidium MV č. 2 ze dne 4. 1. 1919.

¹⁸⁹ Velitel četnického oddělení v Mostě dokládal užitečnost četnických jízdních hlídek tím, že k udržení bezpečnosti v tamním uhelném revíru i přes vyhrocené poměry přispěly právě hlídky dragounů vysílané do terénu pod vedením četníků, kterým dodává koně a jezdeckou výstroj právě tento pluk. Mimo to navrhoval zřízení 30–40členné četnické zálohy, která by v této oblasti byla velmi dobře využitelná kvůli vybudované infrastruktuře.

NA. ZČV Praha, k. 87, i. č. 752, Velitelství četnického oddělení v Mostě č. j. 6dův. ze dne 23. 1. 1919.

¹⁹⁰ NA. GVČ, k. 47, sign. 43/19, ZČV pro Čechy ze dne 30. 12. 1918, č. j. sine.

¹⁹¹ NA. GVČ, k. 1, sign. 142dův./1919, GVČ č. j. 6dův. ze dne 14. 1. 1919.

¹⁹² NA. GVČ, k. 1, sign. 142dův./1919, Ministerstvo národní obrany č. j. 172/19 ze dne 15. 1. 1919.

Zemskému četnickému velitelství v Brně mělo být kvůli střežení jižní a jihovýchodní hranice přiděleno 600 mužů vojska. Oddělením č. 7 a 13 v Jihlavě mělo být přiděleno celkem 100 mužů, oddělení č. 3 ve Znojmě 100 mužů, oddělení č. 15 v Hodoníně 150 mužů, oddělení č. 8 v Uherském Hradišti 100 mužů, oddělení č. 5 v Kroměříži 30 mužů, oddělení č. 5 v Moravských Hranicích 20 mužů a oddělení č. 6 v Moravské Ostravě 100 mužů. Na počátku února 1919 bylo rozdělení mužů změněno na 30 mužů pro Jihlavu, 100 pro Znojmo, 280 pro Hodonín, 100 pro Uherské Hradiště, 50 pro Kroměříž, 20 pro Hranice a 20 pro Moravskou Ostravu.

NA. GVČ, k. 1, sign. 142dův./1919, ZČV pro Moravu v Brně, č. j. 17dův. ze dne 7. 2. 1919.

stráže. Měli vytvořit přibližně desetičlenná mužstva pod velením jednoho četníka z povolání, který měl službu řídit. Po opadnutí důvodů těchto opatření měli být vojáci, kteří vyhovovali podmínkám pro přijetí do četnictva, odesláni do kurzů k teoretickému a praktickému četnickému výcviku. Nakonec žádné z předchozích návrhů realizovány nebyly, ať už z nedostatku prostředků, nebo díky jinému způsobu řešení. V březnu 1919 byla zastavena opatření k střežení hranic četnictvem, protože hranice měly být střeženy finanční stráží a vojskem.¹⁹³ Z mužstva, které se k výkonu pohraniční služby přihlásilo, mělo být vybráno po 200 mužích od každého zemského velitelství, kteří měli být odesláni k zemskému četnickému velitelství v Bratislavě.

Nízký početní stav četnického sboru neznamenal jen nutnost hledání způsobů, jak jej doplnit. Tímto urychleným a masovým nábořem se v četnictvu rázem ocitlo několik různých zájmových skupin v poměrně velkém množství. Vedle převzatých „rakouských zkušených praktiků“ se objevili příslušníci bosenského sboru a vojáci domácího vojska a v neposlední řadě legionáři, kteří měli při přijímání k četnictvu, podobně jako na jiných postech státní správy dle zákona č. 462/1919 Sb. ze dne 24. července 1919, zvláštní postavení. Uchazečům z jejich řad byl u četnictva přímo vyhrazen určitý počet míst.¹⁹⁴ Byly stanoveny podmínky a výhody pro československé legionáře při vstupu do četnictva.¹⁹⁵ Podmínkami byly československá státní příslušnost, bezúhonnost a „obratné, slušné chování“, věk 20 až 40 let, svobodný nebo bezdětný vdovecký stav, tělesná způsobilost k četnické službě a tělesná výška minimálně 165 cm, úplná znalost českého nebo slovenského jazyka, případně i jiného zemského jazyka (německý, polský, maďarský), dostatečná znalost čtení, psaní a počítání a způsobilost k vojenské případně odvodní povinnosti. Zároveň jim byly stanoveny výhody, z nichž asi nejvýraznější bylo trojnásobné započtení doby strávené v legiích do služební doby. Aspiranti, kteří nebyli plnoletí, potřebovali pro vstup k četnictvu písemné povolení otce nebo poručníka. Aspiranti se museli zavázat k nejméně čtyřleté službě. V první řadě přicházeli v úvahu vzdělaní, schopní a výborně kvalifikovaní poddůstojníci a poté i schopné mužstvo bez hodnosti.

Pod tlakem vojenské správy se při přijímání legionářů začaly prosazovat jisté úlevy. V květnu 1919 oznámilo Ministerstvo vnitra, že může udělit dispens od ustanovení týkajících se věku a svobodného stavu a v odůvodněných případech též i v tělesné výšce.¹⁹⁶ Legionáři navíc mohli být povoláni ihned jako četníci na zkoušku bez předchozího šetření o morální bezúhonnosti,

¹⁹³ NA, GVČ, k. 1, sign. 135dův./19, Ministerstvo národní obrany č. j. 6791/III doplň. ze dne 20. 3. 1919.

¹⁹⁴ K navýšení stavu četnictva dle nařízení ministerstva vnitra z ledna 1919 mělo být u Zemského četnického velitelství v Brně přijato 1266 četníků na zkoušku, přičemž asi 500 míst mělo být rezervováno pro legionáře. Podobný poměr byl stanoven u ostatních zemských četnických velitelství (Praha 2647 : 1400). Tento rozkaz byl posléze označen za neplatný.

NA, ZČV Praha, k. 87, i. č. 752, GVČ č. j. 6 ze dne 14. 2. 1919; tamtéž, GVČ č. j. 4 ze dne 27. 1. 1919; MZA, ZČV Brno, k. 89, i. č. 362; Zákon ze dne 24. července 1919, číslo 462/1919 Sb. z. a n. o propůjčování míst legionářům.

¹⁹⁵ MZA, ZČV Brno, k. 89, i. č. 362.

¹⁹⁶ Tamtéž.

pokud byla volná systemizovaná místa.¹⁹⁷ V tomto případě měli dotyční aspiranti přiložit k žádosti čestné prohlášení, že se nedopustili žádného trestného činu, a šetření měla být provedena dodatečně. Pokud nemohli být ihned povoláni do školy, měli být prozatímně zařazeni na vhodné četnické stanice a povoláni do nejbližšího kurzu.

Československá obec legionářská zaslala ministerstvu vnitra stížnost, že Zemské četnické velitelství v Brně postupuje proti legionářům při zkouškách obzvláště tvrdě, a že někteří byli dokonce kvůli tomu propuštěni. Apelovala, že legionáři „vstoupili k četnictvu z dobré vůle a jednalo se většinou o starší lidi“.¹⁹⁸ Žádala, aby při zkouškách z těžkých předmětů bylo vůči legionářům postupováno blahosklonněji. Zemské četnické velitelství reagovalo, že se při zkouškách postupuje nestranně a od všech se vyžaduje to, co četník pro výkon služby potřebuje. Navíc se dle jeho vyjádření „legionářům neděje žádná křivda, nýbrž se jim jde všemožně na ruku a hledí se jim práce na dokončení ponejvíce velmi kusého předběžného vzdělání usnadnit. Kdyby se právě na legionáře nebral zvláštní ohled, muselo by jich větší procento pro nezpůsobilost býti propuštěno“.¹⁹⁹

O službu v četnictvu však projevili zájem jen neočekávaně malý počet legionářů. Například k Zemskému četnickému velitelství v Brně se do února 1920 přihlásilo 286 legionářů.²⁰⁰ Z nich bylo 140 odmítnuto ze zákonitě odůvodněných příčin, 28 na vlastní žádost z četnictva propuštěno a 13 legionářů se na velitelství nedostavilo.²⁰¹ Vojenská správa to kladla za vinu zdlouhavému procesu přijímání uchazečů ze strany četnických velitelství. Ministerstvo vnitra se snažilo svými nařízeními cestu legionářů do četnictva usnadnit, nicméně četnická správa zastávala jiné stanovisko. I když zemský četnický velitel pro Slezsko vyzdvihoval úlohu legionářů ve smyslu, že „dorost z vojska a hlavně legionáři s sebou přinášejí jiné názory a pojmy, než je u četnictva zvykem, (...) je třeba začít s převýchovou staršího a z rakouských služeb převzatého mužstva“,²⁰² nedosáhli legionáři u četnictva takové pozice, jaká by se s ohledem na budování republiky dala očekávat. Ve prospěch legionářů hovořily bezpochyby morální nároky a ideály, ale skutečnost a realita nutnosti přežití režimu, s přihlédnutím k vypjatým dobovým podmínkám, vyžadovala poněkud jiné aspekty, spočívající ve schopnosti, zkušenosti a osvědčené spolehlivosti. Navíc právě spolehlivost a zapálení pro ideály nové republiky, které by se daly u legionářů očekávat, vzaly za své poměrně záhy při národnostních a sociálních nepokojích v pohraničí, které právě legionáři konající zde bezpečnostní službu často sami vyprovokovali svým chováním.²⁰³ Nebylo možné vymazat prožitky a útrapy, kterými prošli a které se podepsaly na jejich „nevypočitatelné psychologii (...) nervy jejich, tak

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ NA. MV-SR, k. 467, i. č. 2496, sign. 17/2/42.

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ MZA. ZČV Brno, k. 89, i. č. 362.

²⁰¹ Téměř mizivý zájem legionářů o službu v četnictvu dokládá na příkladu ostatních zemských četnických velitelství Klečáček: *Převzetí*, s. 127-128.

²⁰² NA. GVČ, k. 2, sign. 358dův., ZČV pro Slezsko č. j. 351dův. ze dne 22. 7. 1919.

²⁰³ Klimek, *c. d.*, s. 81.

těžce zkoušené, snadno i pod nepatrným podnětem svádějí je k výbuchu a činí je přístupným každé agitaci“.²⁰⁴ Mezi mužstvem tvořili jednu šestinu a mezi správními důstojníky čtvrtinu sboru.²⁰⁵ Přesto nebyl žádný legionář mezi veliteli stanic a nezastával ani jedno z třiceti systemizovaných míst vyšších důstojníků. Navíc hodnostní pořadí důstojníků nedávalo svým nastavením legionářům prakticky možnost proniknout ve větší míře do špiček sboru, což nahrávalo pocitu, že si důstojníci převzatí z bývalé monarchie chtějí udržet v důstojnickém sboru hegemonii.

Legionářští důstojníci měli při přijetí k četnictvu podepsat revers, že se vzdávají nároku na povýšení podle směrnic platných v armádě pro důstojníky armády a důstojníky legionářské, a že budou povýšeni podle pravidel pro důstojníky správní v četnictvu, což mimo jiné znamenalo, že budou převzati nejvýše v hodnosti kapitána.²⁰⁶

Na jaře 1921 byla k řešení otázky hodnostního pořadí důstojníků sestavena komise, v níž byly zastoupeny všechny skupiny důstojníků (převzatí z bývalé monarchie, z domácího vojska, z legií, účetní důstojníci, účetní důstojníci vyšší z řad výkonných důstojníků).²⁰⁷ Dokonce zazněl i takový návrh, aby každý nově přijatý důstojnický aspirant byl v hodnostním pořadí zařazen za posledním důstojníkem. Každopádně tato komise zaujala stanovisko, že na četnictvo nelze „otrocky“ aplikovat ustanovení platná pro vojsko: „Důstojník výkonný u četnictva je něco jiného než důstojník vojenské spisovny, účetní důstojník četnictva se musí propracovat k daleko širšímu rozhledu, než je zapotřebí pro účetního důstojníka vojska (...), správní důstojník musí znát oba obory a ve speciálních otázkách musí být tak vycvičen, aby mohl zastávat místo vedoucí (...), ani ten nejlepší důstojník-legionář s nestane ihned dobrým a vedoucím důstojníkem četnictva, teprve služební doba a životní zkušenost jej učiní tím, čím má být – vůdcem (...), kvalifikace ‚legionáře‘ nestačí (...“²⁰⁸

Při stanovování hodnostních pořadí důstojníků správních byly dle nařízení Ministerstva vnitra z prosince 1921 rozlišeny tři kategorie:²⁰⁹

- důstojníci, kteří přišli do rakousko-uherského nebo bosenskohercegovinského četnictva do 28. 10. 1918,
- důstojníci, kteří přišli v době od 28. 10. 1918 do 21. 12. 1921,
- důstojníci, kteří přišli v době po 21. 12. 1921.

Tento systém způsoboval, že důstojník přijatý krátce před 28. 10. 1918 byl v pořadí před všemi legionářskými důstojníky, kteří měli třeba i o 10 služebních let více, což protěžovalo „rakouské“ důstojníky. U třetí kategorie byla rozhodující léta v důstojnické hodnosti a nikoliv léta započitatelná, takže i zde byli legionářští důstojníci v nevýhodě.

V polovině roku 1921 se na Podkarpatské Rusi udál případ dokumentující vzájemné vztahy převzatých četnických důstojníků a legionářů. Zemský četnický velitel plk. Alois Jirka přišel přehlédnout nově přijaté četníky. Všech 23 četníků stálo seřazeno dle velikosti. Ukázal na posledních šest nebo sedm nejmenších a zeptal se přítomných důstojníků, jak je mohli vzít: „Vždyť jsou to ještě děti.“²¹⁰ Poté se ptal na jejich vzdělání, civilní povolání, důvod vstupu k četnictvu a

²⁰⁴ Koldinská – Šedivý, *c. d.*, s. 156.

²⁰⁵ NA. GVČ, k. 13, sign. 344dův./24.

Absolutní počet legionářů v četnictvu tvořil v listopadu 1920 na 2000 mužů. NA. GVČ, k. 4, sign. 363dův./20, Generální velitelství četnictva č. j. 363dův./20, s. d.

²⁰⁶ NA. GVČ, k. 1, sign. 205dův./19.

²⁰⁷ NA. GVČ, k. 5, sign. 100/21.

²⁰⁸ NA. GVČ, k. 5, sign. 100/21, komise pro zjištění hodnostního pořadí, č. j. sine ze dne 31. 3. 1921.

²⁰⁹ Výnos MV č. 49874-13-1921 ze dne 17. prosince 1921, Věstník četnictva čís. 20 z roku 1921.

²¹⁰ NA. GVČ, k. 6, sign. 166dův./21, GVČ, č. j. 166 ze dne 2. 7. 1921.

náboženské vyznání. Nejmenší z nich, shodou okolností legionář, prohlásil, že je bez vyznání. Na to mu plk. Jirka odpověděl: „Až budete skomírat, tak se budete Pánaboha dovolávat.“ Legionář odvětil: „Nebudu, protože se má duše nezmění.“ Plk. Jirka prý na přehlídku přišel rozčilený a legionář dle vyšetřování odpovídal drze.

Tento četník byl pak jako jediný propuštěn. Podal kvůli tomu stížnost ke Kanceláři československých legií, přičemž Jirku označil za „rakouského patriota“. Generální velitel četnictva podal několik vysvětlení, která chování plk. Jirky „vysvětlovala, ale neomlouvala“. Plk. Jirka zastával svou funkci na Podkarpatské Rusi od konce roku 1919, a byl představitelem tamní politické správy chválen a uznáván. V daném případě mohly odpovědi nového četníka, týkající se vyznání, Jirku popudit tím, že si byl vědom zbožnosti místního lidu, „a bylo by proti zájmům státním, kdyby státní zřízení, tudíž i četnictvo uplatňovalo snad nějak ostentativně své bezvěrectví“.²¹¹ Vzhledem k těmto okolnostem plk. Jirka obdržel za své chování pouze písemnou důtku.

Dotyčného četníka mělo následně přijmout Zemské četnické velitelství pro Čechy. Generální velitel četnictva pokládal jeho přijetí za „vhodné, aby byl výjimečně přijat, poněvadž jest legionářem a protože by zajisté nebylo vhodné vyvolati v něm a současně i ve veřejnosti snad tu domněnku, že nebyl přijat k četnictvu pro své náboženské přesvědčení“.²¹² Upozorňoval však, že vzhledem k jeho jednání po propuštění a ostatně i kvůli jeho tělesné výšce (154 cm) to na něj „nečinilo ten dojem, že by byl pro četnictvo akvizicí zvláště dobrou“.²¹³

Napadání četnické správy z protilegionářského zaměření a hájení převzatých „rakušáckých“ činitelů vyvolala nesouhlasné odezvy mezi špičkami četnického sboru. Zemští četničí velitelé osvětlovali a hájili poměry ve sboru celou škálou argumentů, jimiž odlišovali situaci četnictva od armády. Svoji argumentaci stavěli na skutečnosti, že se v případě četnictva jednalo o instituci, která byla při převratu převzata, na rozdíl od vojska, které se tvořilo. Odvolávali se na výsledky zkoušek při přijímání četníků do hodnostních škol. Především nedoporučovali místa legionářům vyhrazovat, protože by tak vznikala „stát ve státě a budilo by to nevěrohodnost četníků (...), četnický sbor, chce-li dostáti úkolům zákony mu stanoveným, musí být a zůstat jednotným; každé rozvrstvení, ať služební, ať politické, přivodilo by nenahraditelnou škodu státu, sbor pak oloupilo by o důvěru v objektivnost a vedlo by k rozkladu sboru“.²¹⁴ Hlavní zásada, jež krystalizovala a uplatňovala se v podobných polemikách, vyplývala z postavení četnictva jako profesionálního sboru určeného k ochraně veřejné bezpečnosti, a „odborné způsobilosti, která sama o sobě zajišťovala spolehlivost a oddanost státu, kterou četnictvo do té doby již ostatně několikrát prokázalo“.²¹⁵ Četnická správa rozhodně stavěla odbornost na přední místo oproti ostatním nárokům vznášeným ze strany legionářů a nehodlala více slevovat ze svých nároků v jejich prospěch, než činila.

Spor převzatých a legionářských důstojníků podobně hýbal i armádou. Armádní vedení dospělo k názoru, že akceschopná a spolehlivá armáda musí být postavena na unifikaci pomocí promísení legionářů s ostatními a na jejich nevydělování ve zvláštní skupinu.²¹⁶ Nová tradice

²¹¹ NA. GVČ, k. 6, sign. 166dův./21, Generální velitelství četnictva, č. j. 166 ze dne 2. 7. 1921.

²¹² Tamtéž.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ NA. GVČ, k. 13, sign. 344dův./24.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Koldinská – Šedivý, *c. d.*, s. 159.

československé armády byla budována na spojení legionářské tradice a odborné zdatnosti nezkompromitovaných bývalých rakouských důstojníků, kteří nezradili ani ve dnech převratu.²¹⁷ Situace v armádním důstojnickém sboru se však od četnického lišila. Legionáři zde měli převahu v nižších hodnostech, ale na druhé straně také v hlavním štábu.²¹⁸ Navíc byla v hlavním štábu pozice převzatých důstojníků oslabena francouzskou vojenskou misí, a štáb postupně opouštěli.²¹⁹

Komplikace však nebyly vnášeny jen rozporem mezi převzatými a novými četníky. Nezvykle početná skupina nových příslušníků četnictva znamenala problémy již sama o sobě. Představu o tom, jak velký podíl ve sboru noví četníci zaujímal, si lze udělat na základě příkladu Zemského četnického velitelství pro Čechy, které provedlo navýšení z 2700 mužů v roce 1913 na 3500 v roce 1918 a 5300 v roce 1924.²²⁰ Na jedné straně na ně nemohly být kvůli nutnosti urychleného navýšení kladeny obvyklé přísné nároky výběru, na druhé straně se nově přijatí četníci mnohdy dostávali do funkcí velitelů obchůzek nebo velitelů stanic, k jejichž výkonu potřebovali v dřívějších dobách delší působení u četnictva. Typická však pro ně byla „lehkomyšlnost, nesevědomitost a nedostatek smyslu pro povinnost, vůči občanstvu se chovali nekorektně, občas i sami vyvolávali konflikty a vůči veliteli stanice se chovali neukázněně“.²²¹ V této skupině mladých četníků s krátkou služební dobou (dva až čtyři roky) byl také zaznamenán nápadný nárůst kriminality.²²²

Dalším velmi závažným jevem byl rostoucí počet sebevražd.²²³ Sebevraždy četníků navíc vyvolávaly rozruch u veřejnosti, u které tak sbor ztrácel na morálním kreditu. Staly se též vděčným tématem podvratného tisku, jenž situaci odůvodňoval nesnesitelnými poměry ve sboru zapříčiněnými šikanou mužstva ze strany důstojníků a neváhal tento názor šířit na veřejnosti. U Zemského četnického velitelství pro Čechy se od vzniku Československé republiky až do roku 1924 stalo 26 případů sebevražd, na Moravě 10, na Slovensku 28, ve Slezsku 4 a na Podkarpatské Rusi 4 případy.²²⁴ Zemští četničí velitelé dostali koncem roku 1924 za úkol vyjádřit se k příčinám sebevražd v četnictvu a k možnostem, jak je případně omezit.²²⁵ Hlavní příčinu spatřovali právě v urychleném náboru uchazečů, při němž nebylo možné dostatečně prověřit jejich způsobilost. K poválečné situaci stavěli do protikladu stabilizované poměry předválečného období, kdy byl poměrně malý počet potřebných aspirantů doplňován vybranými vyhovujícími poddůstojníky armády, případně alespoň v hodnosti četaře. Velká většina nově přijatých četníků sestávala z vojínů

²¹⁷ Kárník, c. d., s. 163-164.

²¹⁸ Koldinská – Šedivý, s. 161.

²¹⁹ Tamtéž, s. 163.

²²⁰ NA. GVČ, k. 15, sign. 618dův./1924.

²²¹ NA. GVČ, k. 12, sign. 400dův./23, Čsl. brigádní soud v Košicích, č. j. Btr. 9/23 ze dne 10. 2. 1923.

²²² Tamtéž.

²²³ K tématu viz Herajt, Tomáš: *Případy dokonanych sebevražd příslušníků četnictva v působnosti Zemského četnického velitelství pro Čechy v letech 1918-1938*. In: Almanach příspěvků VII. konference policejních historiků. Praha 2012, s. 26-55; Koldinská – Šedivý, c. d., s. 299-300.

²²⁴ NA. GVČ, k. 15, sign. 618dův./1924.

²²⁵ Tamtéž.

demoralizované rakouské armády, kteří byli několik let na frontě a „neměli pochopení pro kázeň a pořádek, byli duševně zanedbaní, mravně otupělí, tělesně vyčerpaní a často ovládání hesly bolševickými a komunistickými“.²²⁶ Válka se však negativně podepsala v mnohem širším ohledu zhoršením sociálních poměrů a existenčních podmínek na celé tehdejší mladé generaci, a to jak po fyzické stránce, zejména v důsledku podvýživy, tak i po stránce mravní. O tom svědčí i nápadný nárůst počtu superarbitrací pro fyzickou neschopnost u mladých a nedlouho sloužících četníků. Celkově scházela „morální síla a pružnost nervů, aby byli schopni nést životní nesnáze“.²²⁷

Vyšetřováním příčin sebevražd se tedy nepotvrzovaly jejich důvody, které byly připisovány vnitřním poměrům sboru. Sebevraždy byly z velké části východiskem z nejrůznějších problémů osobních, rodinných nebo milostných. Svůj vliv měl i alkoholismus a nervové poruchy. V těchto případech bylo téměř nemožné sebevraždě zabránit. Jako důležitý prostředek k ozdravení poměrů ve sboru bylo označeno působení ze strany nadřízených. Samozřejmostí u nich měl být osobní příklad a korektní vystupování. Blahovolným jednáním a nápomocností si měli získat důvěru. Vedle toho bylo pro vnitřní prostředí sboru, a tím i pro jeho fungování, potřebné posilování družnosti, upřímnosti a kamarádství mezi stejně postavenými, které – dle názoru vyjádřeného v anketě – s předchozími obdobími srovnatelné nebyly.

Podstav pronásledoval četnictvo i nadále, a navíc se mu nevyhnuly ani tzv. prosincové zákony o restrikci státní správy.²²⁸ Celkově chybělo v dubnu 1926 na systemizovaný stav 61 důstojníků a 1116 gážistů bez hodnostní třídy.²²⁹ Početní stav četnictva činil pro představu v roce 1924 celkem 15 438 mužů a v roce 1925 pak 14 123 mužů.²³⁰

Generální velitel četnictva zaslal v únoru 1925 své vyjádření k restrikcím v četnictvu na ministerstvo vnitra. Ačkoliv „nebyl vyzván, aby podal názor opřený o zkušenosti, pokládal za účelné upozornit na některé jevy“.²³¹ Dle jeho názoru mělo být vzato v úvahu, že při soustředění stovek četníků v případech nepokojů zůstávali na stanicích jen velitelé. Dále poukazoval na úkoly četnictva při odvrácení vnějšího nebezpečí pro stát. Četnictvo totiž nemělo žádné zálohy mužstva jako vojsko, které by v případě potřeby mohlo během pár měsíců vycvičit. Připomínal situaci z válečných let, kdy se nahrazování četníků v poli penzisty a výpomocnými a náhradními četníky neosvědčilo.

Četnictvo se také cítilo opomíjeno oproti státní policii a poukazovalo na její početní a organizační nárůst v první polovině dvacátých let, nepoměrný oproti četnictvu. V říjnu 1922 policie dosáhla počtu 7137 příslušníků, což byl čtyřnásobek oproti počtu v době vzniku republiky.²³² Tento

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ Zákon ze dne 22. 12. 1924 č. 286 Sb. z. a n., o úsporných opatřeních ve veřejné správě.

²²⁹ NA. GVČ, k. 20, sign. 82dův./26, GVČ č. j. 82dův./26 ze dne 16. 4. 1926.

²³⁰ Macek-Uhlíř, *c. d.*, s. 197, 202.

²³¹ NA. GVČ, k. 16, sign. 75dův./25, GVČ č. j. 75dův./25 ze dne 10. 2. 1925.

²³² Blaney, *c. d.*, s. 145.

nárůst státní policie souvisel se snahou státu vytvořit si nástroj kontroly v místech, kde byla samospráva v rukách místních menšin. Vládní strany se totiž v souvislosti s nadcházejícími prvními parlamentními volbami obávaly nebezpečí, že by budoucí parlamentní opozice znemožnila zřizování státních policejních orgánů ve zmíněných místech. Několik dní před těmito volbami, 16. března 1920, byl přijat zákon č. 165, jímž se vláda zmocňovala zřizovat státní policejní úřady dle potřeby. Tyto úřady přebíraly obecní působnost ve věcech udržování bezpečnosti. Sbory obecních policií, které kopírovaly místní národnostní složení obyvatelstva, byly rozpuštěny, ale i částečně převzaty státní policií kvůli jejich znalosti místních poměrů.²³³ Každopádně se nedá říci, že by policie začala zaujímat významnější úlohu než četnictvo, jehož význam spočíval v jeho početnosti a v pravidelném pokrytí celého území republiky, což umožňovalo provést operativní zásah hromadného rázu proti větším nepokojům.

Ačkoliv nebyly zmíněné problémy zcela opominutelné a četnickou správu intenzivně zaměstnávaly, neznamenaly zásadní překážku použitelnosti sboru. Svoje místo si četnictvo obhájilo a státní správa vyslovovala s jeho činností spokojenost. Za zmínku stojí v tomto ohledu události prosincové stávkové z roku 1920, které ve svém důsledku napomohly upevnění státního aparátu. Konkrétně v případě četnictva se od té doby již prakticky nestávalo, že by k udržení veřejného pořádku musely být povolávány namísto něj jiné jednotky, utvořené například ze sokolstva, jak tomu bylo na počátku existence republiky. Do budoucna však četnickou správu zaměstnávaly problémy plynoucí z urychleného náboru velkého množství nových příslušníků.

²³³ Více viz Blaney, *c. d.*, s. 136-155.

PŘEVZETÍ ČETNICTVA MINISTERSTVEM VNITRA A SPORY O JEHO CHARAKTER

Říjnovým převratem v roce 1918 přešlo četnictvo, podřízené ministerstvu zeměbrany, pod ministerstvo národní obrany československého socialisty Václava Klofáče. Jeho organizace a úkoly byly v podobě, ve které se nacházely v době převratu, tedy dané zákonem o četnictvu roku 1894²³⁴, převzaty Československou republikou jen s drobnými úpravami. Jednalo se o nejmocnější bezpečnostní složku na venkově. Ostatní bezpečnostní složky, tedy policie a finanční stráž, takového rozsahu, popřípadě univerzálnosti použití nedosahovaly. V případě četnictva se tedy jednalo o klíčovou mocenskou oporu v oblasti vnitřní bezpečnosti, a proto není překvapivé, že zájem o převzetí četnictva do své pravomoci mělo ministerstvo vnitra. V čele tohoto ministerstva stál předseda Republikánské strany Československého venkova Antonín Švehla, pro nějž bylo četnictvo právě díky své působnosti na venkově zajímavým činitelem. Přebírání bezpečnostních složek do kompetence ministerstva vnitra však bylo typické pro nově vznikající demokracie obecně ve snaze o posílení civilního sektoru oproti armádě.²³⁵ Souvisí to s obecnou tendencí oslabit vliv armády v řízení chodu těchto států.²³⁶ Četnictvo bylo převzato ministerstvem vnitra dne 27. listopadu 1918 a jednoduše o tom téhož dne informováno rozesláním výnosu ministerstva generálnímu veliteli četnictva a na vyšší četnická velitelství.²³⁷ Pro četnictvo to podle tohoto výnosu prakticky znamenalo jen tu změnu, že podání, která byla dříve zasílána ministerstvu zeměbrany, případně ministerstvu národní obrany, měla být nově zasílána ministerstvu vnitra. Obor působnosti jednotlivých stupňů četnické správy zůstal nezměněn.²³⁸

Nový stav odporoval platnému zákonu o četnictvu. Navíc se ministerstvo národní obrany nehodlalo četnictva jen tak lehce vzdát a usilovalo o navrácení četnictva zpět pod svoji kompetenci. Mělo pro to důvody praktické z čistě vojenského hlediska, ale svoji roli jistě sehrála také snaha o vliv na tento pilíř státní moci ze strany československých socialistů. V srpnu 1919 vypracovalo ministerstvo národní obrany návrh zákona na sloučení četnictva s brannou mocí, který byl zaslán přímo generálnímu veliteli četnictva.²³⁹ Ministerstvo postavilo svoji argumentaci na obavách z nestabilizované mezinárodní situace, a tedy na zdůrazňování role armády ve státě.

O potřebě silné armády svědčí koneckonců i opuštění úvah – ať už více, či méně vážných, nicméně na politické scéně existujících a propagovaných levicovou částí politického spektra –

²³⁴ *Zákon daný dne 25. prosince 1894, z. ř. čís. 1 z roku 1895, o četnictvu království a zemí na radě říšské zastoupených.* Zákon o četnictvu království a zemí na radě říšské zastoupených i nařízení vykonávací, pak ustanovení organická a instrukce služební pro tento sbor. Kroměříž 1918.

²³⁵ Blaney, c. d., s. 5.

²³⁶ Holländer, Pavel: *Základy všeobecné státovědy.* Vydavatelství a nakladatelství Aleš Skřivan, Plzeň 2012, s. 258.

²³⁷ Vojenský historický archiv (dále VHA). Ministerstvo národní obrany, Hlavní štáb, organizační oddělení 1919-1939 (dále MNO, HŠ, org. odd), k. 20, i. č. 1593.

²³⁸ Dekretem Národního výboru z 31. října 1918, kterým bylo generální velitelství četnictva zřízeno, mu byly přiděleny pravomoci, které do té doby příslušely inspektoru četnictva.

²³⁹ VHA, MNO, HŠ, org. odd. k. 20, i. č. 1593.

o přeměně tehdejšího branného systému na miliční soustavu. Miliční systém neudrží v době míru žádné vojsko a branci absolvují namísto vojenské služby jen pravidelná vojenská cvičení a uchovávají u sebe své lehké zbraně.²⁴⁰ Tento systém by měl dopad i na organizaci bezpečnostních složek, což se projevovalo v občasných úvahách o doplnění nebo dokonce nahrazení profesionálních bezpečnostních složek uskupeními na bázi paramilitárních jednotek. Tyto návrhy sice mohly být částečně podníceny ochromenou funkčností převzatého bezpečnostního aparátu, případně následnými problémy s navyšováním jeho početního stavu, ale je třeba vzít v potaz protirakouské nálady směřované vůči pilířům habsburské moci a pocit, že nový demokratický stát může být postaven na zcela odlišných základech. Otázkou je, zda již toto nelze pokládat za pokus československých socialistů o získání vlivu nad bezpečnostním aparátem pomocí tohoto „zlidovění“ bezpečnostního aparátu a jeho vyvázáním z tradičních struktur a velení.

Idea miličního systému vzala za své po trpké zkušenosti války s Maďarskou republikou rad, právě dozrívající v době vypracování zmíněného návrhu ministerstva národní obrany. V tomto momentě nemohlo být pochyb o tom, že mladý československý stát se v tehdejší situaci nemůže obejít bez podpory stálé, silné armády a bezpečnostních sborů. Miliční systém byl pro stát jako Československo nevhodný nejen kvůli jeho obklopení vnějšími nepřáteli, ale také kvůli velkému množství národnostních menšin, kdy hrozilo, že by se milice v oblastech s jejich koncentrací proměnily při první příležitosti v povstaleckou armádu.²⁴¹ Ačkoliv byla nevhodnost miličního systému zřetelná poměrně záhy, zakotvil zásadu stálé armády doplňované mobilizací definitivně až branný zákon.²⁴² Jeho prosazení trvalo dlouhou dobu kvůli odporu československých socialistů a sociálních demokratů ve vládní koalici a byl přijat až v březnu 1920.

Volání po obranyschopnosti, tolik nutné pro nově vzniklé demokracie, v sobě nesl již zmíněný návrh na sloučení četnictva s brannou mocí, ačkoliv primárním motivem pro jeho vydání bylo navrácení četnictva zpět pod kompetenci ministerstva národní obrany. Za povšimnutí stojí také to, že v době vydání tohoto návrhu, tedy v srpnu 1919, vydal generální inspektorát vojsk pokyny k utužení disciplíny v armádě.²⁴³ Disciplína vojska byla v popřevratové době vůbec ožehavým tématem kvůli jeho selhávání při vystoupeních proti nacionálním a sociálním nepokojům. I z tohoto důvodu bylo četnictvo pro vojenské špičky atraktivní svojí pověstnou osvědčeností, výcvikem a spolehlivostí.

Vypracovaný návrh byl postaven právě na nutnosti mimořádných opatření vojenského charakteru, postavených na součinnosti státní administrativy a jejích výkonných orgánů, tedy

²⁴⁰ Koldinská – Šedivý, *c.d.*, s. 147.

²⁴¹ Klimek, *c. d.*, s. 135.

²⁴² *Branný zákon republiky Československé ze dne 19. března 1920 č. 193 Sb. z. a n.* Sbírká zákonů a nařízení státu československého, ročník 1920, částka 411. Praha 1920.

²⁴³ Tamtéž, s. 136.

i četnictva, zejména v pohraničí a na Slovensku. Povinnosti politické, finanční a vojenské správy měly splynout v jeden celek, neboť „jen jednotná vojenská organizace veškerých součástí státní exekutivy měla být zárukou spolehlivé podpory státní autority“.²⁴⁴ Ministerstvo navrhovalo sloučení všech bezpečnostních sborů – četnictva, policie a finanční stráž – v jednotný vojenský sbor, pověřený udržováním veřejné bezpečnosti ve městech, na venkově, na hranicích, řekách a podobně. Stále operovalo s možností války, kdy by tento model umožnil jejich snadnější nasazení. Navíc by vojenské velení dovolilo upřednostnit jen hlídkovou strážní službu a četnictvu by odpadla činnost administrativního rázu, která zabírala stále větší část služby. Civilní správě měl být vymezen vliv na použití četnictva pro potřeby exekutivní a bezpečnostní služby. Návrh si od tohoto modelu sliboval více prostoru pro vojenský výcvik a výchovu četnictva, která jako jediná byla považována za cestu k zajištění kázně a přesného vykonávání povinností. Návrh vzal v potaz specifika mladé Československé republiky – její geografické přírodní podmínky, rozměry, politickou situaci a obyvatelstvo. Vyvodil z toho nemožnost převzetí anglického vzoru, kde „vyspělé obyvatelstvo jeví takovou úctu před zákonem a smysl pro právo, což u nás bude vyžadovat výchovu celých generací“.²⁴⁵ Pro Československo nemohlo být účelné ani prosté převzetí vzoru bývalé rakousko-uherské monarchie, protože se od něj diametrálně odlišovalo již právě oním nevýhodným geografickým tvarem dlouhé, úzké republiky, navíc obklopené nepřáteli a uvnitř s početným menšinovým obyvatelstvem, které se necítilo být československými občany.

Pracovníci ministerstva národní obrany se nezabývali jen samotnou organizací a fungováním navrhovaného modelu. Stěžejním tématem byly také důvody, které mohly vést ke zcivilnění četnického sboru a které se vzhledem k popřevratovým tendencím daly očekávat. Hledání příčin v odporu vůči charakteru „starého rakouského“ četnictva není nikterak překvapivé, za pozornost však stojí jejich poměrně originální variace na toto nescíslněkrát opakované téma. Nedostatek tohoto systému vystihli tím, že „kladl důraz na morální bezúhonnost, ale nehledělo se na ryzost charakteru“. Kromě toho, že „hledal spásu ve formě, ale pomíjel ducha“, vytýkali předválečnému rakouskému militarismu i to, že byl urážející především pro neněmecké příslušníky. Dalším problémem bylo používání četnictva zejména ve válečných letech k politickým věcem, které neměly s bezpečnostní službou nic společného a podněcovaly nenávist obyvatelstva vůči četnictvu. Snaha o odmilitarizování a podřízení právníkům dle nich plynula také z odporu proti důstojníkům, kterým byly vytýkány nedostatky v odborné přípravě a nevhodné zacházení s mužstvem.²⁴⁶

Návrh se zároveň snažil vyvrátit jednotlivé námitky, které byly vznášeny proti vojenskému

²⁴⁴ VHA, MNO, HŠ, org. odd. 1919-1939, k. 20, i. č. 1593.

²⁴⁵ VHA, MNO, HŠ, org. odd., č. j. 257 org./dův. ze dne 30. 11. 1919, organizace četnictva, k přípisu MNO č. j. 37.306 pres. pol. ze dne 14. 11. 1919.

²⁴⁶ Více k snahám o civilní charakter četnictva viz kapitoly „Snahy o politický vliv na četnictvo“ a „Vnitřní poměry sboru.“

charakteru četnictva.²⁴⁷ První z nich bylo, aby četnictvo podléhalo jen politickým úřadům a ministerstvu vnitra, protože do jeho kompetence patří péče o veřejnou bezpečnost. Namítali, že správní úředníci neměli potřebné schopnosti vojenského charakteru, které byly potřebné pro řízení četnické služby. Hlavně tím však bylo komplikováno využití četnictva pro obranu státu, která většinou vyžadovala okamžité nasazení, jako je zpravodajství, případně obrana hranic v počáteční etapě války, aby armáda mohla rozvinout vojenské akce. Podřízení ministerstvu národní obrany propagovali v zájmu jednoduchosti a zlepšení služby.

Spolupůsobení s vojskem v pohraniční službě bylo regulární součástí četnické služby. Generální velitel četnictva však nebyl s úrovní výkonu této služby příliš spokojen a v polovině roku 1922 navrhl ministerstvu vnitra, aby požádalo ministerstvo národní obrany o vydání směrnic pro spolupůsobení četnických útvarů v pohraničí s vojskem při válečném i mírovém zabezpečení hranic.²⁴⁸ Četnictvo již tehdy pracovalo ve výzvědné službě ofenzivní i defenzivní, ale odvíjelo se to spíše od individuální snahy a „vrozené prozíravosti“ jednotlivých velitelů četnických stanic. Před převratem roku 1918 byla této službě věnována velká pozornost a bylo vyžadováno stálé školení četnictva, které probíhalo na základě příslušných instrukcí. Po převratu neměli mladší četníci dostatečnou znalost pohraniční služby. Generální velitel četnictva chtěl tedy tento stav změnit vydáním instrukcí, které by byly použitelné pro školení mužstva.

O významu pohraniční služby a činnosti četnictva v ní svědčí i přání náčelníka hlavního štábu gen. Mittelhausera z prosince 1924, kdy jednal o situaci v pohraničí s generálním velitelem četnictva. Žádal, aby jej za účelem stálého styku hlavního štábu s četnictvem jednou měsíčně navštěvoval a kromě toho také určil jednoho ze svých pobočníků ke stálému služebnímu styku s důstojníky hlavního štábu.²⁴⁹

Ministerstvo národní obrany se dále snažilo vyvrátit předvídané námitky proti podřízení četnictva vojenským trestním zákonům a vojenské kázi četnictva, které v očích kritiků bývalých poměrů znamenaly „vydání podřízeného na pospas libovůli představeného, přílišné množství vojenských cvičení, ne vždy potřebných, nebo omezení četníka v osobní svobodě“. Ministerstvo argumentovalo, že úřednická kázeň by četnictvu nestačila z několika důvodů. Charakter jeho služby vyžadoval mnohem větší disciplínu kvůli nutnosti nasazování vlastního života i kvůli každodennímu odkázání četnictva jednotlivých stanic sama na sebe. Občanský trestní zákon totiž neznal zločin zbabělosti. Přísnějším trestům vojenského trestního zákona muselo podléhat i z toho důvodu, že mělo pravomoci dotýkající se občanských svobod. Vojenská organizace měla chránit funkčnost četnictva pomocí disciplíny, která měla být pomyslným „štítem“ v této době volající po úplné svobodě jednotlivce. Zároveň mu vojenská forma vystupování měla pomáhat, a tedy jej zároveň i chránit, díky svému psychologickému účinku, podmíněnému „méně fyzickou silou než zjevem, pevným a rázným vystoupením s klidem a přesností, vzbuzujícím dojem, že nelze

²⁴⁷ VHA. MNO, HŠ, org. odd., č. j. 257 org./dův. ze dne 30. 11. 1919, organizace četnictva, k přípisu MNO č. j. 37.306 pres.pol. ze dne 14. 11. 1919.

²⁴⁸ NA. GVČ, k. 9, sign. 432/22, GVČ č. j. 432dův./22 ze dne 24. 7. 1922.

²⁴⁹ NA. GVČ, k. 15, sign. 654dův./24, GVČ č. j. 654dův./24 ze dne 5. 12. 1924.

vyjednávat (...) Při civilním charakteru sboru by neměli takovou autoritu (...) Voják – důstojník byl svým postavením předurčen pro přímé, nestranné, pevné a trvalé rozřešení nesnadné situace (...)²⁵⁰

S tímto náhledem se ztotožňoval i generální velitel četnictva ve své obsáhlé úvaze, ve které shrnoval celkový vývoj četnictva v poválečném období a okolnosti, jež měly vliv na jeho stav. Považoval za nutné, aby podléhalo vojenským předpisům, a hlavně vojenským trestním zákonům, protože „když by četnictvo podléhalo civilnímu trestnímu zákonu, četník by raději přijmul menší trest a vyhnul by se nebezpečí života (...), v takových případech by byli velitelé proti mužstvu bezmocní“.²⁵¹ Neopominutelnou skutečností bylo i to, že četnictvo bylo lépe chráněno předpisy vojenskými než civilními proti napadení obecností. Četníci měli mít, hlavně v oboru kázně, pouze jen četnické důstojníky jako vojenské představené, na které se každý měl obracet, když by bylo potřeba zakročit proti kterémukoliv četníkovi.

Chvále vojenské organizace četnictva z hlediska přípravy k zákrokům četnických oddílů se věnoval v jednom ze svých článků oficiální časopis četnictva Bratrství.²⁵² Článek popisoval vojenský zákrok četnictva před Rudolfinem v Praze 10. prosince 1920 v rámci generální stávky. V klidu nastoupený šik četnictva postupující „zvolna, bez útočnosti“ zapůsobil na demonstrující dav tak, že se rozprchl, „jen je uviděl“.²⁵³

Vlastní text návrhu zákona o sloučení četnictva a branné moci označoval četnictvo za součást branné moci a vojensky organizovaný a vedený strážní sbor určený k podpoře exekutivní státní správy a zákonných opatření a k udržování veřejného pořádku a bezpečnosti. Ministerstvu vnitra mělo být podřízeno v záležitostech pořádkové a exekutivní služby a ministerstvu národní obrany pak ve všech ostatních oblastech, a sice v organizaci, doplňování a výcviku, v agendě hospodářsko-správní, v kontrole veškeré služby a ohledně použití pro vojenské účely ve službě policejní, pohraniční a ve válce. Samozřejmě mělo podléhat vojenským trestním zákonům a disciplinárním předpisům. Generální velitelství četnictva se mělo stát zvláštním odborem ministerstva národní obrany. Generálnímu velitelství četnictva měl být přidělen jeden vyšší civilní úředník ministerstva vnitra s patřičným počtem úředníků, který by vedl agendu civilní, bezpečnostní a exekutivní služby četnictva a byl by spojkou mezi oběma ministerstvy. Zemská četnická velitelství měla být přidělena příslušným armádním velitelstvím a jim podřízena ve vojenských záležitostech. Pro bezpečnostně-správní agendu by na této úrovni byla kompetentní zemská politická správa. Podobně by to fungovalo u nižších četnických velitelství při přidělení příslušným stupňům vojenské a politické správy. Zvláštní postavení měly mít pohraniční oblasti, kde měl být představeným četnictva v oblasti všech služebních výkonů příslušný vojenský velitel.

Podpora exekutivy státní správy byla označována za hlavní úkol, ale zohledněny musely být požadavky vojenské správy. V době míru se jednalo o roli vojenské policie a doplnění vojenské pohraniční služby především na poli zpravodajství a ve válce pak o aktivní součinnost na obraně

²⁵⁰ VHA. MNO, HŠ, org. odd. 1919-1939, k. 20, i. č. 1593.

²⁵¹ NA. GVČ, k. 2, sign. 393dův./19, GVČ č. j. 393dův./19 ze dne 18. 9. 1919.

²⁵² Více k tomuto periodiku a jeho poslání viz kapitola „Snahy o politický vlivna četnictvo“.

²⁵³ Bratrství (list pro čl. vojsko), 17. 2. 1921, č. 17, s. 2.

hranic a roli polního četnictva ve válečném území. Příslušníci četnictva, a podobně i finanční stráž, byli pro armádu zajímaví svými úzkými kontakty s osobami znalými poměrů, nálady a důvodů různých opatření v sousedních zemích. Jejich vlastní služební úkoly a účel tím neměly být nijak narušovány a omezovány, protože podpora jmenovaných vojenských zájmů vyžadovala jen větší pozornost daným okolnostem. V případě mobilizace se měly pohraniční četnické stanice stát opěrnými body obrany hranic se smíšenými posádkami z tamního četnictva doplněného o vojsko. Dalšími úkoly byla role polního četnictva nebo například asistenční služba orgánů vojenské správy při výkonu rekvizic či zvláštní služba kurýrní a průvodcovská.

Generální velitel četnictva s návrhem v podstatě souhlasil, rovněž i zemská četnická velitelství. V postojích důstojníků se ostatně námitky proti sloučení s brannou mocí neobjevovaly, protože na nich byla vojenská organizace četnictva založena. Bezvýhradný souhlas nepřekvapí u slovenského zemského četnického velitelství, které válečné útrapy zažívalo „na vlastní kůži“. Zemské četnické velitelství v Praze dokonce již dříve předložilo ministerstvu národní obrany návrh, aby četnictvo bylo vráceno do jeho gesce.²⁵⁴ Poukázalo však, stejně jako zemská četnická velitelství v Brně a Opavě, na několik problémových momentů, které potřebovaly ujasnění. To se týkalo zejména případného podřízení četnictva jiným velitelům než četnickým, protože vměšování různých vojenských velitelství do četnické služby nebylo podle zkušeností vhodné. Mělo být přesně vymezeno, do jaké míry smí být četnictvo využito vojenskou správou, aby nedošlo ke konfliktu mezi vojenskou a politickou správou.

Návrh samozřejmě narazil na odpor ministerstva vnitra.²⁵⁵ Generálnímu veliteli četnictva přitom bylo vytýkáno, že dobrozdání k návrhu podal bez zmocnění ministerstva vnitra a vyzval k němu také zemská četnická velitelství.²⁵⁶ Snahy ministerstva národní obrany o navrácení četnictva tedy vyzněly naprázdno. Vedle samozřejmé neochoty k tomuto kroku ze strany ministerstva vnitra však již bylo zřejmé také to, že mimořádná opatření vojenského charakteru nadále potřeba nebudou, vzhledem k postupné konsolidaci vnitřních poměrů republiky a k vývoji na mezinárodním poli směřujícímu k zajištění pozice Československa na základě Versailleského mírového systému. Otázky organizace a podřízení četnictva se tedy začaly ubírat směrem k potvrzení stávajícího stavu, který byl na jaře 1920 – v závěsu za přijetím branného zákona – kodifikován v několika normách.

Otázky kompetence a hranice příslušnosti mezi ministerstvem vnitra a ministerstvem národní obrany, včetně podřízenosti četnického sboru, byly stanoveny zákonem ze dne 31. března 1920 číslo 218 Sb. z. a n.²⁵⁷ Ten se týkal rozdělení příslušnosti obou ministerstev ve věcech

²⁵⁴ VHA. MNO, HŠ, org. odd. 1919-1939, kart. 27, i. č. 2067.

²⁵⁵ Macek – Uhlíř, *c.d.*, s. 52.

²⁵⁶ NA. GVČ, k. 2, sign. 393dův./19, MV čís. 11.716 ze dne 29. 9. 1919.

²⁵⁷ Viz též Nařízení vlády republiky Československé ze dne 18. května 1920, jímž se provádí zákon ze dne 31. března 1920, čís. 218 Sb. z. a n., o úpravě hranic příslušnosti mezi ministerstvem vnitra a ministerstvem národní obrany.

působení četnictva na vojenských úkolech. Nedlouho poté byl přijat zákon o četnictvu číslo 299 Sb. z. a n. ze dne 14. dubna 1920. Četnictvo bylo tímto zákonem výslovně prohlášeno za orgán státní politické správy a podřízeno ministerstvu vnitra, čímž se tomuto stavu trvajícím od listopadu 1918 dostalo zákonného podkladu. Nic se nemělo měnit na vojenské organizaci četnického sboru a podléhání četníků vojenskému trestnímu právu, neboť byly považovány za nejlepší záruku funkčnosti četnického sboru v nových podmínkách. V otázce součinnosti s vojskem měl generální velitel četnictva, podléhající ministru vnitra, zabezpečovat v dohodě s ministerstvem národní obrany vše, čím četnictvo mohlo přispět k odvrácení vnějšího nebezpečí pro stát. K tomuto účelu mu byl přidělen jeden štábní důstojník vojska, který měl označení zástupce ministerstva národní obrany při četnictvu a byl podřízen přímo ministrovi. Měl spolupracovat na předpisech pro polní četnictvo a pro součinnost četnictva ve vojenských otázkách, zejména za mobilizace a války. Četnictvo však vojenským úřadům podřízeno nebylo (s výjimkou, kdy bylo povoláno k účasti na vojenských cvičeních a v případě polního četnictva při vyhlášení válečného stavu). Ministerstvo vnitra rozhodovalo o výzbroji četnictva v dohodě s ministerstvem národní obrany kvůli jednotnému vybavení. Štábní důstojník vojska měl právo provést občasnou inspekci ve věcech výzbroje. Neměl právo nařizovací, pouze předával ministerstvu národní obrany hlášení o zjištěných závadách. Ministerstvo národní obrany následně věc projednalo s ministerstvem vnitra. Ministerstvo národní obrany také mělo po dohodě s ministerstvem vnitra povolávat četníky do určitého věku ve stanovených lhůtách ke cvičení, pokud to dovolovaly bezpečnostní poměry. Daní četníci podléhali po tuto dobu vojenským orgánům. V případě válečného stavu přecházela určená část četnictva pod přímé velení vojska.²⁵⁸

Vztah četnické správy se zástupcem ministerstva národní obrany však bylo potřeba korigovat. Stávalo se například, že se domáhal schvalování předpisů pro četnictvo nebo pravomoci přehlídek stanic. Právo přehlídek však zůstalo s ohledem na jeho pravomoc ve věcech výzbroje omezeno pouze na ta místa, kde se výzbroj nacházela ve větším množství, tedy ve skladištích, u doplňovacích oddělení, při cvičeních ve střelbách, při soustředěních a podobně.²⁵⁹

Dále je možné doplnit ještě několik postřehů ze vztahu vojska a četnictva, které nastiňují, že se zdaleka nejednalo o bezproblémovou záležitost. Za připomenutí stojí zejména fakt, že vojsku dodávala na pocitu nadřazenosti jeho legionářská minulost oproti „převzatým rakušáckým četníkům”.²⁶⁰ Vojevní velitelé také často poukazovali na nedostatečné vojenské chování a

²⁵⁸ Oproti předchozímu zákonu o četnictvu se tedy změnilo následující: ve věcech hospodářských, vojenských a administrativních a v oblasti vyučování a kontroly služby již četnictvo nepodléhalo přes své důstojníky v poslední instanci ministru zemské obrany, ale ministru vnitra. Četnický inspektor, který byl jako odpovědný orgán k udržování vojenské služby a kázně přidělen ministru zemské obrany, byl nahrazen generálním velitelem četnictva, jenž byl přidělen ministerstvu vnitra.

Almanach branné moci a četnictva, roč. 2, 1922, s. 340.

²⁵⁹ NA. GVČ, k. 5, sign. 135dův./21, Generální velitelství četnictva č. j. 135 dův./1921 s. d.

²⁶⁰ Důstojníci bývalé rakousko-uherské armády – na rozdíl od důstojníků i mužstva četnictva – byli přebíráni do služeb československého státu na základě posouzení u Osobní a stížnostní komise. Vedle kritérií jazykových a morálních museli splnit i požadavek svědectví pěti českých záložních důstojníků o předchozí bezúhonnosti vůči českému národu. Koldinská – Šedivý, c. d., s. 261.

vystupování četníků, a to jak celku v oddílech, tak i jednotlivců. Opakovaně byl kritizován pozdrav četníků, zejména že pozdrav „hlavně mladších (...) v porovnání k pozdravu vojenského mužstva je poněkud nedbalý, zrovna tak vystupování jednotlivců při oslovení vyšším postrádá vojenské ráznosti“.²⁶¹ Šlo však i o kolize takového rázu, kdy různí vojenští velitelé veřejně kritizovali činnost četnictva, a podřývali tím jeho autoritu a důvěru ze strany obyvatelstva.²⁶² Ministerstvo národní obrany reagovalo na tyto případy upozorněním na zákaz vměšování do činnosti četnictva a civilní správy, které zaslalo všem velitelům. Případy skutečných přehmatů ze strany četnictva měly být vojenskou správou hlášeny zemskému četnickému velitelství, které mělo uvědomit generálního velitele četnictva. Objevily se dokonce i případy, kdy vojenští velitelé dávali četnickým stanicím rozkazy a důtky. Ministerstvo národní obrany muselo reagovat upozorněním, že četnické stanice nejsou podřízeny vojenským úřadům a o součinnost četnictva musejí vojenské úřady žádat prostřednictvím okresní politické správy. Jen v případě nebezpečí z prodlení tak mohly učinit přímo, ale politický úřad o tom musely informovat dodatečně.

Po diskuzích a střetech názorů o podobě četnictva, které plynuly z popřevratových nálad a jisté politické nezkušenosti, ale na druhé straně i ze snah některých zájmových skupin o získání vlivu v této stěžejní bezpečnostní síle, zvítězila vlivem událostí osvědčená podoba organizace sboru. Částečně ji sice ovlivnily některé úpravy v kontextu dobových trendů, z nichž nejvýraznější bylo převedení pod civilní sektor ministerstva vnitra, a tím oslabení vlivu armády na tento sbor. Ale ani tato změna neznamenala zásadnější zásah do vlastního fungování četnictva. Dá se říci, že se tím podařilo najít vyvážený model fungování sboru s oslabením vlivu armády a posílením civilního sektoru, ale zároveň s ponecháním pevné vnitřní organizace, spočívající ve vojenské podřízenosti, která byla základem úspěšnosti sboru a zároveň jistou oporou proti nežádoucím jevům, jež s sebou přinášely nové, uvolněné poměry.

²⁶¹ NA. GVČ, k. 12, sign. 582dův./23, zástupce MNO při četnictvu č. j. 135/čet. ze dne 1. 8. 1923.

²⁶² NA. GVČ, k. 2, sign. 357dův./19, MNO – presidium č. j. 332338 N. O. pres. voj. ze dne 8. 8. 1919.

POZICE ČETNICTVA V SYSTÉMU STÁTNÍ SPRÁVY

Bezpečnostní složky se v poválečné Evropě, zejména v regionu střední a východní Evropy a v Německu, ocitly na vítězné straně politické bitvy, což vlastně znamenalo na straně těch politických sil, které předtím tradičně perzekvovaly.²⁶³ Nové mladé režimy si však uvědomovaly potřebnost bezpečnostních složek pro uhájení své existence. Postavení těchto vlád a stávajících sociálních a ekonomických elit bylo totiž komplikovanější, protože podíl na moci nově získaly širší vrstvy obyvatelstva.²⁶⁴ Oproti všeobecným náladám a očekáváním ve společnosti tedy organizační opatření prováděná v bezpečnostních sborech vedla k podpoře postavení těchto složek jako silné opory státu vyznačující se profesionalitou a poslušností. Podobně i v Československu zůstalo četnictvo, jako složka operující na celém území státu, nedílnou součástí státního aparátu a nic se nezměnilo ani na jeho vnitřní vojenské organizaci, která byla v daných podmínkách nejvyšší možnou zárukou jeho spolehlivosti.

Nabízí se otázka, jak šla tato opatření ochrany stávajícího politického řádu dohromady s proklamovaným demokratickým uspořádáním nového státu. Šlo zejména o to, co od nově nastolené demokracie očekávala veřejnost, na tuto změnu ne ve všech případech zcela připravená. Dění prvních popřevratových dnů totiž upomíná na onen „odvěký problém lidstva“, který spočíval ve střetu přirozenosti lidí se zásadami umožňujícími jejich přežití, totiž ve střetu svobody jednotlivce a jeho schopnosti jednat na základě vlastní vůle na straně jedné, a na druhé straně nutnosti podřídit se společenství lidí jako prostředku, díky kterému je jedinec schopen existovat. Tento střet se – s různou naléhavostí podle konkrétní dobové situace – objevuje po celou dobu existence bezpečnostních složek a v celé šíři jejich činnosti a lze jej označit za kardinální otázku existence nejen jejich, ale v podstatě celého státního aparátu.

Cestu k vypořádání se s tímto problémem ukázaly státovědní teorie moci, které státní moc označují jako garanta spořádaného soužití občanů na základě toho, že omezováním svobody ji zároveň i zabezpečuje. Právě tento moment se prolíná vývojem státovědních teorií, ať už reflektují události kterékoliv epochy a vycházejí z jakéhokoliv dobového státoprávního uspořádání. Za všechny je možné nechat promluvit jeden ze základů evropské politické filozofie – Leviathan Thomase Hobbesa (1588–1679): „(...) příčinou, cílem nebo záměrem anticipace vlastní sebezáchovy a spokojenějšího života, vymanění z onoho bědného stavu války, který je nutným důsledkem přirozených vášní lidí, když neexistuje žádná viditelná moc, která by je udržovala v bázni a strachem před trestem je připoutala k plnění jejich úmluv (...) proto lidé, kteří ve své přirozenosti milují svobodu a panování nad jinými, zavádějí takové omezení, v jakém je vidíme žít

²⁶³ Blaney, *c. d.*, s. 4.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 10.

ve státech (...)²⁶⁵

Rovněž situace správního aparátu, tedy i bezpečnostních složek, v dobových podmínkách popřevratového Československa se stala námětem prací státoprávních teoretiků. Přední právní teoretik František Weyr (1879–1951) pojmenoval jeho pozici v tehdejších „přemrštěných tendencích demokratických“ jako „nemilou, ale nezbytnou koncesi, bez níž by se stát neudržel ani okamžik“.²⁶⁶ Tuto skutečnost podtrhuje fakt, že výkonného aparátu se změny režimů obecně příliš nedotýkají a principy jeho fungování zůstávají bez zásadních úprav. Podobně se u četnictva v podstatě nic nezměnilo, a to ani po stránce náplně služební činnosti, ani co se týče podřízení služebními úřady, které jeho činnost řídily.

Úkoly četnictva tedy zůstaly beze změn, což znamenalo udržovat veřejný pořádek a veřejnou bezpečnost na celém území republiky podle tehdejších zákonných předpisů a podle nařízení příslušných státních úřadů. Pro pochopení činnosti bezpečnostních orgánů je třeba zdůraznit fakt, že měla defenzivní charakter. Spočívala v zabraňování událostem, které by vybočovaly z rámce veřejného řádu, ať už se jednalo o lidské činy, nebo o nebezpečí ze strany přírodních živlů. Bezpečnostní orgány tedy nacházely svoje uplatnění všude tam, kde šlo veřejné správě o to, aby trval dosavadní stav, tedy normální běh věcí.²⁶⁷

V této souvislosti je zajímavé sledovat vývoj termínu „policie“, který v původním smyslu v sobě zahrnoval veškerou péči státní správy o obyvatelstvo a postupně se zúžil na ochranu veřejného řádu a pořádku. Netýkal se tedy již oblastí činnosti veřejné správy, které by se daly charakterizovat jako směřování k pokroku nebo zdokonalování péče o obyvatelstvo, jako například výstavba budov sloužících veřejnosti. Policejní činnost v tomto užším vymezení v sobě zahrnovala stránky preventivní a represivní, tedy odvracení nebezpečí a odstraňování nastalých poruch.²⁶⁸

²⁶⁵ Hobbes, Thomas: *Leviatan neb látka, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel Berka. Praha 2009, s. 117.

²⁶⁶ Weyr, František: *Státní úředník dnes a kdysi*. Zvláštní otisk přednášky publikované v 1. čísle Věstníku Spolku ministerských úředníků konceptní služby v Praze, s. 14.

²⁶⁷ Neubauer, Zdeněk: *Všeobecná policejní pravomoc politických úřadů podle zákona č. 125/1927*. Časopis pro právní a státní vědu, roč. XIII, 1930, č. I-II, s. 2.

²⁶⁸ Termín „policie“ je v této kapitole použit pro činnost bezpečnostních orgánů na našem území ve zpracovávaném období obecně, není tím tedy míněn policejní sbor (Stráž bezpečnosti státu), který působil vedle četnictva. Nezabývám se podrobnou charakteristikou činnosti policejního sboru, jeho činnost bude zmíněna pouze okrajově v souvislostech týkajících se četnického sboru. Na území Československa působila mimo četnictva státní policie pod názvem Sbor stráže bezpečnosti, která byla rovněž převzata z bývalé monarchie recepčním zákonem. Jedná se o bezpečnostní složku „tradičnější“ než četnictvo, neboť její formování lze po organizačně velmi spleťných počátcích různých policejních sborů klást do 80. let 18. století, kdy začala v nejdůležitějších městech monarchie vznikat policejní ředitelství. Na rozdíl od později vzniklého četnictva neměla policie pevnou strukturu a policejní úřady byly zakládány podle potřeby, typicky ve velkých městech, průmyslových centrech a podobně. Jednalo se tedy ve srovnání s četnictvem o nepoměrně menší sbor. Československá republika policii převzala v působnosti ministerstva vnitra. Dětila se na uniformovanou stráž, které náležela služba pořádková a bezpečnostní, a stráž neuniformovanou, jež vykonávala zpravodajskou službu. Příslušníci sborů měli status civilních státních zaměstnanců. Vedle státní policie působila ve městech s vlastním obecním statutem policie komunální. Více k policii meziválečné Československé republiky viz Macek – Uhlíř: *Dějiny policie a četnictva II.*, s. 21-51.

Konkrétně spočívala činnost četnictva v tom, že mělo v úkolech bezpečnostní policie působit především preventivně neboli svojí přítomností zabránit trestné činnosti. Hlavní povinností četnictva bylo zabezpečovat svůj obvod pravidelnými obchůzkami, a to každý den bez ohledu na povětrnostní podmínky a se zvláštním zřetelem k noční době, dále pak ochrana životů a majetků při živelních pohromách a všímání si všeho, co by někoho mohlo uvést v nebezpečí.²⁶⁹ Činnost represivní nastupovala v momentě, kdy již došlo k porušení veřejného pořádku nebo ke spáchání trestného činu. Tehdy nastupovala činnost bezpečnostních orgánů ve smyslu policie soudní (kriminální). Tím se rozumělo předběžné vyšetřování policií nebo četnictvem v trestních věcech soudních.²⁷⁰ Četník měl v případě zakročení proti někomu použít slov „ve jménu zákona“ a každý byl povinen jej uposlechnout. Na jednání četníka si mohl dotyčný stěžovat posléze. Pokud výzvy neuposlechl, měl četník právo jej zatknout.

Pro vymezení činnosti četnictva je třeba zmínit dělení četnické služby na takzvanou službu obyčejnou a zvláštní. Službu obyčejnou četnictvo konalo bez pokynů úřadů a patřilo sem například hlídkování, zadržování zločinců nebo rozptýlení shromáždění ohrožujících veřejný pořádek. Udržování veřejného pořádku spočívalo v dozoru nad dodržováním norem, které zakazovaly činnost nebezpečnou pro ochranu celku i jednotlivců. K výkonu služby zvláštní bylo vyzýváno příslušnými úřady, například při potřebě asistence při služebních výkonech úředních orgánů nebo kvůli předvedení, zatčení, domovní prohlídce, střežení vězňů, eskortám a podobně.

Vedle kritéria defenzivnosti je pro vymezení charakteru činnosti policejních orgánů důležité také kritérium veřejnosti statků, které chrání.²⁷¹ Vyplývala z toho zásada, že úkolem policie nebylo chránit práva soukromá, pokud ovšem jejich ochrana zároveň nesloužila ochraně veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti. Policie nesměla zasahovat do sféry soukromého života občanů, jestliže nepůsobili rušivě na veřejnost (například nemohla nařídít osvětlení v domě, kde bydlel majitel sám).²⁷²

Četnický sbor zůstal podřízen ve výkonu bezpečnostní služby orgánům státní politické správy, kterým příslušelo její řízení a dohled na její vykonávání.²⁷³ Představeným úřadem pro četnictvo byl ve svém obvodu politický úřad první stolice, tedy okresní úřad. Ostatním civilním a vojenským a také samosprávným úřadům četnictvo nepodléhalo.

Vztah samospráv a státních bezpečnostních sborů tvoří zajímavou kapitolu, která

²⁶⁹ Vysvětlivky ke služební instrukci pro četnictvo, poznámka č. 260. *Rukověť četnictva*. Zpracoval Josef Erhart. Praha 1937.

²⁷⁰ Předpisy obou platných trestních řádů v rozsahu pro bezpečnostní úřady a orgány, odstavec 3. *Rukověť četnictva*. Zpracoval Josef Erhart. Praha 1937.

²⁷¹ Neubauer, Zdeněk: *c. d.*, s. 2 a 6.

²⁷² Vysvětlivky ke služební instrukci pro četnictvo, s. 327.

²⁷³ *Zákon o četnictvu ze dne 14. dubna 1920, čís. 299 Sb. z. a n.* Sbírká zákonů a nařízení státu československého, roč. 1920, částka 56. Praha 1920, § 2.

dokumentuje postup centrální státní moci při upevňování jejího postavení zejména vzhledem k existenci početných národnostních menšin. V dubnu 1920 se odehrávaly parlamentní volby a dalo se očekávat, že v příštím parlamentu zasednou i zástupci menšin. Ještě předtím, v březnu 1920, byl schválen zákon umožňující vládě zakládat policejní úřady kdekoliv dle jejího uvážení.²⁷⁴ Tím mělo být budoucí opozici zabráněno, aby znemožňovala budování státního bezpečnostního aparátu. Založení policejního úřadu ve vybraném místě, typicky ve městech v pohraničních menšinových územích, obnášelo zrušení místních obecních policií podléhajících místním menšinovým samosprávám. Nové státní policejní úřady tak tvořily „prodlouženou ruku státu“ i v těchto potencionálně rizikových územích.²⁷⁵

Rovněž četnictvo bylo neblaze vnímáno jako konkurence místních policejních orgánů, které spadaly pod místní samosprávy. V říjnu 1921 upozorňoval ve své interpelaci poslanec Felix Luschka (Německá křesťansko-sociální strana lidová), že četnictvo provádí úřední výkony v obcích svého stanoviště i v cizích obcích, jako jsou domovní prohlídky, zatýkání a jiné úřední výkony, které „nejsoú povahy státně policejní“²⁷⁶, bez účasti místní policie a opomíjí přitom místní úřady, příslušné podle zákona, jež se o událostech dovídají teprve ze „vzrušení, které tím povstalo“.²⁷⁷ Odpověď poukazovala na povinnost četnictva udržovat veřejný klid a veřejnou bezpečnost na celém území republiky a provádění těchto úkonů za spoluúčasti místní policie „nebylo podloženo žádným předpisem“.²⁷⁸

Vymezení kompetencí četnictva však i přes veškeré úpravy legislativy zůstávalo problémovým bodem. Pro popřevratové období byly typické přehmaty, jichž se dopouštěly zejména vojenské orgány.²⁷⁹ Ministerstvo vnitra však muselo napomínat i správní úřady, aby četnictvu neukládaly úkoly, které zbytečně zatěžovaly jeho agendu, s jeho službou nesouvisely a mohly je provádět obecní úřady a jejich orgány (například doručování legitimací a různých listin, šetření pro úrazovou pojišťovnu, šetření o prosperitě a hodnotě průmyslových a živnostenských podniků či o dlužích na nich váznoucích a podobně).²⁸⁰

Není možno pominout další rys československého bezpečnostního aparátu, který se skládal z četnictva, policie a finanční stráže. Území spadající do působnosti státních policejních úřadů byla jedinou výjimkou z územní působnosti četnictva, které jinak pokrývalo celé území státu. Svoje orgány měly i samosprávné celky a vojenské orgány. Bezpečnostní aparát meziválečného Československa byl existencí několika bezpečnostních sborů poměrně komplikovaný. Vedle

²⁷⁴ Zákon ze dne 16. března 1920 čís. 165 Sb. z. a n., jímž se vláda zmocňuje zřizovati státní policejní úřady.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, ročník 1920, částka 36. Praha 1920.

²⁷⁵ Srov. Blaney, c. d., s. 141-144.

²⁷⁶ Archiv poslanecké sněmovny. Sbírka sněmovních tisků. Tisk č. 3158/IX, X. (překlad). Interpelace poslance dra. Luschky a druhů ministrovu vnitra, že četnictvo vylučuje místní policii z bezpečnostní služby v obcích.

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ Tamtéž, tisk LII./3322 (původní změnění). Odpověď ministra vnitra na interpelaci poslance dra. Luschky a druhů, že četnictvo vylučuje místní policii z bezpečnostní služby v obcích (tisk 3158/IX.).

Předpisy pro četnictvo byly ve věcech spolupůsobení v záležitostech místní policie formulovány jen volně. Četnictvo v podstatě mělo na záležitosti místní policie pouze dohlížet, případně být nápomocno. Státní politické úřady, jako představené úřady četnictva, však mohly v rámci zvláštních opatření četnictvu nařídít přímé spolupůsobení ve věcech místní policie.

Zákon o četnictvu, §§ 7 a 10; Četnická služební instrukce, § 1, Vysvětlivky ke služební instrukci pro četnictvo, odst. 259 a vysvětlivka č. 381.

²⁷⁹ Ke vztahu četnictva a vojenské policie viz Klečacký, *Převzetí*, s. 148-151.

²⁸⁰ Vysvětlivky ke služební instrukci pro četnictvo, s. 228.

organizačních obtíží to způsobovalo i takové problémy jako pověstnou řevnivost mezi policií a četnictvem.²⁸¹ Čas od času se tedy objevovaly návrhy na sloučení těchto sborů a sjednocení bezpečnostní služby.

Na systému podřízenosti četnictva úřadům státní správy je vidět také to, že Československá republika uplatňovala zásadu oddělení moci výkonné od soudní. Soudy a státní zastupitelství byly oprávněny žádat služby četnictva přímo jen tehdy, pokud šlo o výkon trestní soudní pravomoci (zatčení, předvedení, vypátrání svědků a podobně), v jiných případech pouze prostřednictvím příslušných politických úřadů.²⁸²

Vedle podřízenosti politickým úřadům ve věcech výkonu služby podléhalo četnictvo svým důstojníkům ve věcech výcviku, vyučování, kázně, kontroly služby a ve věcech správních a hospodářských. Četniční důstojníci se dělili na výkonné a správní. Výkonnými důstojníky byli okresní četniční velitelé, kteří ve svých obvodech řídili četnickou službu a byli ve styku s přednostou okresního úřadu. Důstojníkům správním příslušel dohled na udržování kázně a vzdělávání četnictva. Pokud se stalo, že bylo v jejich obvodu četnictvo obviněno z nějakého prohřešku, dohlíželi na provedená opatření. Bezpečnostní službu zpravidla nekonali, až na případy řízení zásahů četnictva při mimořádně závažných událostech. Nebyli podřízeni politickým úřadům a podléhali přes zemské četnické velitele a generálního velitele četnictva ministerstvu vnitra. Ministerstvo vnitra ostatně bylo pro četnictvo nejvyšší instancí v obou směrech jeho podřízení, tedy přes důstojníky a samozřejmě i politické úřady.

Generální velitel četnictva se věnoval otázce podřízenosti četnictva v září 1919 v reakci na rozvířenou debatu o kompetenci ministerstev vnitra a národní obrany nad četnictvem.²⁸³ Propagoval zachování stávajícího modelu podřízenosti četnictva, kdy se vzájemně doplňovali političtí úředníci a četniční důstojníci. Udržování kázně ve sboru, výcvik mužstva a kontrola služby měly být ponechány výhradně četnickým důstojníkům jako jeho vojenským představeným. Jen na ně se mohl každý obrátit v případě stížnosti proti kterémukoliv četníkovi. Četniční důstojníci neměli být podřízeni žádnému úřadu a vojenskému velitelství, ale zase jen svým představeným četnickým důstojníkům, aby si zachovali nestrannost a také proto, aby použitím četnictva nebylo obyvatelstvo vystaveno libovůli některého z úřadů. Generální velitel četnictva neměl být podřízen nikomu jinému než ministrově vnitra a jen jemu měl být zodpovědný.

²⁸¹ Výjimkou však nebyly ani situace, kdy si policie a četnictvo vzájemně přehazovaly vyšetřování trestných činů, které se staly na hranici jejich obvodů. Zvláště vyšetřování těžkých kriminálních případů vyžadovalo společný postup bezpečnostních sborů. Následující řádky uvedené ve Vysvětlivkách ke služební instrukci četnictva hovoří již ze zkušeností s tímto jevem. Tyto problémy se řešily po celou dobu existence ČSR a svědčí o tom nařízení vydávaná ve třicátých letech pro úpravu spolupráce bezpečnostních složek. „Bylo by však naprosto pochybeno, kdyby se jednotlivci nebo dokonce i celé složky pátrací služby předstihovaly navzájem v této ctižádostivosti do té míry, že by úspěch či neúspěch pátrání činily jen otázkou své osobní nebo stavovské prestiže a uzavíraly se pomoci a spolupráci ostatních složek bezpečnostní služby (...)“

Vysvětlivky ke služební instrukci pro četnictvo, poznámka č. 281.

²⁸² Zákon o četnictvu, § 9.

²⁸³ NA. GVČ, k. 2, sign. 393dův./19, GVČ č. j. 393dův./19 ze dne 18. 9. 1919.

Řízení četnické služby politickými úřady znamenalo odpovědnost těchto úřadů za zákonné použití četnictva, a tedy za obsah příkazů, které vydaly. Četnictvo bylo odpovědné jen za výkon služby podle platných zákonů a nařízení. Četnictvo mělo vykonat příkazy bezpodmínečně, bez průtahů a bez jejich posuzování. Nemělo zkoumat odůvodněnost a účelnost příkazu, ale pouze to, zda byl vydaný příkaz formálně správný, tedy vydaný úřadem, který je k tomu povolán.²⁸⁴ Četníci měli právo žádat písemné podání rozkazu. Oproti předchozímu zákonu o četnictvu z roku 1894, kdy bylo četnictvo povinno vykonat všechny příkazy bez výjimky, mohlo nyní od vykonání příkazu upustit tehdy, jestliže se příkaz zjevně přičil povinností, které na sebe četnictvo vzalo přísahou, nebo byl proti státnímu zájmu, případně pokud by se jednalo o provinění vůči trestnímu zákonu. Písařskou, kterou byl každý četník povinen složit při vstupu do sboru, se zavazoval, že bude Československé republice a její vládě věrně sloužit podle zákonů a podle nařízení představených úřadů.²⁸⁵ Pokud četník neohodlal rozkazu uposlechnout, byl povinen ihned to ohlásit příslušným vojenským představeným.

Ani odpovědnost úřadu za vydaný rozkaz nezabránila tomu, aby se četnictvo nedostalo do pozice jakéhosi „narázníkového pásma“, které čelilo veškerým emocím obyvatelstva. Napjatá popřevratová doba přinášela pnutí i do vztahu četnictva a politické správy. Nejisté poměry a pocit obyvatelstva, že v demokracii je mu povoleno všechno, sice na jedné straně volaly po rázném řešení, ale státní správa se zároveň obávala přílišného dráždění nálad obyvatelstva. Četnictvo leckdy takovou situaci vnímalo jako překážku k obnovení své autority.²⁸⁶ Ke vztahu státního aparátu a jeho bezpečnostních složek patří i hrozba ztráty loajality bezpečnostních sil, jestliže by necítily ochotu k rozhodným zásahům v případě potřeby.²⁸⁷ Situace Československa však tomu neodpovídala a stížnosti četnických velitelů v tomto směru nebyly představeným vypovězení poslušnosti četnictvem.

Za problémové součásti činnosti četnictva je možné označit asistence při úředních výkonech a potlačování shromažďování lidu, pokud ohrožovalo veřejný klid a pořádek. Pokud služební úřad využil četnictvo, aby spolupůsobilo například při nuceném vymáhání daní, mělo se četnictvo omezit pouze na to, aby udrželo úřední vážnost a ochránilo vyslané orgány úřadů proti nenáležitému chování. Samotného provádění exekuce se četnictvo zúčastnit nesmělo. K zamezování srocení lidu

²⁸⁴ Vysvětlivky ke služební instrukci pro četnictvo, poznámka č. 280.

²⁸⁵ Vzor služební přísahy zněl: „Přisáhám při všem, co jest mi svato, a v plné shodě se svým svědomím, že budu republice Československé a její vládě věren a oddán, že budu jejich zákonů a nařízení mně nadřazených úřadů a svých představených ochotně poslušen, že budu přísně zachovávat úředních tajemství a že při všem svém konání budu míti vždycky jen zájem služby a prospěch republiky Československé na zřeteli.

Přisáhám, že povinnosti četníka (četnického důstojníka), jež jsou nebo budou zákony a nařízeními nebo rozkazy mých představených pro zachování veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti stanoveny, a povinnosti vojína, jež mně zákony a předpisy vojenskými jsou nebo budou uloženy a jež jsem vojenskou přísahou na sebe vzal, budu svědomitě plniti. Tak přísáhám!“

Prováděcí předpisy k zákonu o četnictvu, k § 20.

²⁸⁶ Srov. Klečáček, *c. d.*, s. 155-156.

²⁸⁷ Blaney, *c. d.*, s. 10.

za účelem udržení veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti, včetně zadržení vůdců, a k zákazu nebo rozpuštění schůzí byly podle shromažďovacího zákona při nebezpečí z prodlení oprávněny i četnické stanice.²⁸⁸ Potlačení každého shluknutí lidí, které hrozilo narušit veřejný klid a pořádek, patřilo k takzvaným obyčejným povinnostem četnictva a četnictvo bylo povinno zakročit a zjednat pořádek bez vyčkávání na zvláštní vyzvání představeného úřadu. Jednalo se především o nenadálé události. V jiných případech bylo četnictvo povinno sledovat vývoj událostí, které by k tomuto mohly vést, zejména situaci a chování dělnictva, a informovat o tom úřady, jež provedly potřebná opatření, například povolání oddílu četnictva. Tato připravenost byla klíčová kvůli možnosti povolání dostatečně silný oddíl, aby se zmenšila nutnost krajního prostředku užití palných zbraní.

Postup při útoku četnictva se zbraněmi, ať už se jednalo o jednotlivce, nebo zejména o soustředěný oddíl proti shluknutí lidu byly ve služebních předpisech rozebrány velice podrobně. Za zmínku stojí alespoň několik základních zásad pro získání představy o filozofii postupu. Kvůli předcházení nutnosti zásahu pomocí zbraní, který by představoval nebezpečí zranění či ztrát na lidských životech, měly proti shluknutí lidu zasahovat jen silné četnické oddíly. Předpisy pro postup četnictva v těchto situacích stanovily: „Chování četnictva řídí se ovšem podle dané situace a chování zástupu. V takových případech bude četnictvo vždy v menšině a jest třeba, již proto, aby se předešlo zbytečnému krveprolití, spíše uklidňovati, než jitiiti. Proto dokud nejde o násilí na osobách a majetku, nechť četnictvo nereaguje na malicherné poznámky a výkřiky a nezakročuje ihned pro nepatrné přestupky (např. urážky, pro které by jinak ihned na místě zakročilo). Zde jest více, než kde jinde třeba trpělivosti a nutno přikročit k ostřejším akcím teprve, když očividně odpor zástupu se zvětšuje.“²⁸⁹ K užití zbraně bez svolení nebo výzvy představitele okresního úřadu, byl-li přítomen a nebyla-li mu znemožněna úřední činnost, směl soustředěný oddíl na rozkaz svého velitele přikročit pouze tehdy, když byl napaden zbraněmi nebo chtěl dav, i beze zbraní, znemožnit jednotce její činnost a omezit osobní svobodu jejích členů.²⁹⁰

Riziko shromažďování lidí souviselo především s dělníky. Četnictvo proto mělo věnovat zvláštní pozornost událostem týkajícím se dělníků, které mohly ohrozit veřejný klid a pořádek, a také jejich schůzím. O příčinách nespokojenosti a chystaném větším propouštění mělo informovat služební úřad. Četník měl vůči dělníkům vystupovat způsobem „úctu a důvěru vzbuzujícím, z něhož mohli seznati nutnost a vážnou vůli státní správy, aby pořádek a bezpečnost byly udrženy a jenž by dělníku samému byl záštitou proti svádění a zastrašování agitátory, tj. oporou k ochraně jeho vlastního, jím správně chápaného zájmu“.²⁹¹ Vzhledem k problematičnosti dělnické otázky je však zřejmé, že ani sebelepší jednání četnictva nemohlo v této záležitosti přinést nějaký zásadnější výsledek. Jedná se o jednu z frustrujících kapitol činnosti četnictva, kdy tvořilo nárazníkové pásmo v boji ovlivňovaném nitkami z politického zákulisí.

Zmocnění politických úřadů k policejní činnosti nastoluje otázku možnosti zneužití této moci. Z povahy policejní činnosti zabráňující různým formám narušování veřejného řádu vyplývá fakt, že tyto orgány musejí mít jistou míru volnosti ve své činnosti, aby těmto jevům mohly úspěšně zabránovat. Nezbyvá než vzít na vědomí skutečnost, že „zločin je vždy o krok napřed“ a není

²⁸⁸ Vysvětlivky ke služební instrukci pro četnictvo, poznámka č. 386.

²⁸⁹ Tamtéž, odstavec č. 240.

²⁹⁰ Tamtéž, poznámka č. 245.

²⁹¹ Služební instrukce pro četnictvo, § 92.

možné zákonem postihnout všechny jeho formy, kterým je třeba bránit. Rozsah policejní pravomoci a ochrana občanů před zásahy, které by tuto pravomoc překročily, mohly být vytčeny „jen obecnými a nutně pružnými pojmy“.²⁹² Východiskem je stanovení krajních mezí, které nesmí tato pravomoc překročit, a také již zmíněné omezení této široké pravomoci jejím vytčením na defenzivní ochranu veřejných statků a v neposlední řadě též občanská práva zaručená ústavou a zákony.²⁹³

Zákonodárná moc, pocházející z volby občany, tedy byla kontrolním mechanismem výkonné moci, jejíž prostředky určovala normativní formou. Druhou stranou mince ve vztahu zákonodárné a výkonné moci byla nutnost zamezení vlivu politických stran na bezpečnostní složky. Političtí představitelé měli přístup k ovládnutí četnictva a policie jen přes pověřené správní úřady na základě platných norem. Tím měly bezpečnostní složky být, alespoň formálně, chráněny před politickou manipulací, a navíc tento systém umožňoval jejich kontinuální činnost i přes střídání politických stran u moci.²⁹⁴

Problematika účasti četnictva na politickém životě stojí vůbec za detailnější povšimnutí. Četnictvo, stejně jako armáda, obdrželo volební právo, a to jak aktivní, tak i pasivní. V tomto bylo Československo mezi evropskými státy jednou z mála výjimek. Československým politickým elitám se to zdálo výhodné, protože v armádě nebyly „nečeskoslovenské“ národnosti zastoupeny a v četnictvu jen zanedbatelně a strany předpokládaly zisk hlasů.²⁹⁵ Pro politickou agitaci mezi příslušníky těchto sborů platily určité omezující zásady. Politické strany, zejména levicové, je však nehodlaly respektovat, neboť se jednalo o neopominutelnou sféru vlivu, a navíc zde měla agitace živnou půdu kvůli různým problémům, kterým byly tyto sbory vystaveny.²⁹⁶ Četnická správa byla proto zaměřována i sledováním „plošného“ působení politických stran na četnictvo, například vyzýváním ke vstupu do strany nebo samozřejmě i řešením jednotlivých případů, kdy se četnictvo dostalo do kolize se zásadami nestranného vystupování, například účastí na akci politické strany.

Mezi těmito případy vyniká událost z konce července 1922, kdy se četnictvo v Popradě zúčastnilo akce konané komunistickou stranou. Velitel popradské expozitury odpověděl na dotaz generálního velitele četnictva, že se četnictvo zúčastnilo proto, aby si komunistická strana nevykládala neúčast četnictva jako stranictví a aby četnictvo vědělo, co se „tam mluví a děje“.²⁹⁷ Generální velitel četnictva nařídil zemskému veliteli, aby tomuto případu věnoval velkou pozornost a aby se exponovaný četnický štábní důstojník při své objíždce „zcela nenápadně“ informoval o chování četnictva u příslušných politických a soudních úřadů a podle výsledků šetření pak učinil případný návrh na přemístění dotyčných četníků. Podotkl přitom, že mu bylo v Čechách již několikrát hlášeno, že se různí agitátoři a řečníci komunistické strany vychloubali sympatiemi

²⁹² Neubauer, *c. d.*, s. 3.

²⁹³ Tamtéž, s. 3 a 5.

²⁹⁴ Macek – Uhlíř, *Dějiny policie a četnictva I.*, s. 15.

²⁹⁵ Koldinská – Šedivý, *c. d.*, s. 297.

²⁹⁶ Více viz kapitola „Snahy o politický vliv na četnictvo“.

²⁹⁷ NA. GVČ, k. 9, sign. 447dův./22, GVČ č. j. 447dův./22 ze dne 31. 7. 1922.

četnictva. Nepřikládá sice těmto zprávám význam, ale popradský případ „jej zarazil“.²⁹⁸

Pravidla účasti četníků jako vojenských osob na politickém životě měla svá omezení. Platil pro ně zákaz zapojování do činnosti politických spolků a organizací, ať už byly či nebyly úředně povoleny. Nesměli se zúčastňovat voličských schůzí nebo jakýchkoliv jiných politických schůzí a demonstrací, s výjimkou případů, kdy oni sami kandidovali do Národního shromáždění.²⁹⁹ Z postavení četnictva však vyplývala ještě větší omezení než pro vojsko, třeba v samotné účasti ve volbách. Zatímco vojáci z povolání v činné službě mohli volit v místě svého přidělení, pro četníky platila pravidla jako pro osoby civilní, tedy povinnost volby v místě svého bydliště. Ministerstvo vnitra nevyhovělo návrhu, aby dotyčným příslušníkům četnictva, kteří neměli volební právo v místě působnosti, byla poskytnuta dovolená, a to ze služebních důvodů, protože nepokládalo za vhodné v den voleb oslabovat mužstvo četnických stanic.³⁰⁰ Tato omezení samozřejmě měla jistou opodstatněnost v proklamovaných praktických a konkrétních potřebách výkonné služby.

Účast četnictva na politickém životě nicméně přinášela nemalé problémy i v základních zásadách fungování sboru. Četnická správa si jich samozřejmě byla vědoma a s velkou pravděpodobností tedy taktéž sehrávaly v jejich rozhodnutích určitou roli. Důsledky demokratizace, která přinesla spoluodpovědnost příslušníků výkonného státního aparátu za volbu politické reprezentace, a tedy jejich zapojení do politického života, znamenaly narušení jejich nestrannosti a posun jejich výhradního profesionálního zájmu o to, co „má být“, částečně i k tomu, „co by mělo být“, tedy k politice.³⁰¹ Konkrétní nebezpečí spočívalo ve zneužívání těchto veřejnosprávních vykonavatelů a jejich funkcí k politickému prospěchu a vlivu.³⁰²

Konkrétním příkladem problémů v této oblasti může být případ vrchního strážmistra, který byl přeložen kvůli aktivitám jeho manželky ve straně československých socialistů a sám „pochopitelně nemálo podléhal jejímu vlivu, čímž přirozeně podkopával si důvěru příslušníků ostatních politických stran, zvláště strany agrární“.³⁰³ Byl přeložen na výslovné přání tamního okresního přednosty, jenž byl členem agrární strany. Generální velitel četnictva uzavřel své šetření slovy: „Hlavní příčinou jeho přeložení byla tedy jeho paní a její politická činnost, která vrhala i stín na služební činnost vrchního strážmistra Soukupa, který v postavení velitele četnické stanice musí být v politickém ohledu naprosto nestranný a neodvislý. Jeho ponechání na místě bylo by v budoucnosti příčinou dalších možných stížností na jeho osobu, hlavně ze strany příslušníků strany agrární (...)“³⁰⁴

Další důsledky zapojení příslušníků četnictva do politického života budou blíže rozebrány

²⁹⁸ Tamtéž.

²⁹⁹ MZA. ZČV, k. 14, i. č. 194, denní rozkaz č. 2 ze dne 30. 1. 1919.

³⁰⁰ NA. GVČ, k. 3, sign. 118dův./20, MV č. 21732/20/13 ze dne 10. 4. 1920.

³⁰¹ Weyr, c. d., s. 8.

³⁰² Tamtéž, s. 9.

³⁰³ NA. GVČ, k. 9, sign. 375dův./22, GVČ č. j. 375dův./22 ze dne 12. 7. 1922.

³⁰⁴ Tamtéž.

v následující kapitole. Na tomto místě však lze předeslat, že v roce 1927 bylo četníkům a osobám ve vojenské činné službě volební právo odebráno. Odebrání volebního práva těmto sborům sice bylo navrhováno již dříve, ale naráželo na odpor levicových stran. Zapisovat do volebních seznamů se příslušníci četnictva a vojska mohli až po ukončení činné služby.³⁰⁵

Zpráva ústavně-právního výboru k vládnímu návrhu zákona o volebním právu příslušníků branné moci a četnictva pojmenovala veškeré pohnutky, které vedly k rozhodnutí o zrušení tohoto práva pro příslušníky obou sborů: „Výjimečné poměry, za kterých bylo volební právo osobám vojenským uděleno, zákonná opatření a nařízení vládní, jimiž mělo být zamezeno výtržnostem při aktivní účasti vojenských osob na volbách, dobrovolná veřejná dohoda politických stran o zdržení se politické agitace ve vojsku zdály se nasvědčovat tomu, že volební právo, případně účast vojenských osob na volbách nebude mít škodlivých vlivů na vojsko a neporuší základních principů jeho organizace a principů ideových, na kterých spočívá bezvýhradný a po výtce zásadní úkol služby vojska státu a pro stát. Pozorování, která však byla učiněna ve vojsku po udělení volebního práva osobám vojenským, ukázala, že především zklamaly tyto předpoklady samy. Výjimečné poměry budování státu nepřinesly do vojska zodpovědné vědomí důležitosti vážné účasti na této tvůrčí práci, nýbrž vojenská masa přijala volební právo ve velké většině jako možnost projevu a protestu proti těžkým povinnostem vojenským, které nesla na sobě pro zájem státu. Meze, uložené aktivní účasti vojenských osob na volbách zákonnými opatřeními a nařízeními, jako zákazy politických projevů, účasti na politických schůzích, táborech, demonstracích a průvodech, zákaz nošení politických odznaků atd., byly hromadně překračovány a všeobecně nebyly respektovány. Dohoda politických stran o zdržení se politické agitace ve vojsku nebyla dodržena a vojsko bylo vystaveno nejprudší agitaci stranické. Tím byl fakticky zlomen chráněný význam výjimečného postavení vojska ve státě a aktivní účast vojenských osob na volbách způsobila velmi těžké otřesení kázně, ducha a spolehlivosti branné moci Československé republiky (...)”³⁰⁶

³⁰⁵ Zákon č. 56 Sb. z. a n. ze dne 8. dubna 1927 o volebním právu příslušníků branné moci a četnictva. Sbírnka zákonů a nařízení státu československého, roč. 1927, částka 32. Praha 1927.

³⁰⁶ Archiv Poslanecké sněmovny, tisk 893. Zpráva ústavně-právního výboru k vládnímu návrhu (tisk 561) zákona o volebním právu příslušníků branné moci a četnictva.

SNAHY O POLITICKÝ VLIV NA ČETNICTVO

Četnictvo mohlo plnit svoji roli klíčové opory nového státního režimu za předpokladu, že bude profesionálně a nestranně konat svoji povinnost, tedy udržovat vnitřní bezpečnost. Situace nově vzniklých politicko-společenských řádů však byla komplikovaná konfrontací s mnoha různými opozičními proudy, do té doby nevídaného rozsahu. Ačkoliv bezpečnostní aparát měl stát proti změnám hájit, nebylo možné jej od těchto změn zcela odtrhnout. Četníci nemohli zůstat k dobovému dění „slepí a hluší“, a to tím spíše, že sami pocítovali řadu problémů a od nového řádu si slibovali změny ve svém postavení a řešení problémových záležitostí.

První signály ze strany četnictva, že očekává proměnu svého postavení odpovídající demokratickým poměrům, na sebe nenechaly dlouho čekat. Svoji roli jistě sehrál i nově přijatý zákon o četnictvu v Rakouské republice z 27. listopadu 1918, který změnil četnictvo na civilní strážní sbor. Od této chvíle přestalo být rakouské četnictvo součástí armády, nepodléhalo vojenskému soudnictví a spadalo výhradně pod civilní úřady.³⁰⁷ Podobné změny ve svém postavení očekávalo četnictvo i u nás. Za první signál mohlo považovat vyjmutí z kompetence ministerstva národní obrany a převzetí ministerstvem vnitra v listopadu 1918. V souvislosti s tím očekávalo, že dojde k přiblížení jeho postavení státním úředníkům. Slibovalo si od toho získání práv, kterých dosud nepožívalo, například možnost zřídit stavovskou organizaci, pomocí níž by četníci byli schopni prosazovat svoje požadavky a více ovlivňovat záležitosti sboru.

Na počátku prosince 1918 se v Praze konala schůze četnictva, na které byly vypracovány stanovy nové nepolitické stavovské organizace četnictva s názvem „Jednota Československého četnictva se sídlem v Praze“, která měla za cíl hájení stavovských a hmotných zájmů četnictva a povznesení jeho odborné úrovně.³⁰⁸ Této akce se zúčastnil i generální velitel četnictva.³⁰⁹ Stanovy byly zaslány prostřednictvím generálního velitelství ministerstvu vnitra k vyjádření,³¹⁰ ministerstvo však nijak nereagovalo.

V této době se nechali k pořádání různých shromáždění a debat s cílem formulace vlastních představ o podobě sboru a požadavků na četnickou správu strhnout i jednotlivci. Strážmistr Rudolf Branč oznámil přípisem generálnímu veliteli četnictva 24. prosince 1918, že na 29. prosince svolává schůzi četníků na okresní velitelství v Dačicích za účelem projednání svých návrhů týkajících se reorganizace četnictva.³¹¹ Generální velitelství četnictva reagovalo poučením strážmistra Branče, že dosavadní předpisy a instrukce, tedy i zákaz shromažďování, jsou i přes podřízení četnictva ministerstvu vnitra v plné platnosti. Dále bylo připojeno obligátní poučení, aby prosby a stížnosti

³⁰⁷ Ve všech ostatních záležitostech byla převzata ustanovení zákona o četnictvu z roku 1894 a také služební instrukce. Gebhardt, Helmut: *Die Gendarmerie in der Steiermark von 1850 bis heute*. Leykam Buchverlagsgesellschaft m. b. H., Graz 1997, s. 193.

³⁰⁸ NA. GVČ, k. 17, sign. sine, Presidium MV č. 11.707 ze dne 5. 6. 1925.

³⁰⁹ NA. GVČ, k. 1, sign. 236dův./19, ZČV pro Slezsko, č. j. 220dův./19 ze dne 1. 5. 1919.

³¹⁰ MZA. ZČV Brno, k. 89, i. č. 362, MV čís. 1333/1919/13b ze dne 22. 3. 1919.

³¹¹ NA. GVČ, k. 1, sign. 8dův./19; GVČ č. j. 8dův./19 ze dne 28. 1. 1919.

týkající se služebních záležitostí předkládal služební cestou.

Podobně vypadala situace ve vojsku, které rovněž očekávalo změny ve svém postavení, a tak v prosinci 1918 muselo ministerstvo národní obrany reagovat na dění ve vojsku rozkazy, jež byly vyhlášeny taktéž pro všechna velitelství a stanice četnictva.³¹² Zakazovaly svolávání schůzí aktivních vojáků a usnášení se na rezolucích týkajících se vnitřní vojenské organizace, například požitků a volby velitelů. Stejně tak nebylo povoleno organizování jakýchkoliv politických svépomocí a pořádání schůzí bez předchozího informování a souhlasu ministerstva národní obrany. Vzhledem k tomuto rozkazu oznámilo generální velitelství četnictva, že veškerá shromáždění mu musí být hlášena nejméně tři dny předem, aby mohla být předložena ke schválení ministerstvu vnitra. Shromažďovací zákon se totiž na četnictvo nevztahoval a pořádání schůzí četnictva bylo závislé na schválení ministerstva vnitra jako nejvyššího představeného četnictva.

Překotnost a nepřehlednost událostí a změn a nevyjasněnost poměrů komplikovaly činnost představitelů četnické správy, neboť bylo obtížné orientovat se v nových poměrech, což nahrávalo různým samozvaným důvěrníkům četnictva, kteří si byli této skutečnosti vědomi a snažili se jí využít. Svědčí o tom dotaz zemského četnického velitele pro Slezsko z května 1919, zda je přípustné zasilání různých svolání důvěrníků četnictva a jejich oběh u četnických stanic.³¹³ Generální velitel četnictva se nad tímto dotazem podívoval, protože veškerá činnost důvěrníků a funkcionářů byla v četnictvu zakázána. Zaslání dotazu mu bylo vysvětleno tím, že se jednalo o jména spjatá s návrhem první organizace, na které byl generální velitel četnictva přítomen, a tudíž měl dojem, že se i v případě této ankety jedná o záležitost podniknutou se svolením generálního velitele četnictva.

Četnictvo zůstalo v nevyjasněné pozici poměrně dlouhou dobu, protože přijetí zákona o četnictvu na sebe nechalo na rozdíl od okolních států poměrně dlouho čekat. Šlo především o zakotvení jeho podřízenosti příslušnému resortu a o otázku jeho vnitřní organizace a s tím souvisejících práv četníků. Mezitím se do záležitostí kolem četnictva vložili různí činitelé. Z politických stran se v otázkách četnictva angažovaly zejména Československá strana socialistická a Československá národní demokracie. V průběhu roku 1919 interpelovaly ministra vnitra ohledně charakteru organizace četnictva a s tím souvisejících otázek, které četnictvem hýbaly. Obě strany se shodovaly v preferenci varianty zcivilnění četnického sboru s odstraněním četnických důstojníků a podřízením četnictva politickým úřadům. Dále shodně požadovaly zajištění občanských práv pro četnictvo včetně zřízení stavovské organizace a také odpovídající úpravu hmotných poměrů. Odlišný je styl formulace účelů, proč tyto požadavky prosazovaly. Národnědemokratická interpelace byla postavena na ideálu všeobecné proměny postavení četníků v duchu demokratických

³¹² NA. GVČ, k. 46, č. j. 485 ze dne 16. 12. 1918, rozkaz Vrchního velitelství čsl. branné moci v Praze č. pres. 2322-discipl. ze dne 11. 12. 1918.

³¹³ NA. GVČ, k. 1, sign. 236dův./19, ZČV pro Slezsko, č. j. 220dův./19 ze dne 1. 5. 1919.

zásad, která by také obnášela poskytnutí občanských práv: „Četnictvo je ve svém jádru dobré a bude-li zbaveno toho rakušáckého systému, který z něho učinil pouhý stroj, vyplní jistě úkol, který ho v moderním státu čeká (...) četnický dorost musí být hned na počátku v jiném, lepším duchu vychován.“³¹⁴ Českoslovenští socialisté kladli důraz na otázku, zda bude četnictvo uspokojeno tím, že se bude moci „domáhat svých požadavků pomocí důvěrníků, kteří by měli právo jménem své odborné organizace na příslušných místech tlumočit svá přání a požadavky“.³¹⁵

Ministr vnitra na tyto interpelace odpovídal v tom smyslu, že otázka organizace služby je v přípravné fázi, tudíž ještě nemohl říci, jaký charakter bude četnický sbor mít, nicméně byl toho názoru, že četnická služba svou povahou rozhodně vyžaduje „výcvik podle vojenského vzoru a zavedení a udržování přísné disciplíny“.³¹⁶ Nehodlal však nic měnit na dosavadním podřízení četnictva politickým úřadům, kterým mělo zůstat řízení bezpečnostní služby ve státě. V otázce hmotných poměrů zatím, vzhledem k průběžné práci v této oblasti, nemohl dát nic jiného než příslib, že hmotné poměry budou upraveny odpovídajícím způsobem v poměru k ostatním státním zaměstnancům. Každopádně upozornil na to, že každý četník může služební cestou oznámit ministerstvu vnitra své návrhy a přání, a vyzýval k tomu, protože mu „nadmíru záleželo na uspořádání poměrů četnictva takovým způsobem, aby se mohlo s láskou a chutí věnovati namáhavé službě, nejsouc tíženo starostí o hmotné zájmy a důvěřujíc svým představeným“.³¹⁷ Z těchto odpovědí lze vycítit, že ministerstvo nehodlalo na dosavadních zásadách fungování četnického sboru nic měnit, i přes obtížnost jejich prosazení kvůli silnému postavení levicových stran ve vládě. Právě stavovská organizace v sobě skrývala potencionální nebezpečí proniknutí opozičních živlů do četnictva a uvolnění jeho vnitřních poměrů, které byly postaveny na kázni dané vojenskou organizací sboru a podřízenosti důstojníkům.

Činitelům, kteří se zajímali o vliv v četnictvu, lze pravděpodobně přičíst i aktivity s přímým dopadem na samotné mužstvo, pomocí nichž by si připravili půdu pro svoje záměry. O vliv na mínění četnictva se systematicky pokoušela periodika rozesílaná na četnické stanice. V červnu 1919 začal vycházet čtrnáctideník Bezpečnost. Po zákazu Bezpečnosti nastoupil od počátku roku 1920 na její místo časopis Četnický obzor, vydávaný se stejnou periodicitou. Vydávání časopisů zaštiťoval svou osobou Bohumil Mladý, četnický vrchní strážmistr ve výslužbě. Ke krytí těchto aktivit snad mohly posloužit organizace, spolky a hospodářské svépomocné podniky četnictva zakládané z iniciativy jeho samotného i jeho spolupracovníků. Zachytit lze zmínky o Záložně

³¹⁴ Archiv Poslanecké sněmovny. Tisk 573. 27. února 1919. *Návrh členů Národního shromáždění V. Votruby, prof. Dra Lukavského a soudr., aby bylo upraveno právní i hmotné postavení četnictva.*

³¹⁵ Archiv Poslanecké sněmovny. Tisk 1787. 3. listopadu 1919. *Dotaz člena Národního shromáždění Buřivala a soudruhů na ministra vnitra o stanovení zásad pro reorganizaci služby četnictva.*

³¹⁶ Archiv Poslanecké sněmovny. Tisk 1947. 26. listopadu 1919. *Odpověď ministra vnitra na dotaz člena Národního shromáždění Buřivala a soudruhů (tisk č. 1787) o stanovení zásad pro reorganizaci služby četnictva.*

³¹⁷ Tamtéž.

československého četnictva v Praze, která působila pravděpodobně od roku 1923, a Svépomocné záložně bývalých i nynějších příslušníků četnictva a jiných osob.³¹⁸ Na místě je však úvaha o financování těchto aktivit některou z politických stran, přičemž styl a rétorika by odpovídala nejspíše československým socialistům a spojitost se nabízí i s interpelacemi poslanců této strany, zejména Františka Buřivala a Huga Bergmanna, pronášenými v podobném duchu. Souvislost lze hledat i s časopisem *Zájmy československých státních zaměstnanců* s přílohou *Věstník československého četnictva*, který se odvolával na články *Četnického obzoru* na jedné straně a vystoupení politiků československých socialistů na straně druhé.

Ivan Bohata, publikující na konci sedmdesátých let minulého století své tendenční práce o bezpečnostním aparátu meziválečného Československa, tyto aktivity přisuzuje sociální demokracii, která „již v roce 1919 zaměřila pozornost na řadové četníky, stavěla se za jejich zájmy, které kladla do opozice proti důstojnickému sboru“.³¹⁹ Svoje tvrzení nepodkládá žádnými konkrétními důkazy. Bohužel, vzhledem k tendenčnosti celé práce ovšem nikoliv překvapivě, nepřistoupil k hlubšímu rozboru pramenů, které jej k tomuto závěru vedly.

Časopisy postavily svoji agitaci na protikladu mužstva a důstojníků. Přijetí zákona o četnictvu v dubnu 1920 totiž znamenalo potvrzení vojenské organizace četnictva a podřízenosti důstojníkům. Z toho vyplývaly záležitosti vojenské kázně, což znamenalo konec snahám o uvolnění poměrů v oblasti občanských práv četníků, zejména co se týče nadějí na založení stavovské organizace a možností sdružování četníků. Četnický obzor na svých stránkách neustále oživoval myšlenku stavovské organizace četnictva a přinášel argumenty pro její existenci. Především upozorňoval na odlišnost četnictva od ostatních skupin státních zaměstnanců, které své stavovské organizace povolené měly. Snažil se vyvolat v četnickém mužstvu pocit, že jsou státní správou chápáni jako méněcenní a že byli ošizeni o svá práva.

Jak již bylo naznačeno výše, aktivisté soustředění kolem časopisů se pokusili o ustavení několika četnických organizací. Oprávnění svých aktivit odvozovali od nezamítavého postoje ministerstva vnitra ke stanovám zasláným v prosinci 1918. Odvolávali se na interpretaci spolkového zákona, podle kterého platilo, že když nebyl spolek do čtyř týdnů od podání žádosti zakázán, mohl začít fungovat. Stavovskou organizaci se snažili suplovat vystupováním pod hlavičkou tzv. výkonného výboru československého četnictva, který prezentovali jako orgán zastupující všeobecné zájmy četnictva. Tento výbor vydával prostřednictvím *Bezpečnosti* a *Četnického obzoru* různá svolání k četnictvu nebo také vedl korespondenci s četnickou správou. Jeho existence samozřejmě nebyla nikdy oficiálně uznána.

³¹⁸ *Zájmy čl. státních zaměstnanců* – neodvislý list státního zaměstnanectva všech kategorií se stálou přílohou: *Věstník československého četnictva.*, roč. 22, 20. 4. 1925, č. 8, s. 6; NA. GVC, kart. 23, sign. 126dův./27.

³¹⁹ Bohata, c. d., s. 48.

Dalším způsobem, jak vyřešit, nebo spíše obejít zákaz ustavení stavovské organizace v četnictvu, bylo zřízení organizací lidí spjatých s četnictvem. Manželky a přátelé četníků se mohli sdružovat v Obci přátel československého četnictva. Obec měla svá periodika, kterými byly časopis *Zájmy československého četnictva* a *Československý četník*. Spolčovat se mohli také četniční vysloužilci. Již od roku 1907 působil „První zemský svaz četnických vysloužilců pro království české se sídlem v Praze“.³²⁰ Na konci roku 1918 měl však jen 150 řádných členů. Na valné hromadě v dubnu 1919 byl přejmenován na „První svaz československých vysloužilců pro československý stát se sídlem v Praze“. Tento spolek zaštiťoval vydávání časopisu *Bezpečnost* až do jejího zákazu v roce 1920.

Existenci Obce přátel československého četnictva však provázely vleklé nesrovnalosti ve finančních záležitostech, za které byl Bohumil Mladý ve funkci tajemníka spolku v listopadu 1923 obviněn a vzat do vazby.³²¹ Po něm do funkce nastoupil Alois Velhartický, který dle názoru členů nesvolával schůze a jednal podle své vůle. Bez svolání valné hromady se rozhodl spolek rozpustit a sám také jeho likvidaci provedl, aniž by bylo možné provádění finančních záležitostí kontrolovat. Bohumil Mladý označil působení Velhartického za trapnou periodu v existenci Obce a v prosinci 1926 oznámil konec činnosti spolku.³²² Zároveň oznámil, že požadavky výkonného četnictva budou nadále hájit list *Zájmy československých státních zaměstnanců* s přílohou *Věstník československého četnictva* a časopis *Četnický obzor*.

Nezůstalo jen u časopiseckých článků. Mezi nimi byly i texty, které vyzývaly k všeobecné pasivní rezistenci četnictva. Časopisy iniciovaly několik celorepublikových anket mezi četnictvem. Vyjadřovaly se k charakteru organizace četnického sboru, zřízení stavovského spolku a k otázce hmotných poměrů. Jejich výsledky pak měly být předány ministerstvu vnitra. Ministerstvo reagovalo vydáváním zákazů odpovídat na tyto ankety. Další formou podvratné činnosti těchto časopisů bylo sestavování memorand pro četnickou správu. V roce 1921 vznikl Pamětní spis tzv. výkonného výboru čs. četnictva, ve kterém byly shrnuty požadavky na četnickou správu. Jednalo se o „klasické“ požadavky a problémy, jako zřízení stavovské organizace, odpovídající platové ohodnocení, řešení nadbytku důstojníků a údajnou perzekuci četníků za podporování myšlenky stavovské organizace.³²³

Za zmínku stojí i memorandum Obce přátel četnictva z roku 1924.³²⁴ Vedle hmotných záležitostí poukazovalo na existenci mnohých předpisů, které označovalo za zastaralé a pro četnictvo ponižující, například výkazy na vedení stravného a čištění ubikací, výkazy k odebírání tabáku nebo povinnost četnických příslušníků hlásit se při dovolené na příslušné četnické stanici.

³²⁰ *Bezpečnost*, roč. I, č. 3, 4. 7. 1919, s. 4.

³²¹ *Lidové noviny*, 22. 11. 1923, s. 2 (odpolední vydání), 24. 11. 1923, s. 5 (ranní vydání), 26. 11. 1923, s. 1 (ranní vydání)

³²² *Zájmy československých státních zaměstnanců*, roč. 23, čís. 23, 5. 12. 1926, s. 8.

³²³ NA. GVČ, k. 6, sign. 259dův./21, Ministerstvo vnitra čís. 17855pres./21, s. d.

³²⁴ NA. GVČ, k. 12, sign. 439dův./1924, *Obec přátel četnictva*, č. j. sine ze dne 10. 8. 1924.

Poukazovalo na některé nesrovnalosti v pravomocích nad četnictvem, jež se stále děly, například využívání četnictva okresními politickými správami jako posílů. Otázky četnických důstojníků se memorandum dotklo alespoň požadavkem, aby byli vybíráni z řad četnického mužstva, nikoliv vojska.³²⁵ Chtělo také dosáhnout určitých ulehčení pro četníky ve výkonu služby, například zrušení pohotovostní služby, případně zavedení odměny za tuto službu, nebo zrušení nedělních obchůzek. Palčivým tématem byla rovněž výstavba četnických stanic kvůli stávajícím nedostačujícím a mnohdy k službě a bydlení nevyhovujícím prostorům. Memorandum upozorňovalo, že ministerstvo vnitra nereaguje na náměty podané četníky služební cestou. Kromě uznání přehmatů státní správy vůči četnictvu a neuspokojivého stavu četnických stanic byla většina požadavků memoranda zamítnuta jako neodůvodněná.

Pozoruhodným počinem bylo vydání několika publikací odborného charakteru i beletrie. Ve stejném roce jako Pamětní spis výkonného výboru, tedy v roce 1921, vyšel jako číslo jedna Knihovničky Četnického obzoru román „Soumrak četnictva“.³²⁶ Bohumil Mladý jej jako autor a vydavatel věnoval „Správě čs. četnictva za rámeček“. Námětem je příběh četníka z budoucnosti, na kterém ukazuje, jak opatření četnické správy způsobila úplnou nadvládu důstojníků nad četnictvem a zahlcení četnického mužstva vykonáváním úředních formalit na úkor služby. V mnoha postavách bylo možné rozpoznat tehdejší představitele četnické správy. Jako číslo druhé navázala 250stránková publikace „Úsvit československého četnictva – stavovská čítanka“ s mottem „Není zákona nad pravdu! Není síly nad spravedlnost!“ a věnováním: „Ježto ministerstvo vnitra, ani pan ministr vnitra, od roku 1920 nepřijali mluvčích výkonného četnictva, věnujeme tuto knihu oběma těmto činitelům ku laskavé pozornosti se slibem, že i napříště – nebude-li povolena volná, nepolitická, odborová organizace četnictva – budeme nuceni informovati čs. demokracii o poměrech v četnictvu knižními dílky.“³²⁷ Kniha přinášela podrobný rozbor hmotných podmínek, zdravotní péče, ubytování četnictva a samozřejmě také personálních podmínek včetně nepoměrného nárůstu počtu důstojníků oproti mužstvu. Porovnávala rozvoj četnictva s rozvojem státní policie a i jiných skupin státních zaměstnanců a upozorňovala na zanedbání četnictva oproti nim.³²⁸ Tato publikace měla být podkladem pro práci rozpočtového výboru parlamentu při projednávání otázek úpravy hmotného postavení četnictva: „Zaměstnanecká politika četnické správy jest ve své snaze po snížení životního minima výkonného četnictva povahy trvalé. Četnická správa klidně, bez pocitu odpovědnosti, přehlíží tu bídu výkonného četnictva (...) Chtěli bychom, aby četnická správa po

³²⁵ Podle § 18 zákona o četnictvu ze dne 14. dubna 1920, č. 299 Sb. z. a n. se četniční důstojníci doplňovali postupným povyšováním v četnictvu a přestupem důstojníků vojska, kteří měli nejvýše hodnost kapitána. Zmíněný požadavek memoranda pravděpodobně reagoval na převažování druhého způsobu kvůli nutnosti urychleného doplnění stavu.

³²⁶ Mladý, Bohumil: Soumrak četnictva. Satirický román četnické budoucnosti. Praha 1921. Více viz kapitola „Vnitřní poměry sboru“.

³²⁷ Kuchynka, Karel – Novák, Josef – Sirový, Václav – Mladý, Bohumil: *Úsvit čs. výkonného četnictva. stavovská čítanka*. Praha 1925, s. 13.

³²⁸ „Nepoměr“ mezi nárůstem počtu příslušníků policie a četnictva byl způsoben již zmíněným zákonem z března 1920, podle kterého mohla vláda zřizovat policejní úřady podle potřeby, aby mohla kontrolovat situaci i v místech, kde byla samospráva v rukou národnostních menšin a podobně. Do roku 1924 bylo zřízeno 22 policejních ředitelství a stanic a počet jejich zaměstnanců v roce 1922 přesáhl 7000, což byl čtyřnásobek stavu oproti říjnu 1918. Blaney, c. d., s. 142-145.

prostudování spisku uznala jej za mezník svých neudržitelných názorů, za hranici, za níž jíti nesmí, mají-li nastati jiné, zdravější časy pro výkonné četnictvo a službu bezpečnostní. Dosavadní základna četnické správy byla chybná. Vývoj jejím směrem vede ku nesvobodě, zotročení četnictva i občanů v zájmu překonaných idejí, na vrub zpátečnictví. Linie správy s ideálem zaostalého, nesvobodného četnictva bez jeho hmotného zajištění, přivedla výkonné četnictvo do mravní propasti a hospodářské zkázy (...)“³²⁹

Všechny tyto aktivity se snažily vyvolávat dojem své oficiálnosti, například podtitulem časopisu *Bezpečnost* ve znění „Odborný list československého četnictva a jeho vysloužilců“ nebo i takovými „detaily“, jako bylo používání razítka výkonného výboru. Dotyční činitelé dokonce neváhali oslovovat četnickou správu s nabídkami na spolupráci. V tomto případě to byla vůči četnické správě dvojsečná zbraň, protože se pochopitelně nemohla angažovat v podnicích, které byly soukromého rázu, a to ani v případě, že by jejich zřizovatelé nebyli ke svým aktivitám evidentně vedeni postranními úmysly. Musela tudíž spoluúčast na těchto podnicích, zaštiťujících se navenek ideou potřebnosti pro četnictvo, například na svépomocných hospodářských podnicích, odmítnout. V ten okamžik byla vystavena palbě kritiky vedené z těchto kruhů za nezáměr o záležitosti mužstva, nebo dokonce podkopávání iniciativ snažících se o jeho povznesení.

V červenci 1926 zahájila svoji činnost Svépomocná záložna bývalých i nynějších příslušníků četnictva a jiných osob.³³⁰ Členy mohli být činní i bývalí příslušníci četnictva a jejich manželky, ale i jiné osoby s tou podmínkou, že jejich počet nepřesáhne desetinu členstva. Představitelé záložny žádali ministerstvo vnitra, aby četnické správě povolilo spolupůsobit v záložně, a nabídli jí zastoupení ve výboru a v dozorčí radě. Ministerstvo reagovalo tím, že není oprávněno v zájmu soukromého podniku vydávat příslušníkům četnictva pokyny. Toho bylo na stránkách listu *Zájmy československých státních zaměstnanců* využito ke kritice, že „ministerstvu vnitra nezáleží na sociálních poměrech četnictva a za celou dobu existence republiky nevybudovalo žádný sociální podnik pro výkonné četnictvo“.³³¹

K šíření propagandy Četnického obzoru mezi širší veřejností a k vytváření dojmu o neudržitelnosti poměrů v četnickém sboru byl využíván i oficiální stranický tisk československých socialistů. Rétoriku Četnického obzoru přebíralo *České slovo* a v podobném duchu publikoval i jejich brněnský list *Socialistická budoucnost*, který byl silně prolegionářský a protidůstojnický.

O charakteru těchto článků si lze udělat představu například prostřednictvím článku *Českého slova* „Okolo četnictva“ z února 1922: „Poslední číslo Četnického obzoru, které tentokrát cenzorovou rukou šťastně prošlo, na to (...) jiné listy přinesly zprávy o panujících poměrech v čl.

³²⁹ Kuchynka a kol., c. d., s. 244 a 248.

³³⁰ NA. GVC, kart. 23, sign. 126dův./27.

³³¹ *Zájmy československých státních zaměstnanců*, roč. 23, č. 11, 5. 6. 1926, s. 5.

četnictvu (...) Časopisy tyto obírají se již po delší dobu několika pány, tj. správními důstojníky četnictva (...) a je v listech uváděno, že jestli tito brutální svoji taktiku nezmění, že budou nuceny poslanecké kruhy i širší veřejnost na jejich jednání upozorniti. Nechceme zatím došlé nám zprávy od různých žadatelů uveřejňovati, ale varujeme tyto pány, aby tak trpký úděl podřízeného jim mužstva ještě více neztěžovali a dalších takovýchto nepřístojných persekucí je ušetřili. Není možno za panujících poměrů u čsl. četnictva, aby četník mohl býti spokojen, když jest mu za jeho námahu a tělesné strádání odměnou jen arestem, degradací, vyhozením, k tomu prokurátorským vyšetřováním hrozeno, a tu není divu, že tak nutný zájem na službě trpí. Kdo se nechá dnes tak mravně snižovati a urážeti, jest jedině čsl. četnictvo, poněvadž každý jiný stav zaměstnanců by si podobné jednání od svých poručníků líbiti nedal.³³²

V jiném duchu reflektovala dění kolem četnictva strana národnědemokratická. Vyznačovala se věcnějším a serióznějším přístupem a v duchu svého stranického programu zaměřeného na vybudování silného státního aparátu navenek přímo odsuzovala nebezpečí plynoucí z politických vlivů na četnictvo. Nicméně právě v jejích snahách vyjít četnictvu vstříc v jeho požadavcích je zřejmá snaha získat vliv v tomto sboru, jenž byl pro naplnění jejího stranického programu zásadní. Postupně také opouštěla z tohoto hlediska problematickou ideu zřízení stavovské organizace četnictva, a namísto toho volala po podpoře požadavků četnictva z příslušných nadřazených míst četnické správy.

List Národní politika dne 21. dubna 1925 přinesl článek národnědemokratického poslance Dr. Lukavského o pokusech „zatáhnout četnictvo do politických vod“.³³³ Varoval, že četnictvo nesmí být, podobně jako armáda, zpolitizováno. Chápal obavy četnické správy, že by se zdánlivě nepolitické odborové organizace chytla některá politická strana, dle jeho názoru „nejvíce by si s kladením buněk pospíšila komunistická strana“. Upozorňoval na mnohem větší nároky na četníky oproti minulosti, nebo také na nárůst počtu nemocí z povolání a superarbitrací z důvodu neschopnosti ke službě a vůbec na nutnost řešení různých specifických problémů četnictva, a to nejen na půdě parlamentu, ale i přímo s mužstvem: „Četníci nemohou být ve svém veřejném, ale i soukromém životě tak volní jako jiní občané, je tedy nutno tím více respektovati jejich přání, pokud neodporují velkým úkolům státním (...)“³³⁴

Generální velitel četnictva se obával dojmu, který časopisy vytvářely svými zprávami nejen na veřejnosti, ale i na vlivných místech, kam byly pravidelně zasílány. To bylo ještě nebezpečnější, neboť vyvolávaly zdání, že se jedná o oficiální periodikum četnického sboru. Zaměřil se proto na budování protiváhy v odborném časopise četnictva, který by mohl „čelit zkresleným zprávám a útokům proti četnictvu a v ochranu brát ty, jimž je povinnost nade vše“.³³⁵ Konkrétně měl na mysli i publikování reakcí na vybrané nepravdivé články k poměrům v četnictvu v podvrátném tisku. Zpočátku našla četnická správa svoji tribunu v týdeníku československé armády Bratrství, nejprve formou příležitostných článků a od roku 1924 v podobě čtyřstranné přílohy s názvem Četnická

³³² NA. GVČ, k. 8, sign. 144dův./22, České slovo, 26. 2. 1922, s. 7.

³³³ NA. GVČ, k. 17, sign. 256/25.

³³⁴ Tamtéž.

³³⁵ NA. GVČ, k. 5, sign. 131dův./21, GVČ č. j. 131dův./21 ze dne 24. 9. 1921.

hlídka. Byla zde publikována pojednání k aktuálním otázkám nebo komentáře k normám a rovněž odpovědi na dotazy zasílané četníky. Četníci byli opakovaně vyzýváni, aby zasílali články, například o pozoruhodných příhodách ze služby nebo o průběhu interních slavností, ale i „kritiky míněné věcně k vybudování četnictva, jak bychom si ho všichni přáli“.³³⁶ Tyto výzvy k četnictvu se však nesetkaly s ohlasem a četníci časopis přijímali spíše apaticky pro jeho „sterilnost“ způsobenou tím, jak se jej četnická správa snažila vést v oficiální linii. Nereflekoval tedy dění v četnictvu požadovaným živoucím způsobem. Očekávaný ohlas nesklidil ani u představitelů politické správy. Časopis Bratrství jako vojenský list se v tomto okruhu nesetkal s přílišnými sympatiemi a Četnická hlídka zde byla vnímána jen jako trpěná „Popelka“.³³⁷ Svým rozsahem neumožňovala obsírnější uchopení aktuálních otázek četnictva a za zmínku stojí i markantní rozdíl grafického řešení „vojenské“ a „četnické“ části časopisu. Lepších podmínek se četnická správa i přes systematickou snahu dočkala teprve v roce 1931 s novým časopisem Bezpečnostní služba, který byl společný pro všechny bezpečnostní složky.

Vedle snah o nápravu poměrů ze strany četnické správy po „ideologické“ stránce pomocí tisku bylo v problémových otázkách třeba podniknout konkrétní kroky. Jedním ze způsobů řešení byla nabídka přestupu do civilní státní služby, a to k policejnímu sboru v Praze nebo kdekoliv v republice. S touto nabídkou přišla četnická správa v červenci 1919.³³⁸ Při přestoupení měla být prominuta čtyřletá povinná lhůta služby u četnictva a započítána veškerá dosavadní služební léta vojenská a četnická. Pozdější návrat do sboru četnictva byl ovšem vyloučen. Žádosti bylo možno podávat do září 1919. Zájem o tuto nabídku byl ovšem mizivý.

Četnická správa podnikala i kroky systémového rázu. Jako nejvhodnější způsob vyřešení požadavku stavovské organizace se nabízela její alternativa v podobě podpůrného fondu k sociální podpoře četnictva. Její základ měl tvořit podíl z bývalé „pokladny pro mužstvo četnické“ (Unterstützungskasse für die Gendarmeriemannschaft), kterou spravovalo bývalé ministerstvo zeměbrany. Vedle tohoto podílu byl pro zřízení fondu vyžádán i státní příspěvek. Masarykův četnický podpůrný fond byl zřízen v červenci 1923 a měl sloužit „jak hmotným, tak i stavovským a státoobčanským zájmům četnictva všech kategorií, a zejména mužstva“.³³⁹ Jeho členem byl každý příslušník četnictva, pokud se sám dobrovolně členství nevzdal. Fond poskytoval peněžitou podporu rodinám po četnících zahynulých ve službě a bezúročné půjčky příslušníkům četnictva při řešení vážných životních problémů.³⁴⁰

Klíčovým tématem pro uklidnění situace ve sboru bylo řešení hmotných podmínek četníků,

³³⁶ Tamtéž.

³³⁷ NA. GVČ, k. 11, sign. 292dův./23, ZČV pro Moravu č. j. 316dův. ze dne 26. 5. 1923.

³³⁸ NA. GVČ, k. 48, sign. 2642/19, MV č. 36.522/1919/13b ze dne 6. 7. 1919.

³³⁹ MZA. ZČV Brno, k. 89, i. č. 362, MV č. 1333/1919/13b ze dne 22. 3. 1919.

³⁴⁰ V roce 1929 byl fond nahrazen Masarykovým podpůrným a vzdělávacím fondem, který se vedle řešení sociálních otázek zabýval i podporou vzdělávání četnictva.

zejména velitelů stanic. Jednalo se totiž o živnou půdu pro přesvědčování četnictva, že bez zřízení stavovské organizace nic nezmůže. Tento problém měl mnohostranné důsledky. Vedle vlastních neuspokojivých existenčních podmínek četnictvo vnímalo také nepoměr v požitcích ve srovnání s vojskem a civilními státními zaměstnanci. Velice citlivý rozměr do celého problému navíc vnesl masivní nábor nových příslušníků četnictva a výrazné „omlazení“ četnického sboru. I když k jistým úpravám v platovém ohodnocení četnictva po převratu došlo, přinesly ve svém důsledku pro starší příslušníky znevýhodnění právě v porovnání s novými četníky. Zrušením tříd vrchních strážmistrů byli starší velitelé postaveni na roveň mladým a nezkušeným vrchním strážmistrům. Navíc se jejich finanční ohodnocení oproti podřízeným četníkům lišilo jen nepatrně, zatímco okresní četniční velitelé, s nimiž bývali na srovnatelné úrovni, si naopak finančně, ale i společensky polepšili přeřazením do důstojnické třídy. Tento problém nemohl být ponechán bez řešení, protože vrchní strážmistři byli klíčovými činiteli sboru, kterým byla svěřena výchova četnického dorostu a kteří měli bezprostřední vliv na mužstvo. Tato situace měla ještě jeden důsledek, a sice že podřízené mužstvo tolik neusilovalo o získání hodnosti vrchních strážmistrů, protože odpovědnost a zatížení touto funkcí neodpovídaly platovému ohodnocení.³⁴¹

Tato otázka se týkala přibližně počtu 3000 vrchních strážmistrů. Jejich situace byla řešena v průběhu roku 1921. Zemská četnická velitelství měla do konce července 1921 předložit zprávy o svých vlastních poznatecích a návrhy na řešení. Zemský četnický velitel pro Čechy dostal za úkol sestavit komisi z příslušníků sboru sloužících v Praze nebo nejbližším okolí, která se měla sejit k projednání výsledků ankety a do konce srpna 1921 předložit návrh ministerstvu vnitra.³⁴²

Vrchní strážmistři, kteří se 29. července 1921 účastnili ankety, podali návrh na zařazení do hodnostních tříd bez propůjčení důstojnického charakteru.³⁴³ Padly i návrhy na odstranění daného počtu hodin ve venkovní službě pro velitele četnických stanic a zavedení jednoho volného dne v měsíci. Provedení návrhů vyžadovalo 13 milionů Kč. Bylo konstatováno, že již za Rakouska neodpovídalo služební a hmotné postavení velitelů četnických stanic jejich služebnímu postavení a odpovědnosti. Po převratu sice náprava hmotných poměrů proběhla, ale vzhledem k úpravě služebního a hmotného postavení jiných kategorií státních zaměstnanců (oficianti, industriální učitelky, učitelky mateřských škol aj.) se velitelům stanic dostalo pouze nedostatečného ohodnocení.

Ani tato akce nebyla ponechána bez povšimnutí ze strany činitelů z okruhu kolem Bohumila Mladého, tentokrát ustavených jako Anketa organizace veřejných a státních zaměstnanců nižších kategorií v Praze (Bohumil Mladý jako člen představenstva).³⁴⁴ Zástupci chtěli být přítomni jednání komise, ale generální velitel četnictva jejich žádost zamítl s odůvodněním, že se jednalo o činitele stojící mimo četnický sbor. Zaslali tedy obsáhlý spis „Memoriál výkonného četnictva republiky československé vztahmo k vyřešení otázky jeho sociálního a hospodářského postavení“, aby byl předán komisi jako podklad k jednání.

³⁴¹ NA. GVČ, k. 5, sign. 5dův./1921, GVČ č. j. 5dův. ze dne 25. 2. 1921.

³⁴² NA. GVČ, k. 6, sign. 227dův./21, GVČ č. j. 227dův./21 ze dne 22. 6. 1921.

³⁴³ NA. GVČ, k. 6, sign. 227dův./21, ZČV pro Čechy, mjr. Reif ze dne 31. 7. 1921.

³⁴⁴ Tamtéž.

Plánované úpravy hmotného postavení velitelů četnických stanic byly počátkem roku 1922 zamítnuty s odůvodněním nutnosti úspor a z obav, aby se i jiní státní zaměstnanci nedomáhali výhod přiznaných vrchním strážmistřům v době, kdy se jiným kategoriím plat snižuje.³⁴⁵ V červenci byl nakonec přijat zákon upravující jejich požitky,³⁴⁶ snad pod vlivem varování před opětovným rozhořením snah o stavovskou organizaci četnictva. Další vývoj této otázky lze shrnout do konstatování, že pocity nespokojenosti s platovým ohodnocením přetrvávaly v četnictvu i nadále a jejímu vyřešení bránila i vleklá krize vedoucí až k restriktivním opatřením ve státní správě v polovině dvacátých let.

Ve zprávách generálního velitele pro ministerstvo vnitra týkajících se poměrů ve sboru bylo po oné první slibné vlně úprav hmotného postavení velitelů stanic cítit úlevu. I když k jistému zlepšení situace nepochybně došlo, lze jeho zprávy brát spíše jen jako zbožné přání, případně je na místě spekulovat o tom, do jaké míry šlo o snahu, jak ministerstvu dokázat, že opatření ve prospěch četnictva mají smysl, a ponouknout jej tak k dalším krokům. Aktivita podvratných kruhů totiž nikterak nepolevovala, což se brzy odrazilo v jeho dalších zprávách pro ministerstvo vnitra o poměrech v četnictvu. Dokonce přímo vyjádřil, že mu tato podvratná činnost znemožňuje dosáhnout cílů, které si předsevzal.³⁴⁷ Na druhou stranu je obtížné určit míru nespokojenosti samotného četnictva, respektive do jaké míry byla provokována a rozdmýchávána zájmovými skupinami snažícími se o vliv v četnictvu, a do jaké míry korespondovala se skutečnými pocity četníků. Generální velitel četnictva vyjádřil svůj pocit v této otázce tak, že „veškeré to kázni a pospolitosti sboru nebezpečné a proti nynější organizaci sboru namířené hnutí vychází jen z Prahy a že venkovskému četnictvu jsou z Prahy jen sugerovány ideje, tužby a myšlenky, kterým venkovské četnictvo převážně ani nerozumí“.³⁴⁸ Tento dojem v něm podpořily i diskuze s četníky o tom, jak si představují podobu a fungování případné stavovské organizace četnictva. Dostával prý neurčité odpovědi s odvoláváním se na Četnický obzor, ve smyslu rychlejšího vydávání předpisů, založení a vydávání odborného četnického časopisu, možnosti přednášení žádostí na lepší odborné vzdělávání, pořádání přednášek a dosažení hospodářských výhod pro sbor.³⁴⁹

Otázkou ovšem je, nakolik si četníci vůbec troufali se svými nadřízenými diskutovat o tolik ožehavé otázce stavovské organizace a o dalších svých problémech. Ministerstvo vnitra si bylo vědomo, že se k němu o tendencích v četnictvu nedostávají objektivní zprávy. Dle svého vyjádření

³⁴⁵ NA. GVČ, k. 8, sign. 162dův./22, GVČ, č. j. 162dův./22 ze dne 19. 3. 1922.

³⁴⁶ *Zákon ze dne 13. července 1922 čís. 232, jímž se upravují služební požitky četnických vrchních strážmistřů, kteří jsou veliteli stanic (okresů), nebo kteří konají rovnocennou službu četnickou.* Sbírnka zákonů a nařízení státu československého, ročník 1922, částka 80. Praha 1922.

³⁴⁷ NA. GVČ, k. 12, sign. 349dův./23, GVČ, č. j. 349dův./23 ze dne 20. 2. 1924.

³⁴⁸ NA. GVČ, k. 6, č. j. 260dův./21 ze dne 20. 9. 1921.

³⁴⁹ NA. GVČ, k. 5, sign. 5dův./1921, GVČ č. j. 5 dův. ze dne 25. 2. 1921.

zachytávalo „signály o rozhořčení a roztrpčení četnictva, o nespokojenosti s organizací sboru, o eventuální pasivní rezistenci a z denního tisku se dozvíдалo o různých stížnostech, aniž by však bylo spolehlivě informováno a mohlo zjednat nápravu“.³⁵⁰ Hlavní problém vidělo v tom, že pravidelná měsíční hlášení zemských velitelů o pozoruhodných událostech a poměrech (například o požitcích, kvalitě výstroje) nebyly výsledkem jejich vlastních pozorování, ale výtahem z hlášení podřízených velitelství, která byla k tomuto účelu vyžádána.³⁵¹ Navíc byly zprávy velitelů nápadně příznivé.

Problémy se získáváním informací četnickou správou však spočívaly i v dalších záležitostech. Ke generálnímu veliteli četnictva se totiž občas donesly i takové zprávy, že někteří velitelé vydali četnickým stanicím, které měly být přehlíženy, pokyny, aby příslušníci těchto stanic „zbytečně neobtěžovali“ generálního velitele s různými prosbami.³⁵² Stalo se i to, že jedno ze zemských četnických velitelství předložilo návrh na potrestání příslušníků sboru, kteří dle jeho názoru podali neodůvodněné stížnosti, tedy stížnosti týkající se jen jejich osobních záležitostí.³⁵³ Snažil se proto vysvětlovat, že je pro něj důležité, aby při přehlídkách vyslechl prosby nebo stížnosti jednotlivců, a udělal si tak přehled o atmosféře ve sboru a o životních podmínkách jeho příslušníků. Zdůrazňoval, že považuje za „mnohem lepší alternativu, když se záležitost, v které nebylo možné vyhovět, dotyčným vysvětlila, než když by se mělo tajit a dotyčný by pak získal pocit, že se mu krivdilo a že se nemohl u svých představených dovolat pomoci, protože to právě byla živná půda pro podvratné agitace“.³⁵⁴ Ministerstvo vnitra také při každé příležitosti zdůrazňovalo, že je možné podávat žádosti a stížnosti služební cestou, tedy přes své velitele až k příslušné instanci, která byla oprávněná rozhodovat. Tato procedura, vyplývající z tuhé disciplíny ve sboru a ze snahy zamezit nekontrolovanému úsilí o řešení vážnějších otázek a projevení názorů ze strany četníků, však svým dílem přispěla právě k odtržení četnické správy od názorových pochodů v četnictvu.

Prostředky četnické správy, jak zamezit vlivu těchto podvratných živlů, tedy byly značně omezené, a to jak v působení na četníky samotné a v komunikaci s nimi, tak i v potírání podvratných činitelů, neboť nitky alespoň částečně vedly z politického prostředí. Nejzazším prostředkem tedy zůstala represivní opatření při potírání následků. Zajímavou dohru měla žádost o ustavení stavovské organizace z prosince 1918. V roce 1924 a 1925 k tomu interpeovali ministra vnitra opět poslanci československých socialistů a národní demokracie. Interpelace znovu poukazovala na to, že ministerstvo vnitra se k předloženým stanovám nevyjádřilo, a tudíž by

³⁵⁰ NA. GVČ, k. 5, sign. 5dův./1921, MV č. j. 58746/1920-13 ze dne 4. 10. 1920.

³⁵¹ Tamtéž.

³⁵² NA. GVČ, k. 12, sign. 374dův., GVČ, č. j. 374 dův. ze dne 26. 7. 1923.

³⁵³ NA. GVČ, k. 6, sign. 260dův./21, GVČ, č. j. 250dův./21 ze dne 25. 9. 1925.

³⁵⁴ NA. GVČ, k. 12, sign. 374dův., GVČ, č. j. 374 dův. ze dne 26. 7. 1923.

organizace měla být považována za schválenou. Ale dotazovali se také na okolnosti přeložení četníků, kteří byli v této záležitosti činní. Celkem se jednalo o 27 četníků, kteří byli potrestáni přeložením nebo zamítnutím povýšení, případně přímo propuštěním ze sboru. Generální velitel četnictva zaslal ministru vnitra na jeho žádost vyjádření v tom smyslu, že nikdo z nich nebyl perzekvován pro snahu o nepolitickou organizaci, ale „překročil-li ovšem některý z nich meze platných předpisů a stal-li se svým jednáním ve službách myšlenky stavovské organizace četnictva nebezpečným pro udržení kázně a pořádku, bylo zajisté povinností nadřízených velitelství, aby příslušným opatřením, například disciplinárním trestem pro přestoupení předpisů nebo přemístěním ze služebních důvodů paralysovala zhoubný vliv na kázeň, ale opatření takové směřovalo vždy proti jednáním jednotlivců, která vybočovala z mezí platnými předpisy stanovených a proti způsobu, který nebylo lze uvést v soulad s pojmem kázně“.³⁵⁵ Při povyšování se dle jeho vyjádření dbalo na splnění podmínek pro povyšování a k propouštění docházelo jen na základě platných předpisů, a předcházelo mu tedy řádné soudní nebo disciplinární řízení ve smyslu platných předpisů. Při přemístění rozhodovaly důvody služební, diktované buď zájmem udržení kázně, nebo bezvadného chodu služby, a „nelze taková přemístění pokládati za pronásledování“.³⁵⁶

Četnické správě nezbylo než hledat oporu v důstojnících a vrchních strážmistrech, protože jejich spolehlivost a profesionálnost vynikala v kontrastu s urychleným náborem nových četníků, na které nemohly být kladeny odpovídající nároky a navíc nemohli projít tak kvalitním výcvikem a průpravou. Nejen z těchto důvodů, ale i kvůli atmosféře, ve které tito lidé vyrůstali, byli proto mnohem více ohroženi podvratnou agitací. Generální velitel četnictva v jednom ze svých pojednání k situaci v četnictvu uváděl názor, ke kterému došel na základě debat s veliteli stanic a okresními četnickými veliteli o vhodnosti zřízení stavovské organizace z hlediska nebezpečí vzniku a štěpení názorových proudů. Shodli se, že tehdejší neurovnané poměry nebyly vhodnou dobou pro utvoření této organizace, a to tím méně, že by při volbách důvěrníků přišel s vysokou pravděpodobností ke slovu jen mladý dorost, od kterého „kvůli jeho nezkušenosti a krátké služební době i nepochopení by se nedalo očekávat nic prospěšného pro stát a sbor“.³⁵⁷ Ve své podstatě však spočívalo řešení problému podléhání četnictva agitačním vlivům v obrácení pozornosti ke kardinální záležitosti, kterou přinesl přechod sboru do nových podmínek, a sice ke ztrátě pocitu prestiže a hrdosti příslušníkům sboru. Jeho poskytnutí by přinejmenším tedy alespoň podstatně eliminovalo vnímání určitých nepříznivých a problémových záležitostí, které byly příčinou nespokojenosti ve sboru.

³⁵⁵ NA. GVČ, k. 17, sign. Presidium MV č. 11.707 ze dne 5. 6. 1925.

³⁵⁶ Tamtéž.

³⁵⁷ NA. GVČ, k. 5, sign. 5dův./1921, GVČ č. j. 5 dův. ze dne 25. 2. 1921.

VNITŘNÍ POMĚRY SBORU

Přechod do nových poměrů nepřinesl četnictvu žádné velké organizační změny. Znamenal však posun ve vnitřních poměrech a vztazích sboru, složeného z profesionálních vykonavatelů státní moci a řízeného přesně danými pravidly fungování, navenek zdánlivě netečného a vůči okolnímu světu uzavřeného. Pro vnitřní prostředí sboru však bylo typické právě střetávání s pravidly danými pro jeho činnost a fungování, která z pohledu četníků omezovala je samé v jejich činnosti, případně jim přidělovala „zbytečné“ povinnosti. Vztah četníků k pravidlům a předpisům by se dal shrnout tak, že díky zkušenostem z každodenní praxe byla tato pravidla ve srovnání s důvtipem a vlastní iniciativou až na druhém místě: „(...) věděl jsem, že skutečný úspěch četnické služby nezakládá se jen na daných rozkazech, byť jich bylo sebevíce a byly sebestřísnější a podrobnější, ale že téměř každý služební úspěch četníka závisí především a z největší části na jeho vlastním podnětu a postřehu, iniciativě, zájmu a ctižádosti a také na důkladné znalosti všech předpisů (...)“³⁵⁸

Veškerá kritika a nespokojenost s vnitřními poměry četnictva pramenila z vojenské organizace sboru. Vojenská organizace sboru novému režimu vyhovovala, a protože se mu v nepokojích provázejících republiku po jejím vzniku prakticky osvědčila, nehodlal na ní nic měnit. Vojenská organizace četnictva znamenala pro jeho příslušníky zejména omezení některých jejich občanských práv a svobod. Argumentace proti ní byla postavena například na výhodách civilní organizace policejního sboru. Proti tomu četnická správa a příslušní činitelé poukazovali na to, že odstraněním jeho vojenské organizace, a tím pevné struktury a velení, by četnictvo „kleslo“ na úroveň strážníků a přišlo by o svoji akceschopnost založenou na údernosti a síle. Četníci se bránili, že na rozdíl od vojska slouží dobrovolně a není potřeba je tak sešněrovávat. Kázeň a dodržování jistých opatření vedoucích k odtržení četnictva od okolního dění, tedy zákaz politické činnosti a jakéhokoliv organizování, byly ze strany četnické správy zdůvodňovány nejen jako předpoklad pro úspěšnou činnost četnictva. Zároveň měly totiž být ochranou sboru v této době, která se vyznačovala rozkolísáním hodnot a snížením respektu obyvatelstva před zákonem, které „naopak čelilo namnoze se vši vypočítavostí a obratností zákonům a vládním nařízením (...) zjevy, že zloději a zběhové se chrání, jsou na denním pořádku“.³⁵⁹

Kázeň byla brána jako atribut četnictva, jak vystihuje například výrok plk. Jana Mrázka, budoucího generálního velitele četnictva: „Četnictvo musí býti vzorem kázně v každém ohledu a v každém čase, neb ono jest nositelem státní autority i do těch nejzazších samot naší mladé

³⁵⁸ NA. GVČ, k. 1041, i.č. 866.

³⁵⁹ NA. GVČ, k. 2, sign. 393dův./19, GVČ č. j. 393dův./19 ze dne 18. 9. 1919.

republiky.³⁶⁰ Samotný pojem kázně byl s ohledem na nové demokratické poměry definován jako „vědomé podřízení vůle vlastní vůli vyšší, vůli odpovědné (...) a jako hrdé vědomí vojína, že svoje potlačené sobectví dává bez omezení do služeb celku, a to že je lidsky dobré a správné (...) první podmínkou kázně je poslušnost představeným (...) kázeň vojenská není tedy úsluhou osobě rozkazujícího, není násilným činem velitele, nýbrž povinností zákonnou a občanskou (...) poslušnost ze strachu před trestem je ponižující a nedůstojná svobodného občana“.³⁶¹ Toto pojetí bylo postaveno na předpokladu, že pro „stát, který chce svým občanům zaručit svobodu, zabezpečit statky a dosažení jejich vyšších zájmů, a to všem stejnoměrně a spravedlivě, musí se každý jednotlivec ve prospěch ostatních a celku vzdát jisté části své svobody, teprve omezením libovůle a jakéhosi sobectví vzniká pravá svoboda (...) zvláště se to uplatňuje ve vojsku: jedinec nic, celek vše“.³⁶²

Nová idea kázně vycházela z konceptů T. G. Masaryka, který armádě, tedy vojensky organizovanému sboru, stanovil v demokratickém státě pevné a nezastupitelné místo. Svými stanovisky zároveň odlišil její význam pro stát demokratický a stát totalitní. Rozdíl spočíval v obraně demokracie oproti expanzivnosti totality, a tímto obhájil post armády v demokracii, s níž se existence a charakter armády mohly v jistém pojetí vylučovat. V armádě spatřoval nástroj na obranu demokracie a považoval ji za součást této demokracie.³⁶³ Předpokladem začlenění armády do systému a do plnění úkolů pro tento systém však byla ona zmiňovaná proměna „kasárenského ducha“ v „uvědomělou kázeň“, která měla být morálním imperativem ochrany státu.³⁶⁴ Dle jeho slov „také demokratická armáda žádá vojenské kázně, ale kázně, nikoliv mrtvého poslušenství, nýbrž kázně, vyplývající z přesvědčení, že konáte svou pravou občanskou povinnost k svému státu“.³⁶⁵

Konkrétně byly předchozí zásady přetvořeny například do následujícího rozkazu, který doputoval k vojákům od zemského vojenského velitelství pro Čechy v Praze v lednu 1919: „Vojáci! (...) Nejste více žoldáky militarismu, jste ochránci těžce vydobyté svobody a pořádku, bez něhož nemůže žít žádný stát, tím méně mladá naše republika. Máte-li býti záštitou pořádku – a proto a jen proto má národ své vojáky – musíte dbát především pořádku a kázně sami (...)“³⁶⁶

V reálné situaci však bylo na cestě za těmito ideály nutno překonávat celou řadu problémů. Poválečné poměry obecně přinesly zvýšenou kriminalitu, čímž „zmizel pocit bezpečnosti v širokých

³⁶⁰ NA. ZČV, k. 89, sign. 1002/20, GVČ č. j. 347dův. ze dne 22. 11. 1920.

³⁶¹ MZA. ZČV, k. 14, i. č. 198, denní rozkaz č. 38 ze dne 14. 12. 1921, Výtah z budoucího služebního řádu čs. vojska, § 3; *Rukověť branné výchovy (nižší stupeň)*. Praha 1937, s. 26.

³⁶² *Rukověť branné výchovy*, s. 24.

³⁶³ Koldinská – Šedivý, *c. d.*, s. 145-146. T. G. Masaryk nahradil ideou tzv. demokratické armády původní tendence k nahrazení armády milicí. Více viz kapitola „Převzetí četnictva ministerstvem vnitra a spory o jeho charakter“.

³⁶⁴ Koldinská – Šedivý, *c. d.*, s. 146.

³⁶⁵ *Rukověť branné výchovy*, s. 26.

³⁶⁶ NA. GVČ, k. 47, sign. 52/19, Rozkaz číslo 1 Čsl. zemského velitelství pro Čechy v Praze ze dne 3. 1. 1919.

vrstvách obyvatelstva, a to přispělo k celkové demoralizaci³⁶⁷. Demoralizace, projevující se nejen kázeňskými poklesky, ale i trestnými činy, se týkala samozřejmě i četnictva nebo vojska.

Vojenské justiční úřady upozorňovaly na nárůst trestní agendy, kterou nemohly zvládnout.³⁶⁸ V tomto období se objevovaly některé specifické kázeňské poklesky související například s překládáním četníků ze služebních důvodů na Slovensko a podobně.

Zemský četnický velitel na Moravě si také při svých přehlídkách povšiml nápadně velkého počtu dlouhých dovolených ze zdravotních důvodů a pobytů ve vojenských nemocnicích. Vyjádřil domněnku, že lékaři zřejmě brali ohled na přání dotyčných četníků, kteří měli být přiděleni, kam se jim nechtělo.³⁶⁹ Podobně upozornil také na dlouhá přidělení četnictva k nádražním velitelstvím (v Přerově a Olomouci trvajícím již od roku 1914). Dle jeho názoru tam mužstvo nebylo dostatečně zaměstnáno a odvykalo režimu četnické služby. Nádražní velitelství však prohlašovala tyto četníky za nenahraditelné. Opět připojil domněnku, že tak zřejmě činí na popud samotných četníků. Žádal o brzké vydání rozkazu, na jehož základě by toto mužstvo bylo uvolněno k běžné četnické službě, aby doplnilo mezery, které vznikly odesláním četníků na Slovensko.

Vedle jevů platných obecně pro celou společnost, které přinášely posuny hodnot a vnímání autorit, ohrožovalo kázeň v četnictvu několik specifických problémů, spojených zejména s urychleným nábořem velkého množství nových příslušníků četnictva. Již byly zmíněny komplikace související s nižší morální úrovní těchto četníků, znamenající nejen nižší spolehlivost a úroveň výkonu služby, ale i nárůst kriminality, nebo také problém vyšší sebevražednosti. Riziko problémů těchto četníků ještě představovalo poměrně nízké finanční ohodnocení, typické pro první roky služby.

Svá pozorování v tomto ohledu shrnul exponovaný štábní důstojník v Olomouci začátkem roku 1923. Poukazoval na situaci mladých četníků, kteří se „o překot žení bez haléře jmění a povolávají v život dívky, jimž sotva budou moci poskytnout dostatečné školní výchovy, často bydlí hůře než nouzově – v malinké podkrovní komůrce s jednou postelí, malým stolečkem a dvěma židlemi, není možné, aby mladý četník s 1000 Kč příjmu živil sebe a svou rodinu (...)“³⁷⁰ Sledoval případ mladého četníka, který se oženil bez jmění, i když jeho manželka byla také nemajetná. Tento četník žádal několikrát redaktora Četnického obzoru Bohumila Mladého, aby mu půjčil z nově založené četnické banky několik tisíc korun na zařízení. Tento případ nabízel otázku, zda bude zadlužený mladý četník zdatnou oporou státu, která musí za každou cenu odolat úplatkům.

Postupně sice k úpravám platů docházelo, ale poukazování na „omrzlost“ ve sboru a existenční problémy četníků byly pravidelnou součástí zpráv četnických velitelů o přehlídkách. Vedle nepřilíh překvapivé nespokojenosti s rozsahem těchto úprav je třeba všimnout si ještě dalšího rozměru, a sice upozorňování na opomíjení četnictva v platových otázkách ve srovnání s armádou. Četnictvo vnímalo svoje postavení vojensky organizovaného strážního sboru jako nevyjasněné ve

³⁶⁷ NA. GVČ, k. 48, sign. 2642/19, Presidium MV č. 10474 ze dne 25. 8. 1919.

³⁶⁸ MZA. B-72, k. 90, sign. sine, MV č. j. 2162/1919/VIa ze dne 25. 1. 1919.

³⁶⁹ NA. MV-SR, k. 467, i. č. 2496, sign. 17/2/25, ZČV pro Moravu, č. j. 4293 ze dne 23. 7. 1919.

³⁷⁰ NA. GVČ, k. 9, sign. 368dův./22, Exponovaný četnický štábní důstojník v Olomouci, č. j. 310dův. ze dne 9. 2. 1923.

vztahu vůči civilním a vojenským úřadům. Rozpor četníci cítili ve své vojenské organizaci na jedné straně a v odpírání různých hmotných výhod, které měli příslušníci československého vojska, na straně druhé.

„Vojenští gážisté měli vlastní jídelny, kde se mohli levně stravovat. Při onemocnění je zdarma vyšetřil vojenský lékař, nemocniční nebo lázeňské léčení měli za minimální poplatek. Četník si musel vydržovat kuchařku nebo se stravovat v hostinci. Lékaře, nemocnici nebo lázně si museli draze platit (...)“³⁷¹ Vlny nespokojenosti se zvedaly také vždy, když byla vojsku přiznána odměna či přídavek (například vánoční přídavek) a četnictvu nikoliv, případně v rozdílné výši pro vojsko a pro četnictvo.

Rozpory mezi četnictvem armádou v platových otázkách přetrvávaly i po úpravách této oblasti zmiňovanými zákony z roku 1920.³⁷² Četnictvo bylo sice považováno za „samostatný oddíl branné moci“ (podle článku V zákona ze dne 17. prosince 1862, čís. 8 ř. z. z roku 1863), ale branné předpisy považovaly příslušníky četnictva přímo za součást branné moci jen v případech, kdy například vykonávali vojenská cvičení nebo přešli za válečného stavu pod přímé velení vojska a podobně.³⁷³ Od toho se tedy odvíjelo přidělování hmotných výhod a příležitostných příplatků vojsku a četnictvu. Četnická správa však musela požadavkům četníků ohledně hmotných záležitostí čelit a řešit je, a proto navrhovala, aby byl u ministerstva národní obrany zdůrazňován vojenský charakter četnictva a jeho prospěšnost pro celou československou brannou moc. Generální velitel četnictva připomínal, jak zástupce ministerstva národní obrany ve státněřízeneckém výboru Národního shromáždění v březnu a dubnu 1920 kategoricky žádal, aby dosavadní vojenská organizace četnictva zůstala zachována, protože se ministerstvo národní obrany „nemůže v celostátním zájmu zříct spolupráce s tak osvědčeným vojensky organizovaným sborem, jako bylo četnictvo“.³⁷⁴

Dostatečným podkladem pro přiznání těch samých výhod pro vojsko i pro četnictvo měla být vojenská organizace četnictva daná jeho podřízením vojenským trestním zákonům a soudům a vojenskému služebnímu řádu. Četnictvo navíc podpíralo svoje požadavky argumentem, že jeho služba vyžaduje větší odbornost a je v době míru nebezpečnější než služba u armády. Nápravy se dovolávali i četniční důstojníci. Například zemští četniční velitelé označovali svoje postavení vůči společnosti za mnohem exponovanější, než tomu bylo u brigádních nebo divizních generálů, a v reprezentačním ohledu více finančně zatěžující, protože byli známí ve větších místech jejich

³⁷¹ NA. GVČ, k. 10, sign. 651, GVČ, č. j. 651úv./23 ze dne 8. 1. 1924.

³⁷² *Zákon ze dne 31. března 1920, čís. 218 Sb. z. a n., kterým se upravují hranice příslušnosti mezi ministerstvem vnitra a ministerstvem národní obrany.* Sbírká zákonů a nařízení státu československého, roč. 1920, částka 45. Praha 1920; *Zákon o četnictvu ze dne 14. dubna 1920, čís. 299 Sb. z. a n.* Sbírká zákonů a nařízení státu československého, roč. 1920, částka 56. Praha 1920.

³⁷³ Vysvětlivky ke služební instrukci pro četnictvo. In: *Rukověť četnictva.* Sestavil mjr. Josef Erhart. Praha 1937, odst. 139.

³⁷⁴ GVČ, k. 9, sign. 291dův./22, GVČ, č. j. 291dův./22 ze dne 20. 5. 1922.

služebních obvodů, tedy vždy po celé zemi. Oproti vojsku též zdůrazňovali fakt, že „až na dorost jsou zemským četnickým velitelům podřízeni vesměs zralí, dospělí mužové, kteří po výkonné vojenské povinnosti našli v četnictvu své životní povolání (...) vedení těchto mas inteligentních a odborně vzdělaných gážístů vyžaduje vedle pevnosti a přísné spravedlivosti též nad míru bohatou vlastní životní zkušenost, a jest úkolem těžkým a nad jiné odpovědným“.³⁷⁵ Své postavení a úkoly viděli tedy jako srovnatelné s veliteli vojska, ne-li dokonce náročnější.

Generální velitel četnictva měl před říjnovým převratem 1918 funkční přídavek ve výši 2000 K, a v roce 1924 ve výši 8004 Kč, což neodpovídalo hodnotě bývalého přídavku, nehledě k přídavkům pro civilní a vojenské hodnostáře na podobném postu. Zemský četnický velitel pro Čechy, který měl pod sebou 188 důstojníků a 5023 četníků, měl v roce 1924 funkční přídavek 5004 Kč, dříve 1800 K.³⁷⁶ Svoje postavení srovnávali s vyššími úředníky na ministerstvu vnitra, kteří však měli v platových otázkách většinou výhodu vysokoškolského vzdělání, a obdrželi tedy vysokoškolský přídavek, což byla jakási náhrada za provedenou nivelizaci platů. U četnictva se toto týkalo jen důstojníků zdravotní a justiční služby. Ostatní četníci neměli na tento přídavek nárok, protože vysokoškolské vzdělání nebylo podmínkou dosažení hodnosti důstojníka.³⁷⁷

V neposlední řadě četníci, a to jak mužstvo, tak i důstojníci, zdůrazňovali svá omezení na občanských právech, neboť jim nebylo dovoleno organizovat se, a měli tedy ještě méně občanských práv než vojáci, kteří se mohli organizovat ve svazu důstojníků a v jednotě dělesloužících rotmistrů. U četnictva se právo spolčování vztahovalo jen na legionáře a jejich legionářské organizace. V podstatě četníci své postavení shrnovali do konstatování, že z poměrů vojenského a úřednického stavu získali jen nevýhody. Vyjádření velitelů vyznívala v tom smyslu, že „kázeň tím sice neutrpěla, ale bylo znát jisté roztrpčení, protože to bylo proti očekávání, že každá služba bude na příslušných místech náležitě hodnocena“.³⁷⁸ Velitelé nicméně přesvědčovali o spolehlivosti sboru tím, že četníci jsou si vědomi, že „jsouce ustaveni k udržování veřejného pořádku, musí vždy a za každých okolností pořádek a kázeň mezi sebou udržeti“.³⁷⁹

Nespokojenost četnictva s hmotnými poměry a pocit opomíjení, jak ve srovnání s jinými skupinami státních zaměstnanců, tak i ze strany veřejnosti, byly projevy jeho poměrně palčivé sebereflexe v nových podmínkách. Poválečné proměny však způsobily posuny nejen v této sebereflexi četnictva jako celku, ale přinesly impulzy také do vztahů uvnitř sboru, zejména mezi mužstvem a důstojníky. Tomuto tématu věnoval svůj projev ministr vnitra Jan Černý při přehlídce u Zemského četnického velitelství v Brně v únoru 1922, který tuto problematiku shrnul v následujících větách: „(...) poměr důstojníků správních k výkonnému četnictvu musí být

³⁷⁵ NA. GVČ, k. 10, sign. 651, GVČ, č. j. 651úv./23 ze dne 8. 1. 1924.

³⁷⁶ Tamtéž.

³⁷⁷ Tamtéž.

³⁷⁸ NA. GVČ, k. 13, sign. 94, ZČV pro Slovensko, č. j. 307 ze dne 12. 2. 1924.

³⁷⁹ Tamtéž.

v demokratické republice zcela jiný, než tomu bývalo před převratem, ale zákonný podklad musí zůstat nezměněn (...) dnes jsou poměry těžší než dříve, poválečná psychóza zachvátila i četnictvo, ale stejně tak i jiné skupiny státních zaměstnanců, a především správní důstojník je povolán, aby zjednal nápravu (...) prostředky k tomu jsou různé – vedle strohé kázně je to povinnost důstojníka seznámit se s duší mužstva a to, aby dal vyniknout svému vzdělání a vědění, neboť distance mezi mužstvem a správním důstojníkem zůstala, zůstává a zůstane a spočívá v onom vyšším vzdělání a vědění (...)³⁸⁰

Postavení a místo důstojníka obecně vzalo v nových poměrech do jisté míry za své a bylo potřeba naplnit ideál důstojníka novým obsahem. Především hrozilo nebezpečí, aby „demokratický“ důstojník nebyl „všem pro smích“.³⁸¹ Jednu z možných variant odpovědi vypracoval v roce 1922 velitel 10. pěší divize československé armády gen. Eduard Kadlec v elaborátu „Stavovské vědomí co výron válečného řemesla (Aktuální studie k výchově čs. důstojnictva)“, ve kterém se přimlouval za posílení a obnovení kastovních prvků důstojnického sboru: „(...) až bude armáda zdemokratizována, již nebude k ničemu. Vojsko (...) je něco, co demokratičnost snese pouze pod přesně omezenou formou (...) Buď budeme militaristy, nebo vůbec nebudeme.“³⁸² Spíše však převládal názor, že pronikající demokratizaci poměrů do sboru četnictva, a podobně také armády, bylo potřeba nastavit jistý filtr, který by ji propustil v míře únosné pro tato prostředí. Její správné dávkování a směřování totiž naopak mohlo pro pojetí významu důstojníků, a tím pádem i kázně, přinést mnohá pozitiva, a dokonce je i posílit právě již zmiňovaným důrazem na uvědomělost oproti bezduchému militarismu.

Co se týče pojetí důstojníka, měl četnický sbor vedle nastíněných problémů obecného postavení důstojníka ještě některá svá specifika. Důstojníci četnictva byli totiž napadnutelní tím, že při přebírání do Československé republiky neprocházeli procesem prověřování, jako tomu bylo u armády zřízením Osobní a stížnostní komise. U četnictva byli důstojníci přebírání prakticky automaticky, samozřejmě kromě případů, kdy se dali do služeb samozvaných německých provincií a uprchli za hranice. Četnická správa to odůvodňovala tím, že četnických důstojníků byl jen malý počet a byli u generálního velitelství nebo u zemských velitelství „dobře známí“.³⁸³ Pokud proti nim bylo vzneseno obvinění pro protičeské nebo jinak nevhodné chování, mělo ministerstvo vnitra rozhodnout na základě soudního nebo administrativního šetření či výroku důstojnického shromáždění. Celkově by se dalo říci, že se ministerstvo vnitra snažilo příliš pozornosti na přítomnost bývalých příslušníků nepoutat.³⁸⁴ Tento poměrně pasivní přístup k prověřování bývalých

³⁸⁰ NA. GVČ, k. 8, sign. 128dův./22.

³⁸¹ Koldinská – Šedivý, *c. d.*, s. 301.

³⁸² Tamtéž.

³⁸³ NA. GVČ, k. 1, sign. 192dův./19, GVČ, č. j. 192dův./19 ze dne 15. 4. 1919.

³⁸⁴ Podobný přístup stát uplatňoval i vůči státní policii. Viz Blaney, *c. d.*, s. 140.

důstojníků lze vysvětlit nedostatkem nových vyškolených uchazečů o službu v četnictvu a také snahou zajistit kontinuitu četnického sboru ponecháním zkušených profesionálů.

Ivan Bohata vytvořil ve své tendenční práci ze sedmdesátých let minulého století teorii, že převzatí četniční důstojníci měli být prostředkem k ovládnutí četnického sboru. Ministr vnitra Antonín Švehla si dle něj „velmi rychle zajistil loajalitu důstojníků tím, že všechny, až na nepatrné výjimky, ponechal ve vysokých funkcích, že toleroval a později i kryl jejich rakušáckou minulost, a výhody, které plynuly z jejich funkcí, ještě zvýšil“.³⁸⁵

Za tímto přístupem četnické správy se skrývala také snaha zabránit nadměrné generační obměně, protože skokové omlazení sboru samo o sobě znamenalo neopominutelná rizika, nyní však ještě znásobená morálním stavem „válečné generace“. Přesto při doplňování a navyšování stavu četnictva k posunům v generačním složení samozřejmě dojít muselo, a to i v důstojnickém sboru. Tyto personální proměny, charakterizované nástupem mladších uchazečů do daných funkcí, než bývalo dříve obvyklé, přinesly nesoulad a obtíže, které patří k podstatným rysům existence četnického sboru po roce 1918. V rozporu mezi mužstvem a důstojníky díky tomu vynikl hlavně protiklad zkušeností získaných dlouholetou praxí ve službě a pouhého teoretického vzdělání.

Generální velitel četnictva podal v červnu 1920 návrh ministerstvu vnitra, aby k četnictvu nebyli přijímáni poručíci. Zdůvodňoval to tím, že v míru se dostal důstojník vojska k četnictvu teprve po šesti- až osmileté vojenské službě a byl v době důstojnické zkoušky asi třicetiletý. Po převratu se však u četnictva začali objevovat i poručíci a podporučíci dvacetiletí. Dle jeho slov „bylo vyloučeno, aby takový mladý důstojník bez veškerých zkušeností, bez prodělaného hlubšího výcviku (...) a ani zdaleka ještě nepochopující důstojnické heslo ‚přísným sám vůči sobě‘ dovedl či mohl vésti oddělení, skládající se ze starších a ve službě zešedivělých četníků (...); takový mladý důstojník není svým lidem ani vůdcem, ani učitelem (...), zkrátka on nevede svěřené mu oddělení, nýbrž je sám veden“.³⁸⁶ Jejich postavení bylo ještě neudržitelnější ve vztahu k převzatým výkonným důstojníkům, kteří vedli okresní četnická velitelství. Generální velitel četnictva navrhoval přijímat pouze kapitány nebo nadporučíky a byl „rozhodně pro to, aby nebyly činěny výjimky ani u legionářů“.³⁸⁷

Velitelé stanic však upozorňovali, že k ohrožení vnímání autorit u četnického mužstva vedla také samotná opatření četnické správy, zavádějící změny v jejich finančním ohodnocení a úpravy v hodnostech, kterými došlo k relativizaci rozdílu mezi jednotlivými hodnostmi a funkcemi. Velitelé se tím snažili podpořit zlepšení svého postavení, neboť úpravami v hodnostech došlo k zmenšení rozdílu mezi veliteli stanic a podřízeným mužstvem. V té době byla hodnost vrchního strážmistra příznávána až po desetileté službě u četnictva a velitelé stanic s kratší služební dobou měli takto stejnou hodnost jako četníci jim podřízení, což mohlo být dle jejich slov pro jejich autoritu

³⁸⁵ Bohata: *c. d.*, s. 48.

³⁸⁶ NA. GVČ, k. 3, sign. 155dův./20, GVČ, č. j. 155dův./20 ze dne 1. 6. 1920.

³⁸⁷ Tamtéž.

ohrožující.³⁸⁸ Nespokojenost vrchních strážmistrů byla umocněna navíc i tím, že vznikl velký rozdíl mezi nimi a okresními četnickými veliteli. Poukazovali na to, že tito výkonní důstojníci neměli žádné větší vzdělání a jmenování bylo „jen věci štěstěny jednotlivců“, zatímco velká část stejně nadaných vrchních strážmistrů zůstávala kvůli nedostatku míst stále gážisty bez hodnostní třídy.³⁸⁹

Frekventanti hodnostní školy pro velitele stanic u Zemského četnického velitelství pro Čechy podali v červnu 1924 na ministerstvo vnitra žádost o jmenování do hodnosti vrchních strážmistrů bez ohledu na počet služebních let.³⁹⁰ Zdůvodnili to tím, že „povaha služby a stálé nebezpečství, které přináší, v které možno jen četníku na četníka spoléhati, vyžaduje větší intimity mezi představeným a podřízeným, než-li kterékoliv jiné zaměstnání, a velitel proto nemůže zjednávat svoji autoritu odměřeným chováním nebo drastickými prostředky (hlášením sebemenších chyb na velitelství oddělení) (...); při vzájemné shodě je však kategorickým imperativem nejpřísnější kázeň, neboť jen ta zaručuje přesné plnění rozkazu (...) tuto kázeň, to skutečné a dobrovolné a vědomé podřízení vlastní vůle vůli vyšší, lze docílit jen lepší odbornou kvalifikací (která je dána absolvováním hodnostní školy) ve spojení různici se viditelnou hodností“.³⁹¹ Dodávali k tomu rovněž, že zvláště venkovské obyvatelstvo si všímá vyšší hodnosti.

Žádost se však zastavila již u generálního velitele četnictva, který ji zamítl s tím, že o záležitosti bylo již několikrát jednáno při schůzích u přednosta 13. oddělení ministerstva vnitra, a novelizace zákona byla vyloučena. Četnická správa spíše navrhovala nějakou prozatímní úpravu, jako například nějaké zástupné označení, přidání šňůr a podobně. Pro toto zamítavé stanovisko měla odůvodnění ve skutečnosti, že povolávání četníků s kratší služební lhůtou do hodnostní školy pro velitele stanic je jen přechodné, než se optimalizuje personální stav četnického sboru. Ministerstvo také argumentovalo tím, že by četníci povýšení tímto způsobem ztratili motivaci k bezvadné službě a hrozilo by také nebezpečí, že by se vzbouřili vrchní strážmistři jmenování podle stávajících pravidel.

Dle náhledu četnické správy byly pro autoritu velitelů a důstojníků a pro kázeň samotnou zase naopak mnohem nebezpečnější jevy související s chováním mladých velitelů, kdy řada problémů plynula z jejich nedbalosti. Bylo nápadné, že četníci vyšetřovaní kvůli nejrůznějším obviněním měli od svých představených dobré posudky, a mnoho deliktů tedy pravděpodobně zůstávalo utajeno. Trestní oznámení vůči četníkům byla stylizována nejasně, jako by byli „provinilci bráni v ochranu“, a menší poklesky nebyly stíhány s náležitou přísností.³⁹² Výjimkou nebyly ani případy, kdy proti předpisům jednali sami velitelé: „Četníci i velitelé chodí i v úředních hodinách v občanském oděvu a nosí do služby jiné než předepsané zbraně, nedodržují úřední hodiny a podobně.“³⁹³ Vůči těmto velitelům mělo být postupováno se vší přísností, včetně případného zbavení funkce.³⁹⁴ Tento krok však byl problematický kvůli nedostatku vhodných náhrad. Cesta nápravy spočívala v tom, že by veliteli stanic byli výhradně vybraní starší četníci

³⁸⁸ NA. GVČ, k. 14, sign. 357dův./24, ZČV pro Čechy, č. j. sine ze dne 15. 6. 1924.

³⁸⁹ NA. ZČV Praha, k. 89, sign. 1009, Velitelství četnického oddělení Jičín, č. j. 50dův. ze dne 19. 11. 1920.

³⁹⁰ NA. GVČ, k. 14, sign. 357dův./24, ZČV pro Čechy, č. j. sine ze dne 15. 6. 1924.

³⁹¹ Tamtéž.

³⁹² NA. GVČ, k. 12, sign. 400dův./23, Čsl. brigádní soud v Košicích, č. j. Btr. 9/23 ze dne 10. 2. 1923.

³⁹³ NA. GVČ, k. 6, sign. 247/20, GVČ č. j. 347dův./20 ze dne 24. 11. 1920.

³⁹⁴ NA. GVČ, k. 12, sign. 400dův./23, MV čís. 30.388/1923/13 ze dne 19. 6. 1923.

s praktickými i teoretickými zkušenostmi.³⁹⁵ Navíc to bylo prozatím těžko proveditelné a četnictvo muselo do tohoto stavu teprve „dospět“.

Mužstvo považovalo důstojníky za „neznalé praktické exekutivní služby“, a nemělo k nim proto důvěru.³⁹⁶ Výkonní četníci měli pocit, že důstojníci touto neznalostí ohrožovali fungování četnické služby, a tím hůře nesli kontroly ze strany těchto důstojníků. Stěžovali si na komisičnost provádění kontrol, což četnická správa dávala zase naopak za vinu mladí příslušníků mužstva, kteří byli „velkou měrou citliví a vykládali si každé ráznější zakročení představeného za osobní příkoří“.³⁹⁷ Krizovým momentem byly například první přehlídky, při nichž mladí důstojníci zjistili, že stav stanic neodpovídá očekávaným ideálům, a nechávali se pak strhnout k nevhodným výrokům na adresu osazenstva stanice, případně i k urážkám. Chyběla jim taktnost i v chování vůči výkonným důstojníkům, kdy měli dávat pozor i na takové maličkosti, jako je podání ruky, oslovení hodností a „chování důsledné, blahovolné a nelíčeně družné“.³⁹⁸ Chování mladých důstojníků však bylo problémem obecně i ve vztahu k veřejnosti a týkalo se i důstojníků armády. Důstojníci sami sváděli svoji nepopulárnost na nedostatek prostředků na sebe prezentaci. Vedení obou sborů odpovídala na tento argument ve smyslu, že „ukázněnost a slušnost nezávisí na výši příjmů jednotlivce“.³⁹⁹ Ze strany vedení opět nešlo než konstatovat, že mnoho mladých důstojníků bylo na počátku války ještě ve škole a za války, a zejména po převratu nebyl prostor pro jejich výchovu. Podepsal se na tom „demoralizující vliv války, rozvrat kázně po převratu a neporozuměná hesla o republikánské svobodě“.⁴⁰⁰

Zmíněná pnutí neponechaly bez povšimnutí časopisy *Bezpečnost* a *Četnický obzor*. Vztah mezi mužstvem a důstojníky se jim nabízel jako ideální téma pro jeho citlivost, s jakou bylo vnímáno ze strany řadového mužstva. Poskytovalo jim prostor pro podbízění se mužstvu. Časopisy zdůrazňovaly křivdy, které se mužstvu ve srovnání s důstojníky staly, a provokovaly k odezvě. Časopis *Bezpečnost* vycházel v době před vydáním zákona o četnictvu, a proto pro něj byla otázka vojenské organizace, a tedy i důstojníků, stěžejním tématem. Rétorika se nesla v tom duchu, že jen důstojníci se staví na odív a reprezentují sbor, zatímco řadoví četníci zůstávají opomenuti a není jim přikládán žádný význam: „(...) je možné, by desetitisícovému sboru byly dány normy dvouseťhlavou menšinou, která navíc byla vychována jednostranně stavovsky, nelidově a byrokraticky? Republika žádá všeobecnost, rovnost, podřízení se většině, opak je sabotáží demokracie, byrokratismem nebo bolševismem (...)“⁴⁰¹ Bylo také poukazováno na to, že důstojníci,

³⁹⁵ NA. GVČ, k. 12, sign. 400dův./23; Čsl. brigádní soud v Košicích, č. j. Btr. 9/23 ze dne 10. 2. 1923.

³⁹⁶ NA. GVČ, k. 7, sign. 514dův./21, Policejní ředitelství v Brně, č. 4072/pres. ze dne 27. 12. 1921.

³⁹⁷ NA. GVČ, k. 5, sign. 9/21, ZČV pro Čechy č. j. 111dův. ze dne 24. 1. 1921.

³⁹⁸ Tamtéž.

³⁹⁹ NA. GVČ, k. 6, sign. 128dův., GVČ č. j. 187dův./21 ze dne 19. 10. 1921.

⁴⁰⁰ Tamtéž.

⁴⁰¹ *Bezpečnost*, č. 1, 1. 5. 1920, s. 2.

kteří by měli mužstvo vzdělávat, mu často svými schopnostmi a způsobilostí nedostačovali: „Málokdo i ze zasvěcených věděl, kdo je to četník. Četník je státní zřízenec, u kterého končí veškerá nemožnost, násilí a strach. Nechce-li někdo uposlechnouti úřadu, pošle se naň četník. Hrozí-li někomu násilí, postaví se tam četník. A obává-li se někdo o svou bezpečnost osobní, nesmí se báti četník. Není zvláštním uměním pro zdravého, silného a ozbrojeného muže čelit násilí, ale čelit mu věcně a rozumně. Leckdy bývá i to nejprudší násilí zlomeno věcně dovedným způsobem a předejde se tím nedozírným následkům. K tomu je třeba vyškolení a povahy. Proto musí četník dostat vyškolení od zkušených a získat zocelení školou a zkušeností.“⁴⁰² Časopisy upozorňovaly, že uznání ze strany mužstva a jeho poslušnost si důstojníci můžou získat jen svými uznáníhodnými činy ve velení sboru: „Čsl. republikán-čtetník si dovede cenit řádného představeného. Doba, kdy údělem četníka byla otrocká poslušnost, minula, nyní si musí být každý představený vědom toho, že má co činiti s podřízenými zákona znalými a ve službě zešedivělými (...)“⁴⁰³ Tyto časopisy se snažily o vymezení bezpečnostní služby vůči militarismu, zejména zdůrazňováním dobrovolného rozhodnutí četníků pro výkon tohoto povolání, čímž měla odpadnout potřeba držet je „na uzdě“ přísnou kázní: „Co to je vojenská kázeň a k čemu je jí třeba ve vojsku? Není to nic jiného než potlačování kázně bázní. Je nutná ve sboru, který se shromáždí na rozkaz, tedy nedobrovolně. K čemu je však u četnictva, které si toto povolání zvolilo dobrovolně? Na to je pouze jedna odpověď – na nepřímou podporu militarismu a vojenského složení státu, proti kterému se právě pozdvihl celý svět (...) četníci v demokratické republice nepotřebují jako ochránci bezpečnosti a majetku státních občanů nad sebou militaristické knuty a také občané demokratického státu nad sebou nepotřebují četníky-vojáky.“⁴⁰⁴

V rámci Knihovničky Četnického obzoru dokonce vyšel již zmíněný román „Soumrak četnictva. Satirický román četnické budoucnosti“. Jeho pointou byla nepotřebnost a nesmyslnost existence důstojníků. Byl zde vylíčen příběh četníka Brousila, který následkem nemoci usne a probudí se po padesáti letech – v roce 1971. V této době byly sbory četnictva v Čechách a na Slovensku autonomní a vyvíjely se odlišnými způsoby. Zatímco v Čechách byl sbor zcivilněn, na Slovensku pokračoval v cestě vojenské organizace. Brousil byl zařazen ke službě na četnické stanici, a postupně se tedy seznamoval s fungováním četnictva na Slovensku. V té době již bylo do absurdity vyhroceno vše to, co kritizovali četníci právě na počátku existence Československé republiky. V první řadě se to týkalo množství výkazů, které četnické stanice vedly, například i proto, aby důstojníci nemuseli jednotlivé údaje „pracně“ dohledávat. Vyplňování formulářů po obchůzce tak trvalo déle než obchůzka samotná. Rapidně se navýšil počet důstojníků, z nichž každý měl přidělenou svoji speciální agendu. Správní důstojníci, jimž „předpisy vyhrazují činnost minimální, jsou nuceni udržovat zdání své nepostradatelnosti malichernými nápady“.⁴⁰⁵ Běžné bylo i to, že důstojníci četníky kárali na veřejnosti. Rovněž starší četníci neustále plísnilí své mladší kolegy, a toto napomínání bylo dokonce nařízeno četnickou služební instrukcí. Když se něčím provinil

⁴⁰² Bezpečnost, č. 12, 15. 11. 1919, s. 6.

⁴⁰³ Bezpečnost, č. 11, 15. 10. 1920, s. 84.

⁴⁰⁴ Bezpečnost, č. 11, 1. 11. 1919, s. 1; Bezpečnost, č. 5, 1. 8. 1919, s. 6.

⁴⁰⁵ Mladý, *Soumrak*, s. 96.

důstojník, nebyl přeložen on, ale všichni četníci, aby „neutrřela důstojnická autorita“. Od četníků se důstojníci odlišovali i v uniformě, a bylo zřejmé, že se četníků „štítily jako nečistoty“.⁴⁰⁶ Stranou nezůstala ani diskutovaná otázka výzbroje četnictva. V románu četníci vozili do obchůzky kanón, „ale protože patrona byla těžká, nechávali ji doma (...) efekt zůstane stejný, stejně nikdo neví, že kanon je prázdný, a výčitek si neděláme, vždyť celá žandarmerie je vedena našimi správními jen na vytírání očí naší poměrů neznalé veřejnosti (...) předpisy na nás vyžadují, abychom šli do obchůzky vyzbrojení jako elefant a přitom od nás požadují mrštnost“.⁴⁰⁷ Brousil měl také možnost srovnání se stavem v Čechách, kam byl nakonec přidělen dle své domovské příslušnosti. Důstojníci zde byli po zcivilnění sboru nahrazeni odborníky – vyšetřujícími soudci a právníky. K řešení sporů byla ustavena respektovaná instance důvěrníků. Důležitý rozdíl byl i v tom, že na stanicích visely v kancelářích obrazy četníků padlých ve službě, nikoliv podobizny nejvyšších důstojníků, jak tomu bylo na Slovensku.

V závěru byl předložen návod k řešení situace, zejména informováním veřejnosti a vlivných politických míst: „Nic nesmí být zatajováno, nic se nehanbi vypravovat, jak špatně s tebou představený nakládá, jak tebe nebo jiné zneužívá k privátním službám, jak bezpečnostní služba četnictva je pátým kolem u vozu a spočívá jen na nesmyslech a vytírání očí, odhal jim nerozum s nepotřebně vypěstovanou správou a švindl s kázní a disciplínou, ukaž zhoubnost a nespravedlivost propouštění četníka bez soudního rozsudku a hlavně nezapomeň vylíčit neschopnost četnických velitelů a nutnost, aby na těchto pohodlných, tučných a pěkně placených místech seděli právníci.“⁴⁰⁸

Problém správních důstojníků byl pro fungování sboru zásadní a neopominutelný. Ačkoliv články v Četnickém obzoru byly poplatné svému účelu rozněcovat nespokojenost ve sboru, byly líčené problémy důstojnictva založené na skutečnosti. Při nápravě tohoto stavu však četnická správa nemohla vystačit pouze s budováním nového ideologického rámce poslání důstojníků, a proto uvažovala o konkrétních organizačních záležitostech, které by dopomohly zvýšit erudici a celkovou úroveň správních důstojníků. Základním problémem byl nedostatek zkušených důstojníků správních, kteří by mohli obsadit všechna velitelství četnických oddělení. Důstojnický dorost mohl být vychován až v následujících letech. Generální velitel četnictva koncem roku 1921 jako řešení navrhoval dočasné omezení samostatnosti nezkušených důstojníků správních a jejich přidělení jako podřízených důstojníků k velitelům četnických oddělení.⁴⁰⁹ Po přechodnou dobu měl být snížen počet velitelství četnických oddělení, aby byla obsazena jen zkušenými správními důstojníky. Ohlasy zemských četnických velitelů byly vůči tomuto návrhu vesměs skeptické, především opět z těch důvodů, že mnozí velitelé stanic nebyli zkušenými četníky a u sboru sloužili krátce, a potřebovali tudíž nad sebou bezprostřední dohled a blízký dosah nadřízeného velitelství. Navíc bylo třeba vzít v potaz místní specifické problémy, například v pohraničních oblastech, kde bylo „ještě mnoho státu nepřátelských živlů, a v obvodě těchto oddělení byl navíc značný počet četníků německé národnosti, kteří se přes to, že konali službu svědomitě a nestranně, stávali terčem útoků a nařčení nevlasteneckého jednání, a bylo proto nutné, aby tyto případy řešil velitel, který byl

⁴⁰⁶ Tamtéž, s. 63.

⁴⁰⁷ Tamtéž, s. 94.

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 139.

⁴⁰⁹ NA. GVČ, k. 8, sign. 158dův./1922, GVČ č. j. 158dův./22 ze dne 10. 3. 1922.

o místních poměrech informován“.⁴¹⁰

Dalším návrhem generálního velitele četnictva bylo zapojení správních důstojníků do výkonné služby.⁴¹¹ To mělo spočívat v aktivní kontrole bezpečnostní služby, podobně jak to činili výkonní důstojníci, dále ve velení soustředěného oddílu četnictva o počtu nad padesát četníků a v účasti při pátrání po pachatelích závažných trestných činů, kdy by přispívali jako poradní orgán svými odbornými znalostmi, aniž by ovšem zasáhli do vlastního výkonu služby, tedy vyšetřování. Tyto úpravy neměly být proti principům stávajícího zákona o četnictvu a neměl to být zásah do principů četnické organizace. Ani v tomto případě se návrh nesetkal u zemských četnických velitelů s ohlasem. Obávali se zejména nepochopení ze strany podřízených četníků: „(...) naše duše česká jest samá opozice, naši lidé hned vidí odstrkování, máme sklon k radikalismu, není v nás ochota k podřízení se bezpodmínečnému vyšší autoritě (...), účast důstojníků správních na výkonné službě (vyšetřování případů) by neprospěla jejich autoritě, protože nemají osobních a místních znalostí (...), tamější na úspěchy žárlivý a žehrající četník by mi službu spíše ztížil, než ulehčil, ač dnes křičí, že já tuhle službu nedělám.“⁴¹² Nejdůležitějšími námitkami proti tomuto návrhu byly obavy, že by účast správních důstojníků v pátráních s pouhým hlasem poradním měla za následek znevažování a zlehčování této úlohy.

Pozornost bylo třeba směřovat k úpravě systému vzdělávání správních důstojníků. Také zde byl úhelným tématem nízký věk a velmi nedostatečné vojenské vzdělání a smýšlení nových správních důstojníků, což mělo za následek nedostatečný vliv na podřízené při udržování kázně a vojenského pořádku. Naopak se u nich projevovaly „moderní uvolněné názory na staré řády a stavovské povinnosti“, čímž působili částečně i na četnictvo.⁴¹³ Klasickým problémem byla převaha teorie ve vzdělávání bez důrazu na praktickou službu. Proto se objevovaly návrhy, aby důstojníci byli po absolvovaném výcviku zařazováni ke službě na okresním četnickém velitelství, aby měli možnost seznámit se blíže s chodem a s problémy služby: „(...) jde hodně o praktické zkušenosti a příhody starších důstojníků, které nejsou v žádné knize obsaženy.“⁴¹⁴ Generální velitel četnictva uvažoval o znovuzavedení písemných úloh pro správní důstojníky a také o pořádání přednášek za účelem zvyšování odborné úrovně těchto důstojníků. Tyto aktivity byly přerušeny vypuknutím 1. světové války.⁴¹⁵ Obojí však zatím nebylo proveditelné vinou neustálých poměrů, které důstojníkům nedovolovaly věnovat se těmto záležitostem.

Ke způsobům jednání a k přístupu důstojníků k mužstvu samozřejmě nešlo dát nějakou univerzální radu. Pokyny pro důstojníky a velitelství sahaly třeba až k výslovnému zmocnění

⁴¹⁰ NA. ZČV pro Čechy, č. j. 1484dův./21 ze dne 19. 12. 1921.

⁴¹¹ NA. GVČ, k. 9, sign. 312/22, GVČ č. j. 312dův./22 ze dne 25. 5. 1922.

⁴¹² NA. GVČ, k. 10, sign. 636dův./1922, ZČV pro Čechy č. j. sine ze dne 10. 11. 1922.

⁴¹³ NA. GVČ, k. 5, sign. 30/21, ZČV pro Podkarpatskou Rus, č. j. 19dův. ze dne 25. 1. 1921.

⁴¹⁴ NA. GVČ, k. 5, sign. 30/21, ZČV pro Čechy, č. j. 90dův. ze dne 21. 1. 1921.

⁴¹⁵ NA. GVČ, k. 5, sign. 30/21, GVČ č. j. 117dův./21 ze dne 25. 3. 1921.

k „nejdůraznějším donucovacím krokům, kdyby se ve snaze po znovuzavedení kázně setkali se zlovolnou neochotou nebo zatvrzelým nedorozuměním“.⁴¹⁶ Nesměli být shovívaví k pokleskům, avšak udržování kázně pouhými tresty nebylo vhodné nejen kvůli dobovým poměrům, ale přirozeně ani kvůli udržení fungování sboru. Spíše se hledaly cesty směřující k vytváření prostředí vzájemné důvěry a uznání. Důstojníci v tom sehrávali klíčovou roli, protože právě oni „měli výchovnou činností a příkladným sebezapřením vypěstovat pospolitost, jednotnost a spolehlivost a působit, aby zájmy vlastní byly podřízeny zájmům vlasti a služby“.⁴¹⁷ Vedle nezbytných odborných schopností a znalostí měla být jejich hlavním předpokladem k získání důvěry a vážnosti podřízených „účast na jejich životě“.⁴¹⁸ Za zmínku stojí postřeh samotných četníků týkající se rozdílů ve vnímání povinnosti mezi bývalou monarchií a novými poměry. Bývalý přístup – „musí být požadováno nemožné, aby bylo dosaženo možného“ – měl být změněn, protože vedl jen k tomu, že četníci nezvládnutelné povinnosti šidili.⁴¹⁹ Tento „špatný systém pro výchovu charakterů“ měl být nahrazen tím, aby se „požadovalo možné, a na tom možném trvalo“.⁴²⁰

Budování osvěty v otázce důstojníků se ujal časopis *Bratrství*, v němž k tomuto tématu vycházelo mnoho článků. Ideu existence a poslání důstojníků, a potažmo i celé vojenské organizace, postavil na následující myšlence: „Dřívější důstojník byl proto, že byl císař. Náš důstojník je, poněvadž je národ, a tím spíše, že tento národ má stále silné nepřátele (...)“⁴²¹ Důstojníci tedy měli být nositeli československé myšlenky a v tomto smyslu budovat ducha sboru.⁴²² Častokrát byla opakována a vysvětlována idea důstojníka jako učitele a vůdce mužstva. Vztah důstojníků k mužstvu musel být „mravní, nikoliv mechanický, a upřímný, moderní důstojník měl být kamarádem vojáků, v tom spočívala hodnota demokratické odkrytosti a přímosti“.⁴²³ Oni sami měli svoji pověst, jednání a vystupování založit na svědomitosti, v čemž spočívala jejich „důstojnost“.⁴²⁴ Zároveň bylo apelováno i na četníky a na jejich smysl pro konání povinností, protože jejich zanedbáváním vlastně důstojníky ponoukali ke kontrolám a následným opatřením: „(...) důstojník si rád odepře prohlížení oděvu a podobně, když ví, že na to které mužstvo je spolehnutí a má vše v pořádku, a úpravy nejsou dělány na poslední chvíli.“⁴²⁵

Stěžejní částí činnosti důstojníků a jejich nástrojem působení na mužstvo bylo provádění přehlídek, jejichž účelem byla nejen kontrola, ale zároveň i poznání skutečného fungování stanic, a hlavně osobní seznámení s jednotlivými četníky: „Při správném výkonu přehlídkové služby se musí

⁴¹⁶ MZA. ZČV Brno, k. 90, MV č. j. 2162/1919/VIa ze dne 25. 1. 1919.

⁴¹⁷ NA. GVČ, k. 5, sign. 5dův./21, MV č. 58746/1920/13 ze dne 4. 10. 1920.

⁴¹⁸ Tamtéž.

⁴¹⁹ Mladý, Bohumil (red.): *Četnické humoresky I.*, Knihovna Četnického obzoru č. 6, Praha 1929, s. 75.

⁴²⁰ Tamtéž, s. 76.

⁴²¹ *Bratrství*, roč. 1, číslo 19, 10. 4. 1919, s. 2.

⁴²² *Bratrství*, roč. 1, číslo 23, 15. 5. 1919, s. 2.

⁴²³ Tamtéž.

⁴²⁴ *Bratrství*, roč. 3, číslo 19, 3. 3. 1921, s. 6.

⁴²⁵ *Bratrství*, roč. 4, číslo 28, 1. 6. 1922, s. 2.

představení dopodrobna seznámit s veškerými svými podřízenými, zevrubně poznat poměry služební i soukromé, tužby, zájmy a názory mužstva, musí se snažit v rámci své působnosti odstranit nedostatky. Nezbytným předpokladem vykonávání moci představeného je získání důvěry a vážnosti (vlastním příkladným životem, vlastní inteligencí a odbornou znalostí, účinnou a starostlivou účastí na životě všech podřízených).⁴²⁶ Tato znalost poměrů, kontakt a vliv na mužstvo jim měly umožnit „zabránit nespokojenosti, vyvolané jednak neznalostí pravých poměrů, jednak nesprávným a mylným výkladem. Jedna z nejtěžších úloh vojenských představených je rozeznání, zda včasným a náležitým poučením a instruováním nedosáhnou příznivějších výsledků než potrestáním, nesmí však být shovívaví vůči žvlům, kteří nepochopili svůj úkol a účel a nedbali poučení a výstrahy a svým jednáním a vystupováním narušují poměry ve sboru.“⁴²⁷

Celé nové paradigma důstojníka shrnovalo následující vyjádření exponovaného štábního důstojníka v Plzni v anketě věnované tématu důstojníků: „Správní důstojník je intelektuálním nositelem četnictva, duch četnického sboru. Od jeho charakteru, vlastností, vzdělání, vědomostí a schopností se odvíjí nejen vedení a úroveň četnictva. Má být vůdcem sboru, vojenským představeným, spravedlivým soudcem svého podřízeného v různých záležitostech osobních i služebních, učitelem a vychovatelem, a to na základě demokratického, republikánského smýšlení (...) mravnost a poctivost, upřímnost a vzájemná úcta jsou pilíře důstojnického sboru.“⁴²⁸

Téma vztahu mužstva a důstojníků bylo pro popřevratové poměry asi nejpříznačnější, nicméně proměny se dají sledovat i v dalších oblastech. Vedle mravní a odborné výchovy měla neméně významné místo výchova osvětová.⁴²⁹ Někteří činitelé četnické správy poukazovali na nedostatek prostoru, který byl v četnictvu na rozdíl od vojska věnován osvětové výchově, a vlastně obecně na to, že tehdejší výchova mužstva neodpovídala duchu a potřebě státu. Dle názoru špiček četnického sboru zaostávala osvětová výchova v četnictvu za vojskem ve všech ohledech. Příčinu spatřovali v tom, že kvůli intenzivní odborné přípravě už nezbýval žádný prostor na další vzdělávání, tedy ani osvětové, a v četnictvu chyběli též osvětoví činitelé. Situace se zlepšovala jen postupně. Instituce osvětových referentů u četnictva byla zřízena v roce 1921, ale například u zemského četnického velitelství v Brně zapustila hlouběji kořeny teprve v roce 1923. Jejich činnost spočívala v iniciativních návrzích „k rozšíření všeobecných vědomostí četníků v každém směru, k pochopení politické situace dneška, k poznání vlastivědy, utužení pospolitosti, k přátelskému sblížení a k pravému státnímu vlastenectví“.⁴³⁰ Měli seznamovat frekventanty školy četníků na zkoušku se všemi místními historickými a stavitelskými památkami, organizovat

⁴²⁶ NA, GVČ, k. 5, sign. 5dův./1921, MV č. j. 58746/1920-13 ze dne 4. 10. 1920.

⁴²⁷ Tamtéž.

⁴²⁸ NA, GVČ, k. 5, sign. 30/21, Exponovaný štábní důstojník v Plzni, č. j. 9dův ze dne 25. 1. 1919.

⁴²⁹ NA, GVČ, k. 6, sign. 142dův./21, GVČ č. j. 142dův. ze dne 15. 4. 1921.

⁴³⁰ Výnos MV ze dne 15. 11. 1921 čís. 30.091-13-21.

návštěvy obrazáren, muzeí, továrních podniků a hromadné návštěvy osvětově cenných a poučných představení v divadlech nebo kinech. Jednou z jejich nejdůležitějších povinností bylo zabezpečování knihovny. Ministerstvo vnitra povolilo zřídit u doplňovacích oddělení čítárny koncem roku 1923 „ke zpříjemnění pobytu příslušníků velitelství ve volném čase k ušlechtilé zábavě, ale i k pěstování družnosti a pospolitosti“.⁴³¹ Na vybavení čítáren přispívalo stanovenými obnosy a byly rovněž pořádány sbírky mezi četníky.⁴³² V následném období začala fungovat služba zasilání knih na četnické stanice, na což ministerstvo vnitra taktéž přispívalo paušály.

Četnická správa přistoupila k některým opatřením vedoucím k uvolnění poměrů ve sboru, respektive k jejich přizpůsobení nastalé situaci. Změny se týkaly osobního postavení četníků a jejich cílem bylo změnit zastaralé poměry, z nichž některé byly pro četníky ponižující. Například bylo navrženo odstranění hospodářských knih (Wirtschaftsbuch) na stanicích, do kterých četníci zaznamenávali své účty, což bylo chápáno jako omezení možnosti volného nakládání s penězi.⁴³³ Významným počinem bylo povolení civilního oděvu mimo službu. Generální velitel četnictva musel čelit hlasům volajícím po zrušení tohoto ustanovení, protože se objevily obavy z ohrožení kázně a také autority sboru u veřejnosti a bylo to označováno dokonce jako útok na vojenskost sboru.⁴³⁴ Oponoval tím, že „stojíme dnes jaksi na přelomu dějin – jiný duch, jiná doba, proto nelze na dnešní poměry nejen u četnictva, ale vůbec, klást měřítko dob předválečných a nelze se vymykat prostředí, ve kterém žijeme“, a navrhoval řešit prohřešky případ od případu.⁴³⁵

Výrazným projevem nových poměrů byly i snahy zřídit nové orgány v četnickém sboru. Generální velitel četnictva navrhl ministerstvu vnitra v prosinci 1921, aby byl v četnictvu zřízen poradní sbor k projednávání důležitých otázek sboru jako celku.⁴³⁶ Byl by k dispozici ministerstvu vnitra, ve výjimečných případech s výslovným souhlasem ministerstva také generálnímu veliteli četnictva. Členové by byli voleni, jednalo by se o pět důstojníků a od každého zemského četnického velitelství jednoho vrchního strážmistra a jednoho strážmistra. Zvláště zdůraznil, že by tím ministerstvo získalo možnost poznat bezprostřední názory odborníků na danou záležitost. Sbor by fungoval tak, že by ministerstvo vnitra předem stanovilo otázky k projednání a členové sboru by přijeli již s připravenými návrhy. V podstatě by to neznamenal žádný průlom, jen pozměnění imperativně svolávaných anket v jakousi stálou anketu, přičemž by bylo umožněno i mužstvu, aby

⁴³¹ NA. GVČ, k. 12, sign. 627dův./23, MV čís. 50.0.29/1923/13 ze dne 28. 11. 1923.

⁴³² Například u moravského zemského četnického velitelství přispěli až na malé procento všichni četníci, celkem bylo získáno 7154,40 Kč a 79 knih. Po státním převratu nemělo Zemské četnické velitelství v Brně až do roku 1922 žádnou českou knihu. V této první vlně budování knihovny jich mělo 486 včetně naučných knih a časopisů. V roce 1928 se v jeho knihovně nacházelo 1197 svazků.

MZA. ZČV, k. 15, i. č. 201, Denní rozkaz č. 2 ze dne 9. 1. 1924; MZA. ZČV, k. 15, i. č. 204, Denní rozkaz č. 3 ze dne 12. 1. 1928.

⁴³³ NA. ZČV Praha, k. 89, sign. 708/20, Velitelství četnického oddělení Tábor, č. j. 60 dův ze dne 16. 12. 1920.

⁴³⁴ NA. GVČ, k. 9, sign. 558dův./22, ZČV pro Čechy č. j. 11.630pob.od.-996dův. ze dne 19. 8. 1922.

⁴³⁵ NA. GVČ, k. 9, GVČ č. j. 558dův./22 ze dne 30. 9. 1922.

⁴³⁶ NA. GVČ, k. 7, sign. 477dův./21, GVČ č. j. 477dův./21 ze dne 5. 12. 1921.

legální cestou projevilo své prosby. Právě tento návrh však realizován nebyl, protože mohl být prostředkem pro diskuzi v četnictvu a vznášení jeho požadavků.

Četnická správa musela celkově postupovat velmi obezřetně, aby provedená opatření směřovala pouze správným směrem k upevnění zdravého sebevědomí mužstva a k budování důvěry mužstva k velení, což mělo přirozeným způsobem napomáhat k docílení žádoucí sebekázně. Četnická správa nesměla překročit křehkou hranici, za níž se nacházel těžko kontrolovatelný prostor pro diskuzi o pravidlech a principech fungování sboru, které mohly vést k rozvrácení jeho struktur.

VZTAH ČETNICTVA A OBYVATELSTVA

Po vzniku republiky četnictvo muselo vedle řešení složité bezpečnostní situace zvládnout i další klíčové úkoly. Kromě nutnosti vlastní konsolidace a obnovení funkčnosti sboru se muselo vypořádat se vzplanutím nálad zaměřených obecně proti autoritám. Dá se říci, že šlo o obhájení jeho samotné existence v nových poměrech. To bylo v případě četnictva navíc komplikováno předsudky, které souvisely s jeho činností za bývalé monarchie. Obyvatelstvo mělo v živé paměti například hospodářské rekvizice a pronásledování zběhů v letech války.

Generální velitel četnictva se na začátku roku 1922 zabýval ve své podrobné zprávě rozbořem okolností, které měly vliv na utváření morálního kreditu četnictva u obyvatelstva. Předválečná morální úroveň četnictva dle něj značně převyšovala jiné státní instituce, „hmotné postavení bylo dobré, služba nebyla namáhavá a poměry byly uspořádané, nebylo tedy vážnějších stížností“.⁴³⁷ Za války však odešly nejlepší síly do pole a v zázemí byl sbor doplňován náhradními četníky, zpočátku odpovídajících kvalit, ale postupně, jak rostla jejich potřeba na frontě, byli nahrazeni lidmi staršími a morálně nezpůsobilými. Často zůstal na stanici sám velitel nebo i mladší četník se dvěma nebo třemi takovými náhradníky. Během války a zvláště v posledním roce bylo četnictvo využíváno při rekvizicích, soupisu plodin a podobných nepopulárních aktivitách. Do této doby spadá i úpadek hmotného postavení četnictva a rovněž morálky, protože důstojníci kvůli svému nedostatečnému počtu kontrolovali stanice jen zřídka.

Tehdejší situaci četnictva shrnoval ministr vnitra Antonín Švehla ve svém oběžníku zemským politickým správám: „(...) vím, že zejména za války byly činěny na četnictvo někdy požadavky, jež nebyly v souladu s instrukcemi četnictva. Úřady politické, plnice rozkazy lidu nepřátelské vlády, nepoživaly důvěry občanstva a neměly pro tyto nepříjemné úkoly jiných spolehlivých orgánů než četnictva služebně jim podřízeného (...)“⁴³⁸ Četnická správa poukazovala na postavení četníků a úkoly, které jim z toho plynou: „(...) nejméně se ale odpovědným za rozkaz může činiti onen podřízený exekuční orgán, který pod tlakem své povinnosti a udržení existence činil jen nestranně svou povinnost tehdy, když poměry k tomu nevyhnutelně donucen byl.“⁴³⁹ Na této skutečnosti, vyplývající ze systému fungování státní správy, tedy že četnictvo konalo svou službu z nařízení úřadů na základě tehdejších předpisů, postavila četnická správa obhajobu činnosti sboru. Zároveň poukazovala na to, že české četnictvo zabránilo mnohým perzekucím a konalo jen to, co bylo nevyhnutelně nutné.⁴⁴⁰

Vydávání článků s tematikou četnictva v časopise Bratrství bylo v dubnu 1921 zahájeno článkem věnovaným právě okolnostem, které formovaly náhled na četnictvo v nové republice,

⁴³⁷ NA. GVČ, k. 6, sign. 242dův./21, GVČ č. j. 242dův./21 ze dne 5. 1. 1922.

⁴³⁸ NA. GVČ, k. 47, sign. 57/19, Presidium MV č. 558/1918 ze dne 4. 1. 1919.

⁴³⁹ Tamtéž.

⁴⁴⁰ NA. GVČ, k. 1, sign. 211dův./1919, GVČ sign. 211dův./1919 ze dne 21. 4. 1919.

mimo jiné represivní činnosti za války: „(...) Ani tato politická služba nebyla tak veliká, jak se o ní mluví, a obyčejně ji konal na přímé určení nebo udání, kdy musel si on i jeho představený vůči krokům, které by podniknouti mohl udavač, jak lidově se říká, krýti záda (...) on byl stále pod kontrolou, a to nejen služební, ale i neslužební (...) četníci byli kontrolováni i samotnými občany (...) Toto úskalí četníci znali, a proto uzavřeli své nitro před pohledem veřejnosti na deset zámků. Ovšem byli mezi nimi rakušáci, udavači, provokatéři, tyraní lidí, denuncianti, ale – nebyly stvůry tyto lidské společnosti ve všech vrstvách a ve všech stavech?“⁴⁴¹

Skutečnost, že „četník je namnoze ještě, ne-li obávaným zjevem, tedy alespoň osobou, k níž určité vrstvy obyvatelstva chovají se s nedůvěrou“,⁴⁴² však nebyla jen vyhoceným důsledkem dobového dění. Jednalo se o typický a konstantní jev ve vztahu obyvatelstva k četnictvu. Tehdejší atmosféra nicméně některé specifické problémy přece jen přinesla. Jedním z nich bylo zesměšňování četnictva v divadelních hrách venkovských ochotnických spolků. Četníci v nich vystupovali jako reprezentanti bývalého režimu a odpůrci snah o svobodu národa. Ministerstvo vnitra apelovalo na divadelní cenzuru, aby při udílení povolení k divadelním hrám brala zřetel na autoritu četnického sboru, neboť „naše četnictvo dalo se hned při převratu státním stejně jako ostatní státní zřízení bez odkladu a zcela dle vlastního přání do služeb nového státu (...) a má bez vší pochybnosti plný na to nárok, aby jako nejpřednější a nejčetnější bezpečnostní sbor naší republiky požívalo nejen vážnosti, nýbrž také důvěry všeho dobře smýšlejícího obyvatelstva“.⁴⁴³ Tento jev sice mohl mít jistý vliv na formování názoru obyvatelstva na nové poměry a na četnictvo samotné, nicméně jeho sílu nelze přeceňovat, protože četnictvo přeci jen mělo svoji pevnou pozici ve státní správě a nepopíratelnou roli v chodu společnosti, kterou lidé uznávali, byť k tomu byli ochotni třeba jen „v případě potřeby“.

Oproti těmto narážkám na četnický sbor jako celek, které postupem doby pomíjely, představovaly mnohem větší nebezpečí případy nepřátelství či averze vůči konkrétním četníkům, které mohly narušit chod služby v daném místě: „Četnictvo plněním různých nařízení a rozkazů dřívější vlády pod vlivem železné kázně a jemu vštěpované poslušnosti přivedilo si na mnohých místech neoblíbenost, v jednotlivých případech až k zášti a otevřenému nepřátelství stupňovanou.“⁴⁴⁴ Objevovala se oznámení na jednotlivé četníky kvůli jejich údajným proviněním vůči českému obyvatelstvu za rakouské monarchie z přehnané služební horlivosti. Zpravidla se však ukazovalo, že příčinou těchto udání byla mstivost osob, které měly s četnictvem co do činění kvůli trestné činnosti, a obvinění četníků nebývala postavena na pravdivém základě. Někdy byly spory vyprovokovány i nevhodným chováním vůči četníkům, třeba právě v exponovaných převratových dnech, kdy reakce četnictva pak byly vykládány jako protičeská gesta. Každopádně je při

⁴⁴¹ Bratrství, roč. 3, č. 16, 21. dubna 1921, s. 3.

⁴⁴² Schulz, Otto: *Reforma trestního práva a četnictvo*. Kalendář četnictva pro rok 1922, s. 54.

⁴⁴³ NA. GVČ, k. 50, sign. 360/20, MV čís. 2788/1920-13.

⁴⁴⁴ MZA. B 33 Národní výbor Brno, k. 2, i. č. 338, sign. 1771s., ZČV pro Moravu č. j. 1216 res. ze dne 5. 11. 1918.

sestavování obrazu četnictva z reakcí lidí třeba vzít v potaz, s jakou skupinou lidí se četnictvo služebně setkávalo. V udáních je také patrné, že veřejnost příliš neposuzovala, zda se četník svým zásahem dopustil přečinu proti zájmům své vlasti a svých spoluobčanů, nebo se skutečně jednalo o vyšetřování trestných činů a výtržností při různých vzpourách, a do jaké míry tedy případně svou služební horlivost přehnal.

Po vzniku republiky žádal vstrm. Jan Anděra o přeložení na četnickou stanici v Boskovicích, protože zde byly lepší školy pro jeho děti a lékař pro nemocnou manželku.⁴⁴⁵ Někdo z občanů však proti němu podal stížnost, že si zdejší obyvatelé jeho zařazení nepřejí, protože při svém dřívějším působení v Boskovicích přísně vyšetřoval vyrabování soudní budovy a židovských obchodů při všeobecné stávce v listopadu 1905. Anděra se hájil, že byl tehdy podřízeným četníkem a plnil rozkaz. Velitelství četnického oddělení se rozhodlo jej přeložit jinam. Okresní hejtman v Boskovicích k případu prohlásil, že „kdyby se jednalo o inteligenci, věc by uklidil, ale proti ulici nemůže nic dělat“.⁴⁴⁶ Vstrm. Anděra byl přeložen do Křetína a poté do Uherského Hradiště. Rodinu mohl k sobě přestěhovat až v červenci 1919 po sedmiměsíčním odloučení. Kvůli cestovním výlohám se navíc dostal do finanční tísně.

Ani popřevratové poměry nebyly pro působení četnictva zcela bezrizikové a přinášely řadu problémových momentů. Republikánské veřejné mínění bylo vůbec vůči státnímu aparátu nedůvěřivé, což bylo navíc zesilováno jeho spojitostí s nenáviděným rakouským státem. Celou situaci vyhrocovaly různé zájmové skupiny se svými nepřiměřenými požadavky a zkreslenými představami o nově nabytých právech. Zásahy proti těmto projevům a činům „svobodného mínění“ nahrávaly k srovnávání s poměry minulého autoritativního režimu.

V září 1920 došlo k pokusu zabrání římskokatolického kostela v Litovli příslušníky československé církve.⁴⁴⁷ Před budovou okresní politické správy se vytvořil dav příslušníků československé církve a vyslal k místodržícímu radovi deputaci, která žádala, aby jí byl vydán klíč od kostela. Tři četníci, kteří se odebrali do budovy okresní politické správy, byli zadrženi davem, jenž po nich požadoval, aby sundali z pušek bajonety: „(...) dolů s bajonety, na nás není třeba bajonetů.“ Spílal jim rovněž do „rakušáků“ a podobně. Na pomoc četníkům přišli jejich kolegové ze stanice, ale nakonec byli davem zatlačeni zpět. Poté se dav odebral ke kostelu. Lidé vypáčili dveře a našli tam schovaného faráře, který musel slíbit, že nebude kostel uzavírat pro československou církev. Po odsloženém požehnání knězem církve československé se dav rozešel.

Zajímavou skutečností bylo, že se v pětisetčlenném davu nacházelo asi sto legionářů, kteří měli toho dne neohlášenou schůzi v místním hostinci, jíž se zúčastnil i místní vůdce hnutí pro československou církev. Legionáři se rovněž nacházeli v jedné z deputací k místodržiteli. Jeden z nich vyhrožoval, že „oni ztrestají politickou správu sami, pak-li neudělá pořádek“. Další se na místodržitelovo odvolávání na platná nařízení a normy vyslovili, že „žádný zákon neuznávají“.

Celý případ byl vyšetřován kvůli selhání četníků, kteří ovšem nemohli ve svém počtu dav zvládnout, a navíc je omezoval přístup k místu, protože museli ze stanice vycházet jednotlivě a dav je zatlačil zpět. Od politické správy také měli příkaz omezit použití zbraní pouze na případ, kdyby

⁴⁴⁵ NA. MV-SR, kart. č. 470, i. č. 2530.

⁴⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁴⁷ NA. MV-SR, k. 468, sign. 17/15/3; ZČV pro Moravu, č. j. 496 ze dne 20. 9. 1920.

byl římskokatolický farář ohrožen.

Na předchozím případě je vidět složitost a radikalizaci poměrů, které byly způsobeny „skokem do demokracie přes noc“: „Nepopíratelná krize, ve které se dnešní moderní demokracie nacházejí, má svůj původ v tom, že zdá se, jako by ony demokracie byly přišly poněkud předčasně. Nová forma se dostaví dříve, než jest způsobilý obsah či předmět. Odtud chaos, bolesti přerodu a nespokojenost (...)“⁴⁴⁸ Vedle rychlosti změny poměrů je však třeba vzít v potaz hlavně morální stav společnosti v okamžiku pádu režimu, neboť obyvatelstvo bylo zmítáno existenčními problémy a zákonitě muselo ztratit důvěru ve stát a jeho orgány, a namísto toho začít používat k vymáhání požadavků svoji sílu. Nenávist se vůči státnímu aparátu obracela tím spíše, že byl od předchozího režimu převzat.

Výlučné postavení a jistá „nedotknutelnost“ státního aparátu, které se těšil za minulého režimu, však vzala za své nejen vlivem těchto emocí, ale i kvůli charakteru nového režimu, který mu již nenabízel takové společenské postavení a prestiž, jakou mu dodávala sounáležitost s panovníkem.⁴⁴⁹ Projevování cti jako forma ocenění za služby složek výkonného aparátu plnilo roli „hnacího motoru“ činnosti těchto složek, naplňovalo jejich službu „vnitřním ethosem“⁴⁵⁰ a patřilo k jejich kultuře. Jednalo se tedy o citlivou záležitost. Četnictvo poukazovalo na své opomíjení při státních slavnostech ve srovnání s armádou. Přestože vládní představitelé vyjadřovali spokojenost s činností četnictva, a to jak za mimořádných poměrů, tak i za běžnějších okolností, nedávali to dle představených četnického sboru dostatečně najevo navenek, například poskytnutím prostoru četnictvu pro prezentaci právě při slavnostních příležitostech. Bylo tak ve hře i působení na veřejnost. Postupem doby pak došlo ze strany státních představitelů ve vztahu k četnictvu k nápravě a účast na různých státních slavnostech se stala pro četnictvo pravidlem.

Generální velitel četnictva adresoval v srpnu 1921 ministerstvu vnitra své pojednání, ve kterém upozorňoval na nedostatečné zastoupení četnictva při všech slavnostech, kterých se zúčastňovali členové československé vlády a jiní státní funkcionáři. Označil tyto akce za jedinečnou příležitost k přesvědčení veřejnosti, že československé četnictvo převzalo z bývalého režimu jen svou kázeň a vojenský pořádek, ale jinak tvoří nové republiky věrně oddanou, naprosto spolehlivou oporu vládní moci. Četnictvo, které bylo „významné svojí činností, ale i početností sboru“⁴⁵¹, mělo být dle jeho názoru přítomno při všech slavnostech, kterých se účastnili reprezentanti jiných státních úřadů, a zejména československého vojska. On sám do té doby nebyl ve své funkci nikam pozván, a když se přece dostavil, protože pokládal svoji přítomnost z výše uvedených důvodů za nutnou, stalo se tak bez pozvání a musel se často „spokojit s místem, které neodpovídalo zodpovědnému úřadu, který zastával“.⁴⁵² Dále uváděl, že když projížděl územím republiky, snažil

⁴⁴⁸ Weyr, *c. d.*, s. 6.

⁴⁴⁹ Mertl, *c. d.*, s. 220.

⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 249.

⁴⁵¹ NA. GVČ, k. 6, sign. 278dův./21, GVČ č. j. 278dův./21 ze dne 17. 8. 1921.

⁴⁵² Tamtéž.

se všude navazovat styky s příslušnými úřady. Během svých návštěv Prahy však nebyl nikdy nikam pozván.

Do boje o pověst četnictva a jeho tvář se promítly také politické boje, v jejichž víru se četnictvo ocitlo v pozici mocenského aparátu stávajícího politického režimu. Jednalo se o klíčovou složku, protože jeho služeb využívaly prakticky všechny státní resorty a bylo povoláváno jako „ultima ratio“ k sjednání průchodu státní moci, kterou však na venkově samo reprezentovalo.⁴⁵³ Bylo tedy nutné jej jako pilíř státní moci upevňovat v jeho postavení. Ministerstvem vnitra bylo dokonce v jednom z přípisů vybídnuto k „větší říznosti, protože jen bezohledná říznost je prostředkem k udržení pořádku a státní autority“.⁴⁵⁴ Četnictvo zde bylo k tomu, aby podporovalo a hájilo úctu obyvatel před zákonem, případně ji, „bude-li třeba, rázně vynutilo“.⁴⁵⁵

V polovině ledna 1919 vydalo presidium ministerstva vnitra pro podřízené úřady na zemské úrovni pokyny, jak postupovat v případě hrozcících nepokojů. První kroky spočívaly ve vydávání uklidňujících a varujících vyhlášek vyzývajících k udržení „dobrého jména československé republiky v cizině, zejména ve spřátelených státech (...) a že lid musí se ukázat hodným svobody po 300leté porobě vydobyté“.⁴⁵⁶ Dle okolností se mělo pohrozit vyhlášením stanného práva. Z důvěrníků politických stran, zejména dělnictva, z členů tělocvičných, hasičských a střeleckých jednot a z akademického studentstva se měly organizovat dobrovolné stráže. Když se někde objevily známky nepokoje, měli být k uklidňování situace vyzváni tamní představitelé Národního shromáždění, samosprávní činitelé, vůdcové politických stran, učitelé, kněží a vůbec osoby, které se těšily důvěře lidu. Došlo-li přes všechna opatření k porušení právní bezpečnosti a veřejného pokoje, mělo být zakročeno s bezohlednou přísností, aby byly výtržnosti co nejdříve úplně potlačeny, ale mělo se pokud možno zabránit krveprolití.

Nekompromisnost při řešení nebo prevenci problémů byla pro mladý režim životně důležitá. Ačkoliv této nekompromisnosti užíval vcelku citlivě a nařízení ve zmíněném duchu tvořila jen jeden z pólů širokého spektra způsobů vystupování reprezentantů státní moci vůči obyvatelstvu, představovala vděčný motiv ke kritice tohoto řádu ze strany opozičních sil. Například navyšování početního stavu četnictva posloužilo k jejich snaze o vyvolání dojmu autoritativnosti stávající vlády, která si dle jejich interpretace snažila v četnictvu vytvořit represivní aparát. Nejvýrazněji se projevovala Československá strana socialistická spolu s Komunistickou stranou Československa. Ministr vnitra jejich argumenty vyvracel a tyto kroky odůvodňoval bezpečnostní situací a poukazoval na úkoly četnictva dané zákony.⁴⁵⁷

⁴⁵³ NA. GVČ, k. 2, sign. 393dův./19, GVČ č. j. 393dův./19 ze dne 18. 9. 1919.

⁴⁵⁴ NA. GVČ, k. 5, sign. 108dův./21, Presidium MV č. 7103 ze dne 14. 3. 1921.

⁴⁵⁵ NA. GVČ, k. 50, svolání generálního velitele četnictva Mrázka k četnictvu č. j. 767 ze dne 20. 3. 1920.

⁴⁵⁶ NA. GVČ, k. 47, sign. 119/19, Presidium MV, č. 319/1919 ze dne 13. 1. 1919.

⁴⁵⁷ K problematice parlamentních interpelací s tematikou četnictva viz Kolář, Ondřej: *Problematika četnictva v interpelacích Národního shromáždění 1918-1925*. *Historica Olomucensia*, 42, 2012, s. 115-123.

V říjnu 1919 interpeloval poslanec československých socialistů František Buřival ministra vnitra Antonína Švehlu ve věci zvyšování stavu četnictva: „Tím má být proveden plán bývalého arcivévody Bedřicha z roku 1917, podle něhož bez souhlasu starostů okresův a obcí pro zabezpečení důstojníků zůstřen býti měl politický dozor na venkově.“⁴⁵⁸ Dle jeho soudu bezpečnostní situace na venkově navyšování četnictva nevyžadovala: „(...) lidé chtějí pracovati raději, než se dáti zavíratí do kriminálů (...)“ Svoje výhrady podložili i zbytečností finančních výdajů, které by toto opatření znamenalo. Ministr vnitra svoji odpověď postavil na oprávněnosti tohoto opatření právě vzhledem k tomu, že se bezpečnostní situace za uspokojivou označit nedala.⁴⁵⁹

V podobném duchu se dotazovali v květnu 1923 poslanci Komunistické strany Československa, jak lze stále navyšování počtu četnictva a policie odůvodnit po stabilizaci bezpečnostních poměrů a jak je to slučitelné s „metodami demokraticko-republikánského státního zřízení“.⁴⁶⁰ Ministr vnitra Malypetr podal rozbor vývoje početního stavu četnictva, který naopak ukazoval pokles u obou sborů v průběhu roku 1923. Jinak nepovažoval provedené „přiměřené“ rozmnožení bezpečnostních orgánů za odporující demokraticko-republikánskému státnímu zřízení: „Důkazem toho jest, že i staré státy tohoto druhu mají značný počet orgánů, pečujících o bezpečnost svých občanů a o veřejný klid a pořádek. Kromě toho je nutno, aby i sám stát měl ve svých orgánech bezpečnou ochranu svého státního zřízení, které mohlo by – jak událostí jinde dokazují – býti ohroženo.“⁴⁶¹

Opoziční levicové síly prováděly svoji agitaci proti četnictvu samozřejmě i přímo na veřejnosti. Výraznou příležitost vždy poskytovaly tábory lidu a shromáždění příznivců těchto stran. Ačkoliv se většina z nich odehrála bez násilných střetů, bývalo při nich četnictvo více či méně vyzývavě provokováno k zásahu, který by pak mohl být náležitě využit v protirežimní agitaci.

Příkladem může být manifestační tábor lidu svolaný Československou stranou socialistickou do Hrotovic v okrese Moravský Krumlov na 28. října 1920. Na tento tábor zvaly příslušníky strany letáky, ve kterých se mluvilo o tom, že „strana si splnění svých požadavků vynutí, i kdyby to krev mělo stát“.⁴⁶² Slavnostní řečník poslanec Trnobranský před zahájením tábora žádal, aby četnictvo město opustilo. Jeho požadavku četnictvo samozřejmě vyhovět nemohlo. Pořádek ovšem nebyl nijak porušen, ačkoliv shromáždění z poloviny tvořili příslušníci jiných stran a místní vztahy mezi nimi byly velmi vyostřené. Při sepisování zprávy o tomto shromáždění si zemský četnický velitel pro Moravu neodpustil poznámku, že „toto bude mítí asi za následek podání interpelace v Národním shromáždění“.⁴⁶³

Dalším prostředkem boje o pověst četnictva v očích veřejnosti byl stranický tisk. Články levicového tisku typicky pojednávaly o údajných nepřiměřených zákrocích a hrubém až násilném jednání četníků. Okolnosti těchto případů bývaly často značně přibarvené. Četnická správa váhala, jak k těmto záležitostem přistupovat, protože volání po nápravě obvykle celou věc ještě více

⁴⁵⁸ Archiv Poslanecké sněmovny. Tisk 1753, 26. října 1919. Dotaz člena Národního shromáždění Buřivala a spol. (č. t. 1753) o rozmnožení četnických stanovišť.

⁴⁵⁹ Archiv Poslanecké sněmovny. Tisk 1946, 26. listopadu 1919. Odpověď ministra vnitra na dotaz člena Národního shromáždění Buřivala a spol. (č. t. 1753) o rozmnožení četnických stanovišť.

⁴⁶⁰ Archiv Poslanecké sněmovny. Tisk V./4157, 12. května 1923. Interpelace poslanců Kreibicha, Hakena a soudruhů ministru vnitra o zvyšování počtu četnictva a státní policie za demokraticko-republikánského systému.

⁴⁶¹ Tamtéž.

⁴⁶² NA, MV-SR, k. 468, sign. 17/11/11, ZČV pro Moravu, č. j. 633 ze dne 25. 10. 1920.

⁴⁶³ Tamtéž.

„rozmazávalo“. Zastávala tedy spíše zdrženlivý postoj a opravy článků většinou nepožadovala. Zemský četnický velitel v Brně vedl v listopadu 1922 při vyšetřování jednoho takového článku rozhovor s „vynikajícím tiskovým reprezentantem“⁴⁶⁴ národně demokratické strany, který jej přesvědčoval v následujícím duchu: „Pánové, vy děláte mnohé novinářské články důležitějšími, než skutečně jsou. Prosím Vás, to se dnes čte a zítra už o tom nikdo neví. Když Vy to ale začnete vyšetřovati, nedivte se potom, že se o tom mnoho mluví.“⁴⁶⁵

Představitelé četnictva, kteří se museli s kritikou své činnosti z různých stran vypořádat, brali v potaz také tu skutečnost, že kritika sloužila spíše než snaze o zlepšení poměrů k pouhé „škodolibosti, aby pisatelé způsobili starosti a problémy zemskému velitelství“,⁴⁶⁶ případně jen jako prostředek k „ukojení pudu velikášství“.⁴⁶⁷ S těmito jevy, tedy se snahou po zviditelnění na úkor věci samé, mělo četnictvo zkušenosti například při organizování osvětové a vlastenecké činnosti ve smíšených oblastech. Četnictvo se stávalo terčem kritiky za to, že se v aktivitách menšinových spolků neangažuje. Stížnosti se objevovaly opět prostřednictvím veřejného tisku nebo podání adresovaných přímo četnické správě. Ta poukazovala na zásadu nestrannosti četnictva, které se muselo vyvarovat jakéhokoliv náznaku sympatizování se zájmovými skupinami. Představitelé četnické správy si utvořili ze svých zkušeností a pozorování o těchto aktivitách svoje mínění a poukazovali na sklouzávání této činnosti k „planému vlastenčení a stranickému politizování, které vedly k požívačnosti a utrácení času a peněz v tak zvané kulturní práci“.⁴⁶⁸

Zemský četnický velitel na Moravě vzpomenul příhodu ze svých cest po přehlídkách četnických stanic v pohraničí. Ve vlaku jej požádala neznámá paní, aby velitele jedné z četnických stanic přeložil za to, že neposlal vstupné na menšinový ples. Přitom se chlubila, že dámy měly na tomto plese „toilety, se kterými by se mohly ukázat i v Praze“.⁴⁶⁹ Zemský četnický velitel jí na to odpověděl, že „to nepatří k menšinové práci“, načež se dotyčná „odmlčela a dala mu již pokoj“.⁴⁷⁰

Tyto postoje četníků vůči různým osvětovým aktivitám samozřejmě vystihovaly pouze část celé skutečnosti. Příčinu těchto zjevně negativních náhledů lze hledat v tom, že se četnictvo v rámci své činnosti ponejvíce setkávalo s problémy a konflikty, které muselo řešit. Na druhé straně četnictvu na poli osvětovém a kulturním příslušel z titulu jeho funkce nemalý význam. Samo se vůči svým kritikům vymezovalo do pozice činitelů, „kteří jistě pojmají práci pro stát vážněji, než některý mnohomluvný a psavý ‚dobrý vlastenec‘, z jehož práce republika nic nemá“.⁴⁷¹ Činnost na tomto poli však četnictvo nemělo vůbec snadnou, protože ne všude se jeho činnost setkávala

⁴⁶⁴ NA. GVČ, k. 10, sign. 658dův./22, ZČV pro Moravu čís. 548dův. ze dne 22. 11. 1922.

⁴⁶⁵ Tamtéž.

⁴⁶⁶ Tamtéž.

⁴⁶⁷ Tamtéž.

⁴⁶⁸ NA. GVČ, k. 17, GVČ, sign. 314dův./25, ZČV pro Moravu č. j. 518dův./25 ze dne 8. 6. 1925.

⁴⁶⁹ Tamtéž.

⁴⁷⁰ Tamtéž.

⁴⁷¹ Tamtéž.

s pochopením.

Jako výmluvný příklad lze uvést článek v časopisu Podkarpatské hlasy z dubna 1925, který popisoval spoluúčast příslušníků četnictva a finanční stráže na ošacovací akci Československého Červeného kříže pro žáky ve škole v Černém Ardově. V den narozenin T. G. Masaryka jim bylo rozděleno 45 kompletních oděvů v celkové hodnotě 1800 Kč. Příslušníci četnictva a finanční stráže pomáhali s organizací, získáváním povolení, provedli nákup oděvů a rozdali je ve škole. Peníze na tyto oděvy byly získány pořádáním zábav. Závěr článku tvořilo konstatování: „Krásný tento čin zasluhuje všeobecného uznání. Nebude poděkováním občanů z Ardova kámen do hlavy?“⁴⁷²

Nepochopení či odmítání činnosti četnictva plynulo z jeho stigmatu reprezentanta vrchnosti, které mělo v různých oblastech odlišnou váhu. Většinou se jednalo o příležitostné eskalace těchto nálad pod vlivem nárazově vyhocených poměrů určitou událostí. Obecně to nepředstavovalo dominantní aspekt posuzování činnosti četnictva, který by ovlivňoval vztah obyvatelstva k četnictvu každodenně. Odlišná situace však panovala v zaostalejších venkovských oblastech. Situace Podkarpatské Rusi, kde byl zločin a boj s „žandáry“ považován za „odznak chlapství“⁴⁷³, se vzhledem k ostatním území poněkud vymykala. Osvětová činnost v sobě navíc skrývala úskalí tím, že zasahovala do místních zvyklostí. Konkrétně na Podkarpatské Rusi a na východním Slovensku četnictvo provádělo propagaci k potírání různých pověr, alkoholismu, rváčství, a naopak se snažilo podporovat například školní docházku. Četník musel „vystihnout situaci a přizpůsobit se místním poměrům, aby svou činností nerušil normální klid a nezavdal příčinu k nespokojenosti a stížnostem“.⁴⁷⁴

Na úspěšnosti těchto zásahů a vnášení nových pořádků do rázovitých prostředí byl závislý celý proces upevňování povědomí, že existence nové republiky není dočasná a že nový řád je pro obyvatelstvo prospěšnější než éra dosavadní. Součástí tohoto procesu bylo budování nové tváře sboru, která by odpovídala změně poměrů. Četnictvo bylo stále nositelem státní autority, a dokonce zásadním, protože bylo součástí každodenního života a jeho působnost pokrývala celé území a dosahovala i na ty nezapadlejší samoty. Tudiž bylo vhodné budování jeho pověsti nezbytné. Hlavní zásadou mělo být využívání četnictva výhradně k jeho vlastnímu účelu, a sice udržování veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti, a také jeho nestrannost. Výkon běžné služby a styk s obyvatelstvem měl být postaven nikoliv na „přísné úsečnosti, ale na laskavé ochotě a rozvážném postupu při přesném nestranném a nezištném plnění povinností“.⁴⁷⁵ Četnická správa důrazně upozorňovala na případy, kdy četník například odmítl přijmout oznámení od občana a odkázal jej na jinou příslušnou stanici. V duchu stanovených zásad měli četníci povinnost přijmout jakékoliv oznámení: „Není

⁴⁷² NA. GVČ, k. 17, sign. 314dův./25, ZČV pro Podkarpatskou Rus č. j. 13dův. vel. ze dne 22. 8. 1925 (Podkarpatské hlasy“ čís. 19 ze dne 4. dubna 1925).

⁴⁷³ Muzeum Policie ČR. Pozůstalost František Hůzl, práce „Četník – kulturní činitel na venkově“, nedatováno.

⁴⁷⁴ Tamtéž.

⁴⁷⁵ NA. GVČ, k. 47, sign. 57/19, Presidium MV č. 558/1918 ze dne 4. 1. 1919.

obyvatelstvo pro četníka, ale četník pro obyvatelstvo (...), četníkovou povinností jest vždy a všude pomoci obyvatelstvu, hledajícímu u něho ochranu (...)⁴⁷⁶ V této době byla obzvláště palčivá situace početné skupiny sociálně slabého obyvatelstva, které mělo být četnictvo „na svých občůzkách prospěšné radou i skutkem“.⁴⁷⁷ Ideálem působení četnictva bylo, aby si četník získal takovou důvěru obyvatelstva, aby „radou, napomenutím, poučením a vůbec všemi vhodnými prostředky působil k tomu, aby materiální a psychologické předpoklady zločinnosti pozbyly svého vlivu (...), i když je četnictvo orgánem výkonným, přece otevírá se mu pole činnosti po stránce lidovýchovné“.⁴⁷⁸ V tom se nic nezměnilo oproti dobám dřívějším, kdy zásadou vystupování a jednání četnictva při plnění služebních povinností bylo dle služebních instrukcí slušné a zdvořilé vystupování a ochota, jíž si měli získat vážnost u obyvatelstva, nezbytnou pro svoji činnost za všech okolností. Četnictvu také tradičně příslušela role být vzorem svému okolí, a to jeho vystupováním, chováním a jednáním ve službě, ale i mimo službu.⁴⁷⁹

Na druhou stranu četníci poukazovali na své zkušenosti, že jakkoliv vycházeli vstříc radami a pomocí lidem, což jim na vážnosti a důvěře dodávalo, „bylo po této důvěře, když musel četník proti někomu zakročít a zaplatit pokutu, to se na něj pak zlobilo celé příbuzenstvo“.⁴⁸⁰ V reflexích ze strany četnické správy vůbec nápadně převažují problémy a negativní záležitosti. Utvoření celkové představy o vztahu obyvatelstva a četníků v celé škále barvitosti všednodenního života je poměrně obtížné, protože – alespoň zdánlivě – klidné a fungující vztahy a pořádek nebylo potřeba zachycovat. Lze zachytit opět pouze druhý pól na této pomyslné stupnici reflexe činnosti četnictva, kterou tvořila oficiální vyjádření politické správy o spokojenosti s činností četnictva, zejména při mimořádných událostech, jako byla prosincová stávka roku 1920 nebo mobilizace při pokusu o restauraci Habsburků v Maďarsku roku 1921.⁴⁸¹ Případně lze zachytit příležitostné novinové články o úspěších četnictva při řešení kriminálních případů. Pro četnickou správu to byla cesta, jak kompenzovat negativní reminiscence z minulosti a budovat svoji novou tvář.⁴⁸² Byla si vědoma lidské a společenské přirozenosti zabývat se spíše negativními záležitostmi.

Rovněž četnictvo samotné zdůrazňovalo při různých příležitostech, kdy dostalo možnost k vyjádření, spíše negativní věci. Zmínit lze opět publikaci, kterou četnická správa připravovala vydat k výročí vzniku republiky v roce 1938. V příspěvcích, ve kterých četníci reflektují výkon služby, lze cítit hořký podtón, nebo přímo poukazují na „stinné stránky služby, kterých je více než

⁴⁷⁶ NA. ZČV Praha, k. 906, i. č. 810, ZČV pro Čechy č. j. 1219pod. ze dne 3. 3. 1922.

⁴⁷⁷ NA. GVČ, k. 47, sign. 57/19, Presidium MV č. 558/1918 ze dne 4. 1. 1919.

⁴⁷⁸ Schulz, c. d., s. 54.

⁴⁷⁹ Četnická hlídka, č. 21, 1925–1926, s. 83.

⁴⁸⁰ NA. GVČ, k. 1041, i. č. 866.

⁴⁸¹ NA. GVČ, k. 7, sign. 450dův./1921, GVČ č. j. 450dův./1921 ze dne 22. 11. 1921.

⁴⁸² NA. GVČ, k. 906, i. č. 810, ZČV pro Čechy, č. j. 1681pod. ze dne 2. 2. 1922.

světých“.⁴⁸³ V nových podmínkách demokratického státu ještě více vynikly zdánlivě protichůdné aspekty, které ohraničovaly prostor působnosti četnictva. Nejdůležitější byla potřeba získávat si důvěru obyvatelstva, ale zároveň nutnost pevně hájit pozice státu jako garanta fungování společnosti. Četníci pojmenovávali ještě další kritéria, která byla pro jejich službu určující a znamenala limity pro jejich činnost: „Četník nesměl a nesmí zapomínat, že podléhá na jedné straně kritice veřejnosti, ne vždy spravedlivé, na druhé straně pak řádné vojenské soudní pravomoci, kde příkladné nezakročení je právě tak přísně stíháno jako překročení rámce zákonné působnosti.“⁴⁸⁴ Četníci se dle svých slov s tímto vypořádávali trpělivostí a sebeovládáním, mnohdy však přecházejícím v sebezapírání.⁴⁸⁵ S případy, kdy se v různých modifikacích opakovala situace, že dle stížností „četníci stavěli bodla k prsům, zatímco demonstranti se chovali důstojně a vážně“, kdežto služební zprávy naopak hovořily o tom, že tento lid četníkům „vynadal dosyta“, se četníci vyrovnávali těžce: „(...) jest to jaksi jejich údělem a pokládali jakoukoliv opravu za bezúčelnou (...)“⁴⁸⁶ Mimo tyto mimořádné a vyhocené poměry znamenající otevřené nepřátelství se v běžném každodenním styku setkávali s odstupem a cítili „pod usměvavou tváří lidí přetvářku a pohled přes prsty (...)“⁴⁸⁷

Rovněž četníci si v průběhu vlastní služební praxe vytvořili svůj specifický pohled na lidi, který jim snad též pomáhal vyrovnávat se s jistými nepříjemnostmi v těchto vzájemných vztazích, případně při posuzování jejich činů, neboť patřilo k náležitostem výkonu četnického povolání, že museli disponovat nemalou dávkou otřlosti a schopností nadhledu, aby ustáli střetům se s lidskými „slabostmi“ v jejich různých podobách: „Člověk je tvor – úplně ne dokonalý. Žije na tomto světě – jako na dovolené. To své „já“ podřizuje vůli vyšší a zájmům širším jen z donucení, nebo z nemohoucnosti. Oplývá mnoha dary pozemskými, a proto vede život nestřídmý, často až nemravný. Následky toho považuje za bolest a utrpení, které rád dopřeje jiným. Je sice mírumilovný, ale až když dosáhne určitý prospěch (...)“⁴⁸⁸

Zmíněné momenty se dají ve vztahu obyvatelstva k četnictvu označit za konstanty provázející četnictvo po celou dobu jeho existence a vyplývající obecně z jeho postavení výkonné složky státní moci, na níž převrat z dlouhodobějšího hlediska nic nezměnil. Na opačném konci škály vnímání četnictva se však také nacházelo hodnocení četnictva jako vážených příslušníků elit na vesnicích, které jim i přes zmíněná úskalí a problémy bezpochyby náleželo: „(...) četníci, pane, to jsou vzdělaní lidé, čtou noviny a tak; krom toho znají každý kámen a mají ohromný vliv (...)“⁴⁸⁹ Žádná zvláštní ocenění za službu však nemohli četníci, na rozdíl od armády, očekávat. Jednak byli

⁴⁸³ NA. ZČV, k. 1041, i. č. 866.

⁴⁸⁴ Tamtéž.

⁴⁸⁵ Tamtéž.

⁴⁸⁶ NA. GVČ, k. 9, ZČV pro Čechy, č. j. 818 ze dne 9. 8. 1922.

⁴⁸⁷ NA. ZČV, k. 1041, i. č. 866

⁴⁸⁸ Muzeum Policie ČR. Pozůstalost František Hůzl, esej „Pokoj lidem dobré vůle“, psáno pravděpodobně pro soutěž vyhlášenou Masarykovým četnickým podpůrným a vzdělávacím fondem koncem 30. let.

⁴⁸⁹ Čapek, Karel: *Povídky z jedné kapsy*. Praha 1990, s. 13.

všednodenní a běžnou součástí života, jednak jejich činnost vnímali lidé spíše jako omezování vlastní svobody, aniž si v souvislosti s činností a úkoly četnictva uvědomovali vzájemnou spojitost zájmů svých a zájmů státu, jehož byli součástí. Respektive si byli tuto souvislost ochotni připustit jen jednostranně v případě nutnosti a vlastní potřeby. V podstatě je možné vztah četníků a obyvatelstva vyjádřit slovy: „Nemají nás rádi, ale potřebují nás.“

ZÁVĚR

Cílem práce bylo nastínit situaci četnictva na počátku existence nově vzniklé Československé republiky, a tím ukázat doposud nevyužité možnosti tohoto tématu pro výzkum širokého spektra otázek sahajících od dějin státu k dějinám každodennosti. Bezpečnostní složky, a vůbec celý výkonný aparát státu, jsou historickým výzkumem teprve objevovány. Pro jejich postavení je totiž charakteristická poměrná statická a neměnnost, a proto dlouho zůstávaly stranou pozornosti jako nezajímavý a nevýrazný objekt přetrvávající víceméně bez zásadnějších změn přes různé historické převraty. Při bližším pohledu však vychází najevo, že ani četnický sbor nebyl vůči změnám popřevratové doby zcela netečný a imunní. Jeho postavení jako klíčového mocenského orgánu státu a zároveň jeho významná role v každodenním životě společnosti poskytují zajímavou příležitost ke zkoumání charakteru režimu a jeho mocenských strategií na jedné straně, a reakce obyvatelstva na straně druhé. Vzhledem k tendenci uchovat jeho podobu a funkčnost, navzdory měnícím se podmínkám, bez zásadnějších změn lze sledovat dynamiku jeho vývoje spíše jen na různých hnutích, procesech a odezvách, které byly dobovým děním ve sboru vyvolány, než na nějakých konkrétních změnách v jeho struktuře. Popřevratové období každopádně poskytuje jedinečnou možnost vzhledu do tematiky četnictva jako reprezentanta výkonných složek státního aparátu, zejména díky řadě událostí, rozporů a kontroverzí, uprostřed kterých se četnictvo ocitlo a na kterých právě vyniknou jinak poměrně skryté jevy spojené s existencí tohoto sboru.

Stěžejním problémem, jemuž muselo četnictvo od prvních okamžiků převratu a života nové republiky čelit, byly tendence k jeho vyřazení z činnosti. Vůdčí představitelé převratu ho záměrně izolovali od společenského dění kvůli obavám z jeho postojů jako výkonné ozbrojené složky mocenského aparátu bývalého režimu. Záhy však vyšlo najevo, že i nový stát musí mít zajištěné pevné základy v podobě profesionálního zkušeného výkonného aparátu, kterému se v případě četnictva a policie nemohly vyrovnat narychlo budované strážní oddíly z řad Sokola a dalších dobrovolníků. Po převratových dnech, během nichž bylo četnictvo přechodně vyřazeno z činnosti, začalo v průběhu listopadu opět fungovat v plném rozsahu. Je tedy jedním z dokladů, že revoluční instituce a orgány sice pomáhaly starý systém demontovat, ale budování státu připadlo nerevolučním institucím, jak převzatým, tak nově budovaným.⁴⁹⁰

Přechod do nových podmínek s sebou přinesl potřebu vyřešit řadu organizačních záležitostí. Mezi nejozřejavější patřila otázka personální, týkající se v první řadě četníků německé národnosti. Četnictvo ovšem nakonec nijak nevybočovalo z tendencí typických pro četnickou správu obecně, a sice tím, že ve sboru žádné čistky neproběhly. Bylo to způsobeno jednak skutečností, že němečtí četníci neloajální k nově vzniklé republice sami dezertovali do služeb samozvaných pohraničních

⁴⁹⁰ Hájek, *c. d.*, s. 10.

provincií, a jednak měla četnická správa zájem na ponechání zbylých německých četníků, kteří byli ochotní ke spolupráci, kvůli stabilizaci postojů německého obyvatelstva k republice. Z toho však vyplývala nutnost benevolence vůči nedostatkům ve služební způsobilosti těchto četníků, které z velké části vyplývaly z jejich neznalosti služebního jazyka. Obecně bylo pro fungování sboru v komplikovaných podmínkách popřevratového období příznačné, že pro zachování jeho chodu bylo potřeba slevit z důsledného naplňování všech zásad. Ostatně situace nových vlád napříč Evropou volala po jisté dávce pragmatismu, protože přílišný dogmatický nebo ideologický přístup a snaha o „jasný řez“ při řešení problémů, a to nejen bezpečnostního aparátu, mohly být nebezpečně kontraproduktivní.⁴⁹¹

Tento trend se nejzřetelněji projevil právě v personálních záležitostech, které však nespočívaly jen v národnostních otázkách. Protirakouské nálady musely ustoupit požadavkům zkušenosti a profesionality, jejichž nositeli byli četníci převzatí ze služeb bývalé monarchie. V četnickém sboru si převzatí příslušníci podrželi vedoucí pozice, podobně jako tomu bylo v podstatě v celé státní správě, a noví činitelé mohli jejich řady doplňovat jen postupně vzhledem k systému hodnostního postupu nastaveného podle data příchodu dotýčných k četnictvu, neboť přednost měli důstojníci sloužící již před říjnovým převratem v roce 1918. Tato hegemonie převzatých důstojníků působila navenek disproporčně také vzhledem k masivnímu náboru nových uchazečů, kterým četnictvo prošlo nejen kvůli nutnosti odstranit značný podstav, ale i z důvodu žádoucího navýšení početního stavu vzhledem k zhoršeným poválečným bezpečnostním poměrům. Tento nábor navíc způsobil nemalé problémy četnické správě. Kvůli jeho masovosti musela u uchazečů poněkud snížit tradiční vysoké požadavky odborné a morální. Dalším problémovým důsledkem náboru bylo to, že se ve sboru, který byl založen na přísné uniformitě, rázem ocitlo několik skupin s odlišnými zájmy a požadavky. Nejvýraznější z nich byli legionáři, jejichž specifická spočívala v pocitu nespravedlnosti, že se jim v četnictvu – podobně jako v celé státní správě – nedostalo očekávaného ohodnocení jejich zásluh o vznik republiky. Právě na jejich případu je jasně vidět kontrast mezi dobovým voláním po nových poměrech a praktickou nutností zachovat kontinuitu v podobě a fungování sboru jako jednoho z pilířů státní moci. Na druhou stranu legionáři projevovali o službu v tomto sboru jen malý zájem.

Zatímco po vnitřní stránce bylo pro četnictvo zásadní, aby bylo ušetřeno radikálnějších změn kvůli nebezpečí nestability této klíčové mocenské opory, došlo k některým úpravám v jeho postavení „navenek“. Zejména se to týkalo úpravy jeho pozice ve státním aparátu tak, aby odpovídalo potřebě nového režimu. Obecným trendem v Evropě bylo posilování civilního sektoru oproti armádám, což se projevilo přebíráním bezpečnostních složek do resortu ministerstva vnitra. Naopak beze změn zůstala osvědčená vnitřní vojenská organizace sboru a systém dvojí podřízenosti

⁴⁹¹ Blaney, *c. d.*, s. 10.

četnictva, a to po stránce služební politickým úřadům a ve věcech kázeňských a vojenských četnickým důstojníkům, čímž byl sbor chráněn před manipulací ze strany politické moci, která k němu měla přístup jen přes správně-politické úřady na základě platných norem. Pro nové poměry je však příznačné, že ani četnictvo nebylo ušetřeno politických vlivů, zejména z levicové části politického spektra. Krátkou, ale vypovídající epizodou byly snahy o vybudování armády a vojska na bázi milice, což sice částečně souviselo s obecnými protirakouskými náladami a pocitem možnosti nastolení stálého míru v Evropě, ale také se snahou o vyvážení bezpečnostních složek z tradičních struktur a velení. Levicové politické spektrum, konkrétně českoslovenští socialisté a sociální demokracie, se totiž vyznačovaly negativním postojem vůči zachování pevné vojenské organizace četnictva, od čehož si slibovaly snadnější průnik do jeho struktur. Navíc převrat přinesl zásadní změnu v porušení principu politické neutrality přiznáním aktivního i pasivního volebního práva pro příslušníky četnictva, což bylo v rámci poválečné Evropy téměř výjimečným opatřením. Různé důsledky, od komplikací plynoucích ze zatažení jednotlivých četníků do zájmových sfér různých politických stran a činitelů v daném místě až po nežádoucí boj o četnictvo ve špičkových sférách československé politické scény, na sebe nenechaly dlouho čekat.

Pozice četnictva byla totiž komplikována skokovým nárůstem občanských svobod a opozičních proudů vůči vládě, což pro něj na jedné straně znamenalo v krajních důsledcích dokonce i nutnost obhajoby své pozice navenek. Podvratné proudy však pronikaly i mezi četníky samotné a ohrožovaly stabilitu a funkčnost sboru. Nové poměry tedy vrhly sbor do obtížné situace, v níž musel lavírovat na křehké hranici přizpůsobení se poměrům a zabránění lavině nekontrolovatelných požadavků. Četníci sami totiž očekávali nápravu řady záležitostí týkajících se jejich postavení, neboť se cítili kráceni ve svých občanských právech ve srovnání s jinými skupinami státních zaměstnanců. Zůstává ovšem otázkou, do jaké míry to bylo odrazem skutečných nálad v četnictvu a zda to nebylo spíše uměle provokováno podvratnými činiteli, rekrutujícími se především z okruhu československých socialistů, kteří se snažili vyvolat mezi mužstvem nespokojenost vůči důstojníkům a vedení četnického sboru.

Přes snahy o destabilizaci četnického sboru se dařilo těmto útokům odolávat, neboť mladá republika, vědoma si své komplikované vnitřní i vnější situace, udržela tuto svoji oporu v poměrně pevné a obtížně napadnutelné podobě pomocí výše zmíněných organizačních principů. Navzdory volání po uvolnění poměrů a přiznání dosud odpíraných občanských svobod pro příslušníky četnického sboru se jeho vedení snažilo o konzervaci stávajících poměrů. Každopádně však bylo potřeba dát tradičním hodnotám četnického sboru, tedy především kázni a disciplíně, nový rozměr. Poslušnost a podřízení velitelům, a vůbec nutnost dodržování pravidel, nekorespondovaly s dobovou atmosférou. Nebylo však možné na kázeň a disciplínu jakkoliv rezignovat, ale spíše ji naplnit ideálem vědomé poslušnosti v zájmu služby pro stát a společnost. K tomu bylo potřeba

vyhovět důležitému předpokladu, v němž se četníci cítili kráceni zejména ve srovnání s vojskem, a sice reprezentaci sboru. Oproti vojsku, které bylo v očích společnosti opředeno aureolou legionářství, viděli svoji nevýhodu ve své „rakušácké“ minulosti. Četníci také vnímali a těžce nesli nedostatečné uznání za svoji práci, která opět ve srovnání s vojskem, postrádala kvůli své každodennosti a do jisté míry i nepopulárnosti na étosu hrdinství.

Státní aparát celkově ztratil svoji bývalou oporu v prestiži, která vyplývala z nedotknutelnosti a sounáležitosti s panovníkem. V demokratickém zřízení, založeném na „vládě lidu“, nemohlo z principu očekávat žádnou kompenzaci. Konkrétně četnictvu navíc na „dobré pověsti“ nepřidala ani agitace opozičních proudů, zejména československých socialistů, která poukazovala na silný bezpečnostní aparát jako na důkaz autoritativnosti režimu. Přes zmíněné záležitosti, jež se projevovaly spíše v obecné rovině, však v běžném každodenním styku zas až k takovým posunům nedošlo. Výkyvy z převratových dnů se rychle normalizovaly s tím, jak se četnictvo ukázalo nezbytným a nenahraditelným v boji proti narůstající kriminalitě, a znovu se stalo osvědčeným řešitelem nejrůznějších kritických situací, ke kterému se lidé obraceli o pomoc. V ohlasech veřejnosti na činnost četnictva je zřetelný právě ten moment, že lidé četníky posuzovali na základě svých aktuálních potřeb a rozpoložení a do tohoto vztahu vstupovalo mnoho subjektivních prvků. Pro sledované období jsou specifické národnostní aspekty a nenávisť vůči představitelům padlého režimu, případně omezovatelům poněkud volněji chápaných nově nabytých svobod. Napořád však bezpečnostní složky provází stigma „nepohodlnosti“ kvůli restrikcím a sankcím, které v rámci svých prostředků uplatňují. Neustále, i když v závislosti na aktuálním dění více či méně pregnantně a pro danou politicko-společenskou situaci příznačně, se po celou jejich existenci projevují popsané momenty, mezi něž patří zejména oscilace mezi potřebností na jedné straně, a odmítáním společností na straně druhé, dále volání po uznání za jejich službu a hledání ideálů, které by tuto – v mnohých momentech nevděčnou – službu naplňovaly, a v neposlední řadě jejich pozice zájmového objektu mocenských her.

Na příkladu bezpečnostních složek lze konstatovat, že nová republika dokázala řešit problémy počátku své existence účelným způsobem. Konkrétně právě v oblasti bezpečnosti ustála nebezpečí plynoucí ze špatné hospodářské a sociální situace velké části obyvatelstva a ze složitých národnostních poměrů a zároveň zvládla směřovat velkou část úsilí k budování státního aparátu na územích Slovenska a Podkarpatské Rusi. I přes napadání z autoritativnosti si zachovala pevné principy funkčnosti sboru, spočívající v personální kontinuitě a v ponechání dosavadní osvědčené vnitřní organizace. Úspěšnost těchto kroků lze doložit dalším vývojem četnictva, pro které po prvních přechodných letech nastává období stabilizace a rozvoje ve špičkový bezpečnostní orgán na mezinárodní úrovni.

PRAMENY A LITERATURA

Archivní prameny

Národní archiv

Fond 1009 Generální velitel četnictva, Praha (1906)1918–1942(1945).

Fond 1084 Zemské četnické velitelství Praha (1836)1850–1945(1956).

Fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I, Praha 1918–1953.

Moravský zemský archiv

Fond B-72 Zemské četnické velitelství Brno 1864–1949.

Fond B-33 Národní výbor 1918.

Moravský zemský archiv – Státní okresní archiv Blansko

Fond E 15 Četnická stanice Černá Hora 1916–1948.

Fond E 18 Četnická stanice Lipůvka 1918–1948.

Fond E 21 Četnická stanice Sloup 1890–1949.

Fond E 36 Četnická stanice Roubanina 1918–1945.

VÚA - Vojenský historický archiv

Fond Ministerstvo národní obrany 1918–1939.

Muzeum Policie ČR

Fond PZ/KP 1807/2001 František Hůzl.

Periodika

Bezpečnost. Odborný list československého četnictva a jeho vysloužilců.

Četnická hlídka (příloha časopisu Bratrství, listu pro čsl. vojsko).

Četnický obzor. Odborný časopis československého četnictva a bývalých četníků.

Lidové noviny.

Socialistická budoucnost.

Zájmy československých státních zaměstnanců, neodvislý list státního zaměstnanectva všech kategorií se stálou přílohou Věstník československého četnictva.

Zákony a normy

Zákon daný dne 25. prosince 1894, z. ř. čís. 1 z roku 1895, o četnictvu království a zemí na radě říšské zastoupených. Zákon o četnictvu království a zemí na radě říšské zastoupených i nařízení vykonávací, pak ustanovení organická a instrukce služební pro tento sbor. Kroměříž 1918.

Změny organizačních ustanovení četnictva (výnos ministerstva vnitra ze dne 26. února 1919, čís. 2017-XIII b, schválený ministerskou radou dne 26. února 1919).

Výnos ministerstva vnitra ze dne 12. března 1919, čís. 3574 – XIII b, o výhodách čs. legionářů při přestupu k četnictvu. Věstník četnictva republiky československé, ročník 1919, č. 2. Ministerstvo vnitra v Praze, Praha 1919.

Výnos presidia vnitra ze dne 8. září 1919, č. 10.614 pres., o stížnostech na nespolehlivost četnictva v národnostně smíšených územích. Věstník ministerstva vnitra republiky československé, ročník 1919, č. 9. Praha 1919.

Výnos ministerstva vnitra ze dne 16. října 1919, čís. 21.543/13, o veřejném tisku a četnictvu. Věstník ministerstva vnitra republiky československé, ročník 1919, č. 10. Ministerstvo vnitra v Praze, Praha 1919.

Nařízení vlády republiky Československé ze dne 4. března 1920, jím se provádí branný zákon ze dne 24. července 1919, č. 422 Sb. z. a n., o propůjčování míst legionářům. Sbíрка zákonů a nařízení státu československého, ročník 1920, částka 32. Praha 1920.

Zákon ze dne 16. března 1920 čís. 165 Sb. z. a n., jímž se vláda zmocňuje zřizovati státní policejní úřady. Sbíрка zákonů a nařízení státu československého, ročník 1920, částka 36. Praha 1920.

Zákon ze dne 19. března 1920 čís. 186 Sb. z. a n. o úpravě služebních požitků československého četnictva. Sbíрка zákonů a nařízení státu československého, ročník 1920, částka 40. Praha 1920.

Branný zákon republiky Československé ze dne 19. března 1920 č. 193 Sb. z. a n. Sbíрка zákonů a nařízení státu československého, ročník 1920, částka 411. Praha 1920.

Zákon ze dne 31. března 1920, čís. 218 Sb. z. a n., kterým se upravují hranice příslušnosti mezi ministerstvem vnitra a ministerstvem národní obrany. Sbíрка zákonů a nařízení státu československého, ročník 1920, částka 45. Praha 1920.

Zákon o četnictvu ze dne 14. dubna 1920, čís. 299 Sb. z. a n. Sbíрка zákonů a nařízení státu československého, ročník 1920, částka 56. Praha 1920.

Výnos ministerstva vnitra ze dne 10. května 1920, čís. 9349-6, o zesměšňování četnictva v divadelních hrách. Věstník ministerstva vnitra republiky československé, ročník 1920, č. 6. Ministerstvo vnitra v Praze. Praha 1920.

Narizení vlády republiky Československé ze dne 18. května 1920 čís. 353 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon ze dne 31. března 1920 čís. 218 Sb. z. a n., o úpravě hranic příslušnosti mezi ministerstvem vnitra a ministerstvem národní obrany. Sbíрка zákonů a narizení státu československého, ročník 1920, částka 68. Praha 1920.

Zákon ze dne 13. července 1922, čís. 230 Sb. z. a n., o sborech stráže bezpečnosti. Sbíрка zákonů a narizení státu československého, ročník 1922, částka 80. Praha 1922.

Zákon ze dne 13. července 1922 čís. 232 Sb. z. a n., jímž se upravují služební požitky četnických vrchních strážmistrů, kteří jsou veliteli stanic (okresů), nebo kteří konají rovnocennou službu četnickou. Sbíрка zákonů a narizení státu československého, ročník 1922, částka 80. Praha 1922.

Narizení vlády republiky Československé ze dne 5. října 1922 čís. 295 Sb. z. a n., ku provedení zákona ze dne 13. prosince 1922, č. 230 Sb. z. a n., o sborech stráže bezpečnosti. Sbíрка zákonů a narizení státu československého, ročník 1922, částka 107, Praha 1922.

Zákon ze dne 20. prosince 1922 č. 394 Sb. z. a n., o služebních, odpočivných a zaopatřovacích požitcích civilních i vojenských státních zaměstnanců a zaměstnanců v podnicích, ústavech fondech státních a státem spravovaných. Sbíрка zákonů a narizení státu československého, ročník 1922, částka 144. Praha 1922.

Zákon ze dne 4. července 1923, čís. 153 Sb. z. a n., kterým se upravují některé služební poměry četnictva a některé četnické požitky, zejména odpočivné a zaopatřovací. Sbíрка zákonů a narizení státu československého, ročník 1923, částka 66. Praha 1923.

Zákon ze dne 22. prosince 1924 č. 286 Sb. z. a n., o úsporných opatřeních ve veřejné správě. Sbíрка zákonů a narizení státu československého, ročník 1924, částka 139. Praha 1924.

Zákon ze dne 24. června 1926, č. 103 Sb. z. a n., o úpravě platových a některých poměrů státních zaměstnanců (Platový zákon). Sbíрка zákonů a narizení státu československého, ročník 1926, částka 51. Praha 1926.

Zákon ze dne 8. dubna 1927, čís. 56 Sb. z. a n., o volebním právu příslušníků čs. branné moci a četnictva. Sbíрка zákonů a narizení státu československého, ročník 1927, částka 28. Praha 1927.

Vládní narizení ze dne 28. května 1927, čís. 67 Sb. z. a n., kterým se provádí zákon o volebním právu příslušníků branné moci a četnictva. Sbíрка zákonů a narizení státu československého, ročník 1927, částka 32. Praha 1927.

Sněmovní tisky

Archiv poslanecké sněmovny. Tisk č. 3158/IX, X. (překlad). 28. října 1921. *Interpelace poslance dra Luscky a druhů ministrovi vnitra, že četnictvo vylučuje místní policii z bezpečnostní služby v obcích.*

Archiv poslanecké sněmovny. Tisk 3158/IX, LII./3322 (původní změnění). 8. prosince 1921. *Odpověď ministra vnitra na interpelaci poslance dra Luscky a druhů, že četnictvo vylučuje místní policii z bezpečnostní služby v obcích.*

Archiv poslanecké sněmovny. Tisk 893. *Zpráva ústavně-právního výboru k vládnímu návrhu (tisk*

561) zákona o volebním právu příslušníků branné moci a četnictva.

Archiv Poslanecké sněmovny. Tisk 1753. 26. října 1919. *Dotaz člena Národního shromáždění Buřivala a spol. na ministra vnitra o rozmnožení četnických stanovišť.*

Archiv Poslanecké sněmovny. Tisk 573. 27. února 1919. Zasedání Národního shromáždění československého roku 1919. *Návrh členů Národního shromáždění V. Votruby, prof. Dra Lukavského a soudr., aby bylo upraveno právní i hmotné postavení četnictva.*

Archiv Poslanecké sněmovny. Tisk 1787. 3. listopadu 1919. *Dotaz člena Národního shromáždění Buřivala a soudruhů na ministra vnitra o stanovení zásad pro reorganizaci služby četnictva.*

Archiv Poslanecké sněmovny. Tisk 1947. 26. listopadu 1919. *Odpověď ministra vnitra na dotaz člena Národního shromáždění Buřivala a soudruhů (tisk č. 1787) o stanovení zásad pro reorganizaci služby četnictva.*

Archiv Poslanecké sněmovny, Tisk 1946. 26. listopadu 1919. *Odpověď ministra vnitra na dotaz člena Národního shromáždění Buřivala a spol. (č. t. 1753) o rozmnožení četnických stanovišť.*

Archiv Poslanecké sněmovny. Tisk V./4157. 12. května 1923. *Interpelace poslanců Kreibicha, Hakena a soudruhů ministru vnitra o zvyšování počtu četnictva a státní policie za demokraticko-republikánského systému.*

Tištěné prameny

Almanach čs. branné moci a četnictva.

Beran, Ladislav: *Četnická pátračka hlásí...* Písek 2006.

Bulín, Hynek: *Jiskry a plameny. Vzpomínky na dobu zápasů i vítězství.* Brno 1930.

Coufal, František: *Osvobození jižní Moravy. Vzpomínky a dokumenty o převratu na jižní Moravě roku 1918.* Praha 1937.

Čapek, Karel: *Povídky z jedné kapsy.* Praha 1990.

Čihalík, Jan: *Rejstřík k předpisům četnictva.* Bratislava 1935.

Dlouhý, Michal: *Příběhy z pátrací služby.* Praha 2002.

Týž: *Veselé příhody z pátrací služby.* Praha 2003.

Týž: *Záhadné příběhy z pátrací služby.* Praha 2004.

Týž: *Kutnohorská pátračka na službě.* Praha 2004.

Týž: *Četnické čtyřlístky.* Praha 2005.

Týž: *Četnické trampoty.* Praha 2006.

Týž: *Humoresky vážně.* Praha 2007.

Jednací řád četnictva. Díl I., ustanovení společná. Praha 1928, 1936.

Jurka, František: *Směrnice, vysvětlivky a pokyny pro četníka, konajícího bezpečnostní službu.* Kroměříž 1922.

Kalendář československého četnictva.

Kozák, Rudolf: *Vojenská a četnická služba jako povolání.* Praha 1927.

Kuchynka, Karel – Novák, Josef – Sirový, Václav – Mladý, Bohumil: *Úsvit čs. výkonného četnictva. Stavovská čítanka.* Praha 1925.

Mladý, Bohumil (red.): *Četnické humoresky I.*, Knihovna Četnického obzoru č. 6, Praha 1929.

Mladý, Bohumil: *Soumrak četnictva. Satirický román četnické budoucnosti.* Praha 1921, 1934.

Picka, Karel: *Vzpouza (historický román ze života četníků).* Hradec Králové 1938.

Pinkas, Oldřich – Erhart, Josef: *Sbírka četnických předpisů.* Kroměříž 1925.

Pokyny pro službu pátrací a daktyloskopickou bezpečnostních orgánů. Kroměříž 1922.

Povondra, Josef – Pinkas, Oldřich: *Pokyny pro službu pátrací a daktyloskopickou bezpečnostních orgánů.* Kroměříž 1922.

Rukověť branné výchovy (nižší stupeň). Praha 1937.

Rukověť četnictva. Zpracoval Josef Erhart. Praha 1937.

Schematismus čs. branné moci československé.

Věstník četnictva republiky československé.

Věstník Ministerstva vnitra republiky československé.

Vicovský, Václav: *Naše četnictvo za války a o převratu.* In: Kudela, Josef (ed.): *Státní převrat z roku 1918 v Brně (soubor vzpomínek).* Moravský legionář, Brno 1933, s. 40–42.

Zákony a nařízení státu československého, jakož i bývalé říšské a zemské zákony a nařízení, které jsou doposud v platnosti. Výtah pro četnictvo. Brno 1919.

Literatura

Blaney, Gerald (ed.): *Policing Interwar Europe. Continuity, Change and Crisis 1918-1940.* Palgrave Macmillan, 2007.

Bohata, Ivan: *Protidivová úloha četnictva v letech 1918-1938.* Praha 1978.

Bohata, Ivan: *Místo a úloha policie v státním aparátu buržoazního Československa v letech 1918–1938.* Praha 1980.

- Dlouhý, Michal: *Kriminalistika u četnictva na území České republiky*. Disertační práce, Policejní akademie České republiky v Praze, Praha 2010.
- Dülmen, Richard van: *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*. Z něm. originálu přeložil Josef Boček. Praha 2002.
- Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří – Vykoupil, Libor: *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. Brno 2006.
- Fara, František: *Četnické vzpomínky*. Praha 2003.
- Galaš, Radek – Kos, Karel: *Výstroj a výzbroj bezpečnostních sborů I. Vývoj výstroje a výzbroje četnictva, obecních policií, vládních policií, vládního vojska, finanční stráže a Stráže obrany státu v období let 1918-1945*. Praha 2003.
- Gebhardt, Helmut: *Die Gendarmerie in der Steiermark von 1850 bis heute*. Leykam Buchverlagsgesellschaft m. b. H., Graz 1997.
- Hájek, Jan: *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918–1921)*. Praha 2008.
- Herajt, Tomáš: *Historie policie v letech 1918–1945. Policejní ředitelství v Plzni*. Dvůr Králové nad Labem 2010
- Týž: *Případy dokonaných sebevražd příslušníků četnictva v působnosti Zemského četnického velitelství Čechy v letech 1918–1938*. Almanach příspěvků VII. konference policejních historiků. Praha 2012, s. 26-55.
- Hobbes, Thomas: *Leviatan neb látka, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel Berka. Praha 2009.
- Holländer, Pavel: *Základy všeobecné státovědy*. Plzeň 2012.
- Janák, Jan – Hledíková, Zdeňka – Dobeš, Jan: *Dějiny správy v českých zemích (od počátků českého státu po současnost)*. Praha 2005.
- Kárník, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl první Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha 2003.
- Klečacký, Martin: *Generálmajor Václav Řezáč – četnickým důstojníkem z monarchie do republiky*. Almanach příspěvků VII. konference policejních historiků. Praha 2012, s. 285-308.
- Týž: *Národní výbor a četnictvo: převzetí rakouského četnictva do služeb nového československého státu (1918–1920)*. Moderní dějiny 20, 2012, č. 2, s. 61-82.
- Týž: *Převzetí rakouského četnictva československým státem 1918–1919*. Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, Praha 2010.
- Klímeček, Antonín: *Boj o Hrad, I. Hrad a Pětka, Vnitropolitický vývoj Československa na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha 1996.
- Týž: *Říjen 1918, vznik Československa*. Praha 1998.

- Týž: *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XIII. 1918-1929. Praha–Litomyšl 2000.
- Klinovský, Petr: *Četnictvo a Stráž obrany státu na Děčínsku v letech 1935-1938*. Rigorózní práce, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně Ústí nad Labem, Filozofická fakulta Ústí nad Labem 2010.
- Knesl, Marek – Ohera, Michal: *Vývoj výkonných policejních kompetencí na území České republiky 1918–2007. Sborník právních předpisů upravujících základní činnosti policejních sborů od roku 1918 do roku 2007*. Praha 2008.
- Kolář, Ondřej: *Nacistické hnutí na Chebsku očima Československých bezpečnostních složek 1933–1938*. *Historica Olomucensia* 38, 2010, s. 89–97.
- Týž: *Problematika četnictva v interpelacích Národního shromáždění 1918-1925*. *Historica Olomucensia*, 42, 2012, s. 115–123.
- Kolář, Ondřej: *Státní pořádkové složky na Chebsku v době první Československé republiky*. Disertační práce, Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra historie, Olomouc 2012.
- Koldinská, Marie – Šedivý, Ivan: *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*. Praha 2008.
- Kovtun, Jiří: *Republika v nebezpečném světě. Éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha 2005.
- Krlín, Jan: *Výměny úředníků státní správy v českých zemích v letech 1918-1920*. *Paginae historiae* 6, 1998, s. 210-253.
- Lüdtke, Alf – Reinke, Herbert – Sturm, Michael: *Polizei, Gewalt und Staat im 20. Jahrhundert*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2011.
- Lukeš, Michal: *K úloze četnictva na Slovensku v roce 1918*. *Historie a vojenství*, č. 2, 1998, s. 53-63.
- Macek, Pavel – Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I. Habsburská monarchie (1526–1918)*. Praha 1997.
- Tíž: *Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918–1939)*. Praha 1999.
- Tíž: *Dějiny policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát (1939–1945)*. Praha 2001.
- Machačová, Jana – Matějček, Jiří: *O středních vrstvách v českých zemích 1750–1950. Základní zjištění, hypotézy, náměty*. Opava 2002.
- Machutová, Marcela a kol.: *Historie dopravní policie*. Praha 2009.
- Mertl, Jan: *Byrokracie*. Praha 1937.
- Neubauer, Zdeněk: *Všeobecná policejní pravomoc politických úřadů podle zákona č. 125/1927*. *Časopis pro právní a státní vědu* 13, 1930, č. I-II (separát).
- Peša, Václav: *Národní výbory v roce 1918 na Moravě a ve Slezsku*. *Časopis Matice moravské* 77, 1958, s. 249-289.

Peša, Václav: *Národní výbory v českých zemích*. Praha 1962.

Reinke, Herbert: *Polizei als Objekt und Subjekt politischen und sozialen Wandels*. *Kriminologisches Journal*, 2000, č. 3, s. 176–182.

Reinke, Herbert: *Crime and criminal justice history in Germany. A report on recent trends*. *Crime, History & Societies*, 13, 2009, č. 1, s. 117–119.

Rulc, Jiří: *Dějiny služební kynologie*. Praha 2010.

Slušný, Jaromír: *Světové dějiny policie (středověk, novověk)*. Nakladatelství SLÁVY DCERA, Praha 2006.

Uhlíř, Lubomír: *Dějiny evropských policejních sborů*. Praha 2007.

Vyskočil, Aleš: *Moravský státní úředník a vrcholné Rakousko-Uhersko*. Brno 2007. Disertační práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, Brno 2007.

Weyr, František: *Státní úředník dnes a kdysi*. Zvláštní otisk přednášky publikované v 1. čísle „Věstníku Spolku ministerských úředníků konceptní služby v Praze“. 1925, 16 s. (AMU, B 63 František Weyr, k. 5, i. č. 45).

Kol. aut.: *Z dějin evropských a jiných bezpečnostních sborů I. (vybrané kapitoly)*. Police history, Praha 2002.

PŘÍLOHA

ORGANIZAČNÍ STRUKTURA ČETNICTVA V ROCE 1921 (NA PŘÍKLADU ČECH A MORAVY)

13. oddělení III. odboru Ministerstva vnitra

Generální velitel četnictva

Zemské četnické velitelství pro Čechy

zemský četnický velitel

4 štábní důstojníci

exponovaní štábní důstojníci v Praze, Plzni, Hradci Králové, Mladé Boleslavi a Českých Budějovicích

Velitelství četnického oddělení: Praha I, Litoměřice, České Budějovice, Jičín, Plzeň, Čáslav, Cheb, Liberec, Kladno, Karlovy Vary, Teplice-Šanov, Chrudim, Benešov, Písek, Česká Lípa, Klatovy, Příbram, Trutnov, Hradec Králové, Praha II, Tábor, Prachatice, Chomutov, Mladá Boleslav, Mariánské lázně, Náchod, Vysoké Mýto, Jindřichův Hradec, Most

Okresní četnické velitelství: v sídle každé okresní politické správy

Četnická stanice: zpravidla pro 3 až 4 obce

Zemské četnické velitelství pro Moravu

Zemský četnický velitel

4 štábní důstojníci

exponovaní štábní důstojníci v Moravské Ostravě, Brně a Olomouci

Velitelství četnického oddělení: Brno I, Olomouc, Znojmo, Brno II, Kroměříž, Moravská Ostrava, Jihlava, Uhersk Hradiště, Hranice, Šumperk, Moravská Třebová, Brno III, Jihlava, Šternberk, Hodonín, Prostějov

Okresní četnické velitelství: dtto

Četnická stanice: dtto